

LAHDEN AMMATTIKORKEAKOULU
Lahti University of Applied Sciences

TUNNETTA KORIIN!

Tunnetaitoja ja mielipiteen ilmaisua tukevia koritehtäviä autismiin erikoistuneeseen ryhmään

LAHDEN
AMMATTIKORKEAKOULU
Sosiaali- ja terveysala
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosiaalipedagogisen lapsi- ja nuorisotyön suuntautumisvaihtoehto
Opinnäytetyö
Kevät 2012
Anni Kortelainen
Maiju Monto

Lahden ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma

KORTELAJINEN, ANNI & MONTO, MAIJU: Tunnetta koriin!-Tunnetaitoja ja mielipiteen ilmaisu tukevia koritehtäviä autismiin erikoistuneeseen ryhmään

Sosiaalipedagogisen lapsi- ja nuorisotyön suuntautumisvaihtoehdon opinnäytetyö,
75 sivua, 35 liitesivua

Kevät 2012

TIIVISTELMÄ

Tämän toiminnallisen ja työelämälähtöisen opinnäytetyön tavoitteena oli suunnitella ja valmistaa tunnetaitoja ja mielipiteen ilmaisu tukevia koritehtäviä Etevan lyhytaikaishoidon yksikkö Tikkarellin autismiin erikoistuneeseen ryhmään. Koritehtävistä pyrittiin tekemään asiakkaille mieleisiä ja kaikille ryhmän asiakkaille sopivia. Tarkoituksena oli olla mukana tukemassa vammaisten henkilöiden osallisuutta koritehtävien avulla.

Opinnäytetyö koostuu toiminnallisesta osuudesta ja raportista. Toiminnallinen osuus käsittää valmistetut koritehtävät sekä oppaan koritehtävien valmistamiseen ja käyttöön. Opinnäytetyön raportissa perehdytään opinnäytetyön kannalta keskeisiin käsitteisiin ja kuvataan sekä arvioidaan prosessin kulkua.

Koritehtäviä suunniteltiin ja valmistettiin yhteensä seitsemän kappaletta ja ne olivat ryhmässä testattavana viisi viikkoa. Koritehtävien tekemistä havainnoitiin testausaikana kolme kertaa. Palautetta tehtävistä kerättiin asiakkailta, ryhmän työntekijöiltä ja Etevan erityisopettajalta. Asiakkailta palautetta kerättiin koritehtävien teon yhteydessä palautevihkon ja tarrojen avulla. Ryhmän työntekijöiltä ja erityisopettajalta palautetta pyydettiin palautelomakkeella sekä loppukeskustelun avulla. Palautteiden ja havainnoinnin perusteella koritehtäviin tehtiin tarvittavat muutokset, joiden myötä koritehtävistä saatiin entistä toimivampia. Palautteiden mukaan tavoitteet saavutettiin hyvin ja koritehtäviin oltiin tyytyväisiä. Opinnäytetyön perusteella tunnetaitoja voi tukea myös koritehtävien avulla.

Asiasanat: autismin kirjo, kehitysvammaisuus, tunnetaidot, koritehtävät, osallisuus

Lahti University of Applied Sciences
Degree Programme in Social services

KORTELAJNEN, ANNI & MONTO, MAIJU: Emotions into a basket- Supporting emotional skills and expressions of opinions of children with autism spectrum disorder

Bachelor's Thesis in Social Pedagogic Work with Children and Young People
75 pages, 35 pages of appendices

Spring 2012

ABSTRACT

The aim of this study was to make exercises, which will support emotional skills and help expressing opinions. Exercises were prepared for a group, which is specialized in autism spectrum disorders. The exercises were planned to be comfortable and suitable for all clients. The purpose of this thesis was to support participation of the handicapped.

This is a functional thesis. The practical part consists of making the exercises and a guide of how to make and use them. In this report we take a look at the important terms and describe and evaluate the research process.

There were seven exercises prepared. The group tested the exercises for five weeks. The exercises were observed three times during the evaluation time. Feedback was collected from the clients, employees of the group and from Eteva's special education teacher. From clients the feedback was gathered with smiley stickers and a notebook. Employees and the special education teacher filled a form and participated in a conversation. With their aid the exercises were improved so that they could work better with the clients. According to the feedback, the aims of the study were reached well and the participants were satisfied with the process. We found that emotional skills can also be supported with this kind of exercises.

Key words: autism spectrum, intellectual disability, emotional skills, in-basket exercises, participation

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	ETEVA KUNTAYHTYMÄ	3
2.1	Lyhytaikaishoito Etevassa	4
2.2	Perhepalvelukeskuksen lyhytaikaishoidon yksikkö Tikkarelli	4
3	OPINNÄYTETYÖN TAVOITTEET JA TARKOITUS	5
4	AUTISMIN KIRJO JA KEHITYSVAMMAISUUS	7
4.1	Autismin kirjo	7
4.1.1	Autistinen käyttäytyminen	8
4.1.2	Autismikuntoutus	10
4.1.3	Autismiin liittyvä kehitysvammaisuus	11
4.2	Kehitysvammaisuus	12
5	VAMMAISTEN OSALLISUUS	15
5.1	Osallisuus sosiaalipedagogisena käsitteenä	15
5.2	Vammaisten osallisuudesta	15
6	KORITEHTÄVÄT	18
7	TUNTEET	21
7.1	Tunnetaidot ja niiden kehitys	22
7.2	Tunnekasvatus	23
7.3	Aiempia tutkimuksia autismin kirjon henkilöiden tunnetaidoista	24
8	KORITEHTÄVIEN KEHITTELY	28
8.1	Idean synty	28
8.2	Esivalmistelut	28
9	KORITEHTÄVIEN SUUNNITTELUUN VAIKUTTANEITA TEKIJÖITÄ	32
9.1	Kohderyhmä	32
9.2	Resurssit	33
10	LOPPUTULOKSENA SEITSEMÄN KORITEHTÄVÄÄ JA OPASVIHKO	34
10.1	Tunnepurkit	35
10.2	Onginta	36
10.3	Olen silloin	37

10.4	Tuntokori	37
10.5	Tunnematto	38
10.6	Peili	39
10.7	Tunnenurkat	40
10.8	Opasvihko	41
11	PALAUTTEEN KERUU	42
11.1	Havainnointi	42
11.2	Palautevihkot	46
11.3	Palautelomake	48
11.3.1	Ohjeet	49
11.3.2	Sovellettavuus	49
11.3.3	Koritehtäväkohtaiset palautteet	49
11.3.4	Hyöty	51
11.3.5	Tyytyväisyys	51
11.4	Loppukeskustelu	52
12	EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS	55
13	OPINNÄYTETYÖN TAVOITTEIDEN JA PROSESSIN ARVIOINTI	57
13.1	Tavoitteiden toteutuminen	57
13.2	Prosessin arviointi	60
14	POHDINTA	63
14.1	Oma oppiminen ja ammatillinen kasvu	63
14.2	Koritehtävien yleinen hyöty ja jatkotutkimusehdotukset	64
14.3	Lopuksi	65
	LÄHTEET	68
	LIITTEET	75

1 JOHDANTO

Kehitysvammaisten ihmisten mahdollisuus osallistua omaa elämäänsä koskevaan päätöksentekoon on noussut yhteiskunnalliseksi keskustelun aiheeksi 2000-luvulla (Häkkinen ym. 2010, 182). Vammaisilla ihmisillä on kansalaisina samat oikeudet kuin muillakin, mukaan luettuna oikeus osallistua ja olla osallinen omassa lähiympäristössään sekä yhteiskunnassa. Suomen vammaispoliittisessa ohjelmassa 2010–2015 todetaan kuitenkin, että usein vammaisten henkilöiden oman tahdon, tunteiden ja mielipiteiden kuulluksi tulemisessa on puutteita ja sitä on tuettava. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2010, 3-29.) Opinnäytetyön tekijät ovat huolestuneina seuranneet tätä yhteiskunnallista keskustelua vammaisten henkilöiden asemasta oman elämänsä subjekteina. Myös työelämässä ollessaan opinnäytetyöntekijät ovat huomanneet puutteita vammaisten osallisuuden toteutumisessa. Tekijät innostuivatkin kovin, kun kuulivat keväällä 2011 mahdollisuudesta toimia yhteistyössä Etevan kanssa vammaisten henkilöiden osallisuuden sekä tunnetaitojen tukemiseksi.

Tunnetaitojen harjoittaminen on merkityksellistä esimerkiksi ihmisen henkisen hyvinvoinnin ja sosiaalisten vuorovaikutussuhteiden kannalta (mm. Jalovaara 2005, 27; Kerola, Kujanpää & Kallio 2007; Kokkonen 2010, 20–21). On todettu, että jos ihminen ei opi säätelemään tunteitaan, hän saattaa aiheuttaa vakaviakin ongelmia itselleen tai ympäristölleen (Kerola ym. 2007; Kokkonen 2010, 25). Erityisen merkityksellistä tunnetaitotyöskentely on kuitenkin autismin kirjon henkilöille, sillä heillä on yleisesti ottaen puutteita tunteiden tunnistamisessa ja ilmaisemisessa. Useiden eri asiantuntijoiden mukaan näiden taitojen harjoittamiseen tulisikin tarjota yhä enemmän mahdollisuuksia. (mm. Kuusikko-Gauffin 2011, 53–54; Kerola, Kujanpää & Timonen 2009, 149–156.)

Opinnäytetyömme tavoitteena oli suunnitella ja valmistaa tunnetaitoja ja mielipiteen ilmaisua tukevia koritehtäviä Etevan lyhytaikaishoidon yksikön autismiin erikoistuneeseen ryhmään, jossa asiakkaina on kehitysvammaisia ja autismin kirjon kuuluvia lapsia ja nuoria. Tavoitteena oli, että koritehtävistä tulisi kaikille asiakkaille soveltuvia, tunnetaitoja ja mielipiteen ilmaisua tukevia sekä asiakkaille mielekkäitä tehdä. Opinnäytetyön tarkoituksena oli vammaisten henkilöiden osal-

lisuuden kokemuksen vahvistaminen tunnetaitoja ja mielipiteen ilmaisua tukevien koritehtävien avulla.

Opinnäytetyöraportti koostuu aihepiiriin keskeisesti liittyvien teorioiden ja käsitteiden esittelystä sekä aikaisemmista tutkimuksista, toiminnallisen osuuden kuvaamisesta sekä arvioinnista. Opinnäytetyön liitteeksi (Liite 1) on koostettu Tunnetta koriin! – ohjevihko koritehtävien valmistukseen ja käyttöön, jotta myös muut pääsevät hyödyntämään opinnäytetyönä syntyneitä koritehtäviä.

2 ETEVA KUNTAYHTYMÄ

Opinnäytetyön toimeksiantajana toimi Eteva kuntayhtymän lyhytaikaishoidon yksikkö Tikkarelli. Eteva kuntayhtymä on Suomen suurin vammaispalvelujen tuottaja. Se palvelee asiakkaitaan vahvalla erityisosaamisella vammaisalalta, kehitystyöllä sekä tiiviillä yhteistyöllä viranomaisten, terveydenhuollon ja muiden toimijoiden kanssa. Eteva syntyi vuonna 2009, kun Pääjärven kuntayhtymä ja Uudenmaan erityispalvelut- kuntayhtymä yhdistyivät. Kuntayhtymän omistaa 50 eteläsuomalaista kuntaa. Etevan kotipaikka sijaitsee Mäntsälässä, mutta toimipisteet sijaitsevat eri puolilla alueensa kuntia. Etevan palveluja käyttää vuosittain noin 2500 vammaista ja kehitysvammaista henkilöä. Se tarjoaa niin asumis-, työ- ja päivätoimintapalveluja, perhehoitoa, kriisi- ja kuntoutuspalveluja kuten myös asiantuntijapalveluja. Henkilöstöä Etevan palveluksessa on noin 1400. (Eteva kuntayhtymä a, 3.)

Eteva kuntayhtymä on myös mukana Kaste-rahoitteisessa Vammaispalveluiden valtakunnallisessa kehittämishankkeessa vuosina 2010 -2012. Vammaispalveluhankkeen tavoitteena on lisätä vammaisen ihmisen osallisuutta, vahvistaa lähipalveluja ja turvata palvelujen erityisosaamista. (Kaste 2012.)

Kaikkea Eteva-kuntayhtymässä tehtävää työtä ohjaavat seuraavat arvot:

- vammaisten ihmisten, heidän läheistensä ja muiden palvelujen käyttäjien kunnioitus
- asiakkaiden omien elämänsuunnitelmien ja tavoitteiden toteuttamisen tukeminen
- henkilöstön persoonallisen, osaavan ja kekseliään työn tekeminen sekä asiantuntemuksen arvostus
- avoimet, luottavaiset ja uutta luovat yhteistyösuhteet omistajakuntiin ja muihin kumppaneihin
- terve taloudellisuus ja voimavarojen käyttäminen järkevästi kuntayhtymän tarkoitusta varten. (Eteva kuntayhtymä b.)

Eteva kuntayhtymän arvot ovat olleet arvopohjana myös tässä opinnäytetyössä. Tässä opinnäytetyössä korostuvat erityisesti asiakassuhteisiin liittyvät arvot, jotka ovat olleet työn lähtökohtana. Etevan arvot nostavat esiin asiakkaiden kunnioittavan kohtaamisen sekä heidän osallisuutensa tukemisen, mihin myös tässä opinnäytetyössä on pyritty. Myös henkilöstön työn ja asiantuntijuuden arvostaminen

on pyritty huomioimaan koko prosessin ajan. Yksikön työntekijöiden sekä erityis- palveluiden klinikkaopetuksen erityisopettajan vankkaa asiantuntemusta asiak- kaista sekä vammaistyöstä on hyödynnetty opinnäytetyön kaikissa vaiheissa.

2.1 Lyhytaikaishoito Etevassa

Eteva kuntayhtymässä lyhytaikaishoitoa tarjotaan perhehoitona tai ryhmäkodissa. Hoito määritellään lyhytaikaiseksi silloin, kun sen kesto on yhtäjaksoisesti enin- tään kolme kuukautta. Pääsääntöisesti hoito toteutuu kolmena vuorokautena kuu- kaudessa tai pitempinä jaksoina viikosta kahteen viikkoon kuukaudessa. Lyhytai- kaishoidossa asiakkaana ovat pääsääntöisesti vanhempiensa luona asuvat eri- ikäiset vammaiset henkilöt, joilla on laajoja oppimisen, ymmärryksen sekä toi- mintakyvyn tuen tarpeita. (Kapanen 2011, 16.)

2.2 Perhepalvelukeskuksen lyhytaikaishoidon yksikkö Tikkarelli

Eteva Järvenpään perhepalvelukeskus tarjoaa erityis-, asiantuntija-, tutkimus- ja hoitopalveluja vammaisille ja heidän perheilleen. Perhepalvelukeskuksen on tar- koitus toimia vammaisalan kehittämisyksikkönä. Perhepalvelukeskuksen lyhytai- kaishoidon yksikkö Tikkarellissa on yhteensä 14-paikkaa, jotka on jaettu kolmeen eri ryhmään. Tikkarellissa hoidetaan vammaisia lapsia ja nuoria ympärivuoro- kautisesti vanhempien loman tai omaishoitajan vapaan ajan. Käyttäjiä Tikkarellis- sa on yhteensä noin 120. Tikkarellissa on mahdollista viipyä kerrallaan muuta- masta tunnista useampaan viikkoon. Useimmilla perheillä on käytössään 3 hoito- päivää kuukaudessa. Lyhytaikaishoidon tarkoituksena on tukea vanhempien jak- samista tarjoamalla mahdollisuus lepoon sekä samalla tukea lasta ja nuorta sekä tämän lähipiiriä yksilöllisesti suunnitellun kuntoutuksellisen arjen toteuttamisessa. (Kapanen 2011, 16–17.)

3 OPINNÄYTETYÖN TAVOITTEET JA TARKOITUS

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli suunnitella ja valmistaa tunnetaitoja ja mielipiteen ilmaisua tukevia koritehtäviä toimeksiantajan käyttöön. Koritehtävistä oli tavoitteena tehdä 1) kaikille asiakkaille soveltuvia 2) tunnetaitoja ja mielipiteen ilmaisua tukevia ja 3) asiakkaille mielekkäitä tehdä. Opinnäytetyön tarkoituksena oli tukea vammaisten henkilöiden osallisuutta koritehtävien avulla.

Kyseessä on toiminnallinen opinnäytetyö. Vilkan ja Airaksisen mukaan toiminnallisessa opinnäytetyössä yhdistetään toiminnallisuus, teoreettisuus, tutkimuksellisuus ja raportointi. Tämänkaltaisen opinnäytetyön tulisi olla työelämälähtöinen, käytännönläheinen, tutkimuksellisella näkökulmalla toteutettu sekä alan tietoja ja taitoja riittävällä tasolla soveltava. (Vilka & Airaksinen 2003, 10.) Tämä opinnäytetyö on suunniteltu ja toteutettu tämän määritelmän mukaiset kriteerit täyttäen. Koritehtävät ovat työelämälle tilaustyönä suunniteltuja ja ne pyrittiin suunnittelemaan kohderyhmän tarpeet huomioiden. Opinnäytetyöntekijät perehtyivät opinnäytetyön kannalta keskeisiin aihealueisiin ja teorioihin ja hankittua tietoa sovellettiin käytäntöön toteutusvaiheessa. Arvioinnissa ja raportoinnissa on pyritty täsmällisyyteen ja selkeyteen sekä hyvien tieteellisten käytäntöjen noudattamiseen.

Tässä opinnäytetyössä oli myös tutkimuksellisen kehittämistoiminnan piirteitä. Toikon ja Rantasen mukaan tutkimuksellinen kehittämistoiminta yhdistää konkreettisen kehittämistoiminnan ja tutkimuksellisen lähestymistavan (Toikko & Rantanen 2009, 19). Heikkilä ym. kuvaavat tutkivan kehittämisen työskentelytapana, jossa tutkimustiedolla ja tutkimuksella on tärkeä rooli. He myös korostavat tutkimuksen ja kehittämisen toimivan parhaiten juuri yhdessä, sillä tutkimus voi tarjota perusteet toiminnalle ja silloin mahdollisuus onnistua paranee. (Heikkilä, Jokinen & Nurmela 2008, 21–23.) Molempien teosten mukaan kehittämisellä pyritään muutokseen ja sillä tavoitellaan esimerkiksi parempia toimintatapoja (Heikkilä ym. 2008, 21; Toikko & Rantanen 2009, 16–17). Kehittämisen lähtökohtana voi olla esimerkiksi nykyisen tilanteen ongelmat ja kehittämisen kohde voi vaihdella ihmisistä työyhteisöihin, toimintaprosesseihin ja konkreettisiin tuotteisiin. (Toikko & Rantanen 2009, 16–17.) Tässä opinnäytetyössä kehitettiin yhteistyökumppanin tekemää työtä ja tuettiin perustehtävän toteutumista kehittämäl-

lä uutta menetelmää asiakkaiden tunnetaitojen ja mielipiteen ilmaisun tukemiseksi. Kehittämisen pohjana oli laajalti kerätty tutkimustieto, jota käsitellään seuraavaksi.

4 AUTISMIN KIRJO JA KEHITYSVAMMAISUUS

4.1 Autismin kirjo

Koska opinnäytetyön kohderyhmä koostuu pääosin autismin kirjon henkilöistä, on syytä esitellä käsite tarkemmin.

Autismi on lapsen neurobiologisen kehityksen häiriöön perustuva oireyhtymä. Tämä kehityksen häiriö aiheuttaa ongelmia aivojen toiminnassa ja aistihavaintojen prosessoinnissa. Autismi ilmenee sekä arvioidaan käyttäytymisen perusteella. Usein autismin kirjon henkilöiden kehitys on poikkeavaa varhaislapsuudesta lähtien ja yleensä häiriö ilmenee kuuteen ikävuoteen mennessä. Autismin kirjo - käsite kattaa kaikki autismiin kuuluvat erilaiset oireyhtymät, joissa älyllinen ja toiminnallinen taso sekä kapasiteetti vaihtelevat huomattavasti. (Kerola, Kujanpää & Timonen 2009, 23–29.)

Kansainvälisen tautiluokituksen ICD 10:n mukaan autismi liitetään psykologisen kehityksen häiriöiden pääryhmään (F80-89) ja tarkemmin laaja-alaisten kehityshäiriöiden (F84) alaluokkaan. Luokituksen mukaan autismin kirjoon kuuluvat lapsuusiän autismi (Kannerin oireyhtymä), epätyypillinen autismi, Rettin oireyhtymä, muu lapsuusiän persoonallisuutta hajottava (disintegratiivinen) kehityshäiriö, älylliseen kehitysvammaisuuteen ja kaavamaisiin liikkeisiin liittyvä liika-aktiivisuushäiriö, Aspergerin oireyhtymä, muut määritellyt lapsuusiän laaja-alaiset kehityshäiriöt sekä määrittelemätön lapsuusiän laaja-alainen kehityshäiriö. (World Health Organization 2010a.)

Korpelan (2004, 200–201) mukaan autismi ei ole yksiselitteinen tauti tai sairaus vaan nykyisin autismin ajatellaan olevan neurobiologinen kehityksellinen oireyhtymä, jolla on vahva geneettinen tausta, mutta sitä ei kuitenkaan tunneta tarkkaan. Vasta ilmestyneen tutkimuksen (Ozonoff ym. 2011) mukaan geenien vaikutus saattaa olla oletettua suurempi autismiin vaikuttava tekijä. Autismin taustalla on monenlaisia geneettisiä, neuro-patologisia ja ympäristötekijöihin liittyviä syitä, jotka aiheuttavat laaja-alaisten kehityksen ja käyttäytymisen häiriön. Samoista syistä johtuva lapsen aivojen vaurio voi aiheuttaa kehitysvamman ja siksi autis-

mioireiden erottaminen on hankalaa. Se selittää myös omalta osaltaan autististen henkilöiden kehitysvamman yleisyyttä. (Korpela 2004, 201.)

Monet tutkimukset ovat osoittaneet, että autismi on yleisempää pojilla kuin tytöillä, mutta syytä tähän ei tiedetä. Autismin esiintyvyydestä esitetyt arviot vaihtelevat rajauksen mukaan. Jos tarkastellaan laaja-alaisesti koko autismin kirjoa, esiintymisarvio on yleisesti ollut noin 2-5 lasta 10 000 lasta kohden. Vime aikoina on kuitenkin esitetty, että autismin esiintyvyys olisi lisääntymässä, vaikka täysin kiistatonta näyttöä ei ole. Osaltaan esiintymislukujen nousua selittää lisääntynyt tietämys autismista ja sen diagnoimisesta myös vaikeasti kehitysvammaisilla. (Korpela 2004, 207.)

4.1.1 Autistinen käyttäytyminen

Useissa teoksissa autismin kirjoon kuuluville tyypillisiksi piirteiksi lasketaan sosiaalisen vuorovaikutuksen ja kommunikoinnin ongelmat, erilaiset käyttäytymismuodot sekä aistihäiriöt (Kerola ym. 2009, 23, Arvio 2011, 92; Kaski ym. 2009, 108). Lisäksi autismin kirjon henkilöillä tiedetään ilmenevän muun muassa uni- ja syömishäiriöitä sekä itseään vahingoittavaa käyttäytymistä (Alho-Näveri, Ikonen, Karjala, Kortelainen, Ruotsalainen, Salmi & Sauna-Aho 2011, 9). Korpela muistuttaa autistisen käyttäytymisen olevan kuitenkin tilannesidonnaista ja se vaihtelee ja muuttuu iän myötä, eri ympäristöissä ja eri ihmisten kanssa toimittaessa. Kasvatus ja erilaiset kuntoutustoimenpiteet sekä henkilökohtaiset luonteenpiirteet vaikuttavat myös käyttäytymiseen. (Korpela 2004, 201–202.)

Autismin ensimmäisiä merkkejä on poikkeava sosiaalinen vuorovaikutus. Lapsi ei opi ottamaan normaalilla tavalla kontaktia aikuiseen ja hakemaan tämän huomiot. Autistisen lapsen leikki on usein normaalista leikkitaitojen kehityksestä poikkeavaa. Autistisen lapsen leikki on kaavamaisista, eikä lapsi omaksu leikin sosiaalista ulottuvuutta, eli leikki ei ole vuorovaikutteista muiden lasten tai aikuisten kanssa. (Alho-Näveri ym. 2011, 11.) Jokaisella autismin kirjon henkilöillä puhe kehittyy yksilöllisesti, mutta jokaisessa tapauksessa normaalista kehityksestä poikkeavasti. Ilmeiden ja eleiden ymmärtäminen on myös puutteellista. Autismin kirjon henkilöille tyypillistä on myös kaiku- eli aiemmin kuullun toistaminen. (Kerola ym. 2009, 25.) Puheen tukena käytetään puhetta tukevia ja korvaavia me-

netelmiä (AAC), joita ovat muun muassa viittomat, bliss-kieli, eleet, esineillä ja kuvilla kommunikointi sekä erilaiset kommunikointilaitteet. (Alho-Näveri ym. 2011, 11.)

Autismin kirjon henkilöillä tiedetään esiintyvän neurokognitiivisia poikkeuksia, joita ovat puutteellinen mielen teoria, heikko sentraalinen koherenssi sekä toiminnanohjauksen haasteet. Mielen teorian mukaan autismin kirjon henkilöiden on vaikeaa ymmärtää toisten ihmisen ajatuksia, tunteita ja aikomuksia, mikä vaikeuttaa muun muassa jokapäiväistä sosiaalista kanssakäymistä. Heikolla sentraalisella koherenssilla tarkoitetaan sitä, että autismin kirjon henkilön ajattelu ja hahmottaminen ovat pirstaleisia ja kokonaisuuksien sekä syy-seuraussuhteiden hahmottaminen on haasteellista. Toiminnan suunnittelun, aloittamisen ja lopettamisen vaikeudet sekä ajan hahmottamisen pulma ovat tyypillisiä toiminnanohjauksen ongelmia. (Alho-Näveri ym. 2011, 9.)

Autistiseen käyttäytymiseen voi liittyä yleisiin normeihin tai ikä- ja kehitystasoon verraten erikoista tai poikkeavaa, ympäristölle haasteellista käyttäytymistä. (Alho-Näveri ym. 2011, 9, 29.) Haastava käyttäytyminen on viesti, joka ei ole löytänyt sanallisesti hyväksyttävää muotoa. Autismikouluttaja Peeters kuvaa haastavaa käyttäytymistä jäävuorivertauksen avulla. Vertauksessa muille näyttäytyvä haastava käyttäytyminen, esimerkiksi huutaminen, lyöminen, pureminen ja repiminen, on jäävuorenhuippu. Haastavan käyttäytymisen syyt ovat piilossa syvemmällä vuoren sisällä. Kerola ja Sipilä toteavat, että yleistäen voidaan sanoa haastavan käyttäytymisen taustalla olevan aina tunteiden ilmaisemisen vaikeus. Mikäli autisti pystyisi viestimään tunteitaan ja tulisi ymmärretyksi kommunikoinnin, ilmeiden ja eleiden avulla, ei olisi tarvetta esimerkiksi lyödä. Haastavaan käyttäytymiseen puututtaessa on siis oleellista harjoitella tunteiden tunnistamista, nimeämistä, asianmukaista ilmaisemista sekä tarvittaessa hallintaa. (Kerola & Sipilä 2007, 28–29, 91.) Kaiken ongelmakäyttäytymisen ei voida kuitenkaan sanoa johtuvan autismita, vaan syyt käyttäytymiselle voivat olla sellaisia arkisia asioita, kuten pelot, fyysiset kivut tai vain huonompi päivä. (Kerola ym. 2009, 129.)

4.1.2 Autismikuntoutus

Autismiin ei ole parantavaa hoitoa. Autismin hoito on oireenmukaista kuntoutusta. Kuntoutuksen tavoitteena on lapsen toimintakyvyn paraneminen, ja siinä kiinnitetään erityistä huomiota kommunikaatioon, sosiaalisiin taitoihin, toiminnanohjaukseen sekä käyttäytymiseen. Kuntoutustoimenpiteillä pyritään vaikuttamaan toiminnanohjauksen ja jumiutumisen ongelmiin ohjaamalla lapsen käyttäytymistä. (Korpela 2004, 208–210.)

Autististen lasten kasvatuksellisen kuntoutuksen sisältö ja järjestäminen pohjautuu lapsen yksilöllisiin tarpeisiin, eikä ole olemassa mitään yleispätevää kaikille autisteille sopivaa kuntoutusmenetelmää. Kasvatukselliseen kuntoutukseen kuuluvat muun muassa kommunikoinnin kehittäminen, ympäristön strukturointi ja visualisointi sekä tiivis yhteistyö perheen ja ammattihenkilöiden välillä. Kuntoutuksen perusta on autistisesta henkilöstä tehty selvitys, jossa ilmenee hänen kyvyt ja taidot, aistipoikkeavuudet ja niistä aiheutuvat toimenpiteet sekä kommunikointikeinot. Tietojen pohjalta laaditaan opetus- ja kuntoutussuunnitelma. Autismin kirjon henkilöillä kyseessä on aina yksilölliset toimintatavat, koska jokainen autismin kirjon henkilö on erilainen. (Kaski ym. 2009, 109–110.)

Strukturointi kuntoutuksen välineenä

Autistinen henkilö hahmottaa maailman omalla, erilaisella tavallaan. Hänen on vaikea muodostaa kokonaisuuksia ja ympäristö vaikuttaa hänen mielestään usein jäsentymättömältä ja kaoottiselta. Struktuurin eli selkeän rakenteen on todettu auttavan autismin kirjon henkilöitä selkeyttämään aikaa, paikkoja, henkilöitä, tilanteita ja kommunikaatiota. Strukturointi antaa selkeät ja turvalliset puitteet toiminnalle ja mahdollistaa keskittymisen olennaiseen. Strukturoinnin avulla on mahdollista tukea havaintojen tekemistä, antaa onnistumisen kokemuksia sekä vähentää epävarmuutta. Strukturointia pidetään autismin kirjon kuntoutuksen perusmenetelmänä ja se voi olla autistille silmälasihin verrattavissa oleva apuväline. (Alho-Näveri ym. 2011, 18–19.)

Autismin kirjon henkilöillä on usein vaikeuksia hahmottaa tilaa ja itseään tilassa. Fyysisen tilan strukturoinnilla eli pelkistämällä voidaan vähentää ylimääräisiä keskittymistä häiritseviä tekijöitä. Tilaa voidaan strukturoida esimerkiksi kuvin ja

värein. Tilan jäsentäminen antaa autistiselle henkilölle mahdollisuuden oppia liik-
kumaan ja toimimaan itsenäisemmin. (Alho-Näveri ym. 2011, 19–20.)

Autismin kirjon henkilöille ajan hahmottaminen tuottaa usein hankaluuksia. Ajan
jäsentäminen struktuurien ja opittujen rutiinien avulla jäsentää autisteilla ajanku-
lua ja ohjaa itsenäisempään toimintaan. Päivän kulun jäsentäminen kuvin tai sa-
noin auttaa ajan ja ympäristön hahmottamisessa. Kuva tukee kommunikointia ja
ajattelua ja kuvaan voi palata, mikäli tehtävä asia on unohtunut. Kuvien avulla
autismin kirjon henkilö hahmottaa helpommin mitä tehdään, missä tehdään, mitä
sen jälkeen ja niin edelleen. Tehtävillä tulee olla selkeä järjestys, johon kuuluu
alku, työvaihe ja loppu. Tehtävät tehdään vasemmalta oikealle suomalaisen luku-
kulttuurin mukaisesti. (Alho-Näveri ym. 2011, 20–21.) Opetuksen strukturointiin
käytetään usein TEAACH-menetelmään pohjautuvaa koriopetusta (Kerola ym.
2009, 173).

Tieteellisesti tutkittuja ja yleisimmin käytettyjä kasvatuksellisia ja kuntoutukselli-
sia autismin kirjon kuntoutuksessa käytettyjä menetelmiä ovat Lovaas- ja
TEACCH-menetelmät (Korpela 2004, 209–210.). TEACCH-menetelmään pereh-
dytään tarkemmin tämän opinnäytetyön Koritehtävät-osiossa.

4.1.3 Autismiin liittyvä kehitysvammaisuus

Autismi on yksi merkittävimmistä kehitysvamman rinnakkaisdiagnooseista. Au-
tismikriteerit täyttävistä henkilöistä Arvion (2011, 91) mukaan 75 % on jonkinas-
teinen kehitysvamma. Kaski ym. (2009, 107) puolestaan arvioi kehitysvamman
yleisyydeksi autismin kirjon henkilöillä olevan noin 80 %. Kaikista kehitysvam-
maisista noin 15 % on puolestaan eriasteisia autismin piirteitä. Autismin kirjon
oireyhtymistä Rettin oireyhtymään, epätyypilliseen autismiin ja autistiseen regres-
sioon liittyy aina kehitysvammaisuus. Autismiin ja kehitysvammaisuuteen liittyy
useita samankaltaisia piirteitä. Sekä autismi että kehitysvamma ovat molemmat
aivokuoren toimintahäiriöitä ja ne diagnosoidaan kliinisten kriteerien pohjalta.
Molempiin liittyy merkittäviä puutteita adaptiivisissa taidoissa, kuten kielellisissä,
sosiaalisissa ja omatoimisuustaidoissa. Molemmat ilmenevät suvuittain, mutta
eroavat siinä, että useimpien kehitysvammaoireyhtymän periytymismekanismit
tunnetaan toisin kuin autismin kirjon oireyhtymien, lukuun ottamatta Rettin oi-

reyhtymää. Sekä autismi että kehitysvamma ovat jatkumoja lievästä vaikeaan sekä molempiin liittyy alttius mielenterveysongelmiin sekä epilepsiaan. (Arvio 2011, 91- 92.)

4.2 Kehitysvammaisuus

Seppälä ja Rajaniemi arvioivat, että Suomessa asuu noin 40 000 kehitysvammaista ihmistä (Seppälä & Rajaniemi 2011a). Arvio (2011) sekä Kaski ym. (2009, 22) puolestaan arvioivat määräksi noin 50 000 henkeä. Suomessa voimassa olevan lainsäädännön mukaan kehitysvammaisella tarkoitetaan henkilöä, jonka kehitys tai henkinen toiminta on estynyt tai häiriintynyt synnynnäisen tai kehitysiässä saadun sairauden, vian tai vamman vuoksi ja joka ei muun lain puitteissa voi saada tarvitsemiaan palveluja. (Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 1977/519.)

Kehitysvammaisuutta voidaan tarkastella eri näkökulmista, kuten lääketieteen, toimintakyvyn ja sosiaalisesta näkökulmasta. Lääketieteellinen näkökulma on kiinnostunut vamman syistä ja sen vaikutuksista ihmisen terveydentilaan. Kehitysvammaisuutta määriteltäessä henkilön ominaisuuksia verrataan siihen mitä pidetään normaalina, terveenä ja vammattomana. (Seppälä & Rajaniemi 2011b.)

Suomessa kehitysvammaisuuden diagnosointi perustuu WHO:n ICD-10-luokitukseen. (Seppälä & Rajaniemi 2011b.) Kehitysvammaisuus kuuluu psyykkisiin ja käytöksellisiin häiriöihin ja on oma alaluokkansa F70-79. Luokituksen mukaan älyllinen kehitysvammaisuus on tila, jossa mielen kehitys on estynyt tai epätäydellinen ja heikosti kehittyneitä ovat erityisesti kehitysiässä ilmaantuvat taidot, jotka edistävät yleistä älykkyystasoa eli kognitiiviset, kielelliset, motoriset ja sosiaaliset taidot. Älyllinen kehitysvammaisuus saattaa esiintyä tai olla esiintymättä minkä tahansa fyysisen tai psyykkisen tilan kanssa. Luokituksessa kehitysvammaisuus jaetaan lievään, keskivaikeaan, vaikeaan ja syvään kehitysvammaisuuden älykkyysosamäärän perusteella. (World Health Organization 2010b.)

Henkistä suorituskkyä arvioidaan standardoitujen psykologisten testien avulla. Älylliset kyvyt ja sosiaalinen sopeutumiskyky voivat muuttua esim. koulutuksen myötä, joten älyllisen kehitysvammaisuuden asteen luokittelu perustuu sen hetkiseen toimintakykyyn. Luokituksen mukaan älyllisesti kehitysvammaisia ovat ne,

joiden älykkyyssosamäärä on pienempi kuin 70, mutta liian tarkkaa rajanvetoa pyritään välttämään. Älylliseen kehitysvammaisuuteen voivat liittyä myös muut kehityshäiriöt, lisävammat - ja sairaudet, kuten liikuntavamma, epilepsia, haastava käyttäytyminen ja autismi. Kehitysvammaisuuden alkamisiälle ei Suomen laissa määritellä tarkkaa ylärajaa. Mikäli älyllinen suorituskky kuitenkin heikentyy vasta 18 ikävuoden jälkeen, puhutaan silloin usein dementiasta. Lapsen suorituskyn heikentymistä nimitetään usein taas kehitysvammaisuudeksi. (Kaski ym. 2009, 17–19.)

Arvion (2011) mukaan Suomessa kehitysvamma käsitteellä tarkoitetaan usein juuri älyllistä kehitysvammaa. Arvion määritelmässä kehitysvamma ilmenee ymmärryksen alueella ja kehitysvammaisen henkilön on tavallista vaikeampi oppia uutta, soveltaa oppimaansa ja hallita itsenäisesti elämäänsä. Kehitysvamma ilmenee laaja-alaisena ja kehitysvammaisen sosiaaliset, kielelliset ja älylliset taidot, omatoimisuustaidot, hahmottamiskyky, tarkkaavaisuus sekä motoriset taidot ovat usein vammautonta ikätoveriaan heikommalla. Kehitysvammaiset ovat suurin yksittäinen vammaisryhmä. (Arvio 2011, 12–15.) Tutkimusten mukaan Suomessa koko väestöstä noin 1 % on kehitysvammaisia muiden länsimaiden tapaan (Kaski ym. 2009, 22; Arvio 2011, 13).

The American Association on Intellectual and Developmental Disabilities (AAIDD) on Amerikan Kehitysvammaliitto, joka on yksi alan johtavista tekijöistä maailman laajuisesti. Se määrittelee kehitysvammaisuuden puolestaan merkittävinä älykkyyden sekä adaptiivisten taitojen (käsitteelliset, sosiaaliset ja käytännön taidot) toimintahäiriönä, joka vaikuttaa joka päiväiseen elämään. Kehitysvamma ilmenee ennen 18 ikävuotta. AAIDD korostaa määritelmässään ympäristön ja erilaisten kommunikointitapojen huomioimista sekä sitä, että kehitysvammaisilla henkilöillä on usein toimintarajoitteiden lisäksi vahvuuksia ja henkilökohtaisten tukimuotojen avulla elämänlaatu ja toimintakyky voivat parantua. (The American Association on Intellectual and Developmental Disabilities 2012.) AAIDD:n määritelmä korostaa toimintakyvyn näkökulmaa.

Toimintakyvyn näkökulmaa hyödynnetään, kun tarkastellaan henkilön elämänlaatua ja arjessa selviämistä. Toimintakyvyn näkökulmassa tarkastellaan yksilön ja ympäristön välistä suhdetta ja siinä nostetaan keskiöön henkilön vahvuudet ja

voimavarat. Toimintakyky tarkoittaa kykyä toimia tilanteiden ja olosuhteiden vaatimalla tavalla. Kehitysvammaisen henkilön kohtaamat vaikeudet johtuvat siitä, että hänen kykynsä ja tilanteesta selviytymiseen vaadittavat taidot ovat ristiriidassa keskenään ja silloin hän tarvitsee apua ja ohjausta. Toimintakyky on tilannesidonnaista, joten toisista tilanteista kehitysvammaisenkin voi selvitä täysin itsenäisesti ja toisessa tilanteessa taas tarvita paljonkin tukea. (Seppälä & Rajaniemi 2011c.)

Sosiaalisessa näkökulmassa kehitysvammaisuutta taas tarkastellaan yhteisön suhteena yksilöön. Vammaispolitiikka pyrkii vaikuttamaan tähän suhteeseen niin, ettei pyritä muuttamaan yksilöä vaan häntä ympäröivää yhteiskuntaa. Sosiaalisessa näkökulmassa korostetaan, että jostain ihmisen ominaisuudesta tulee vammauttava yhteiskunnan asettamien esteiden ja asenteiden kautta. Esimerkiksi liikuntavamman tuomiin rajoitteisiin vaikuttaa ympäristön esteettömyys. Vammaisuutta määrittelee siis paljon se sosiaalinen ja kulttuurinen ympäristö, missä vammainen ihminen elää. (Seppälä & Rajaniemi 2011d.) Myös Vehmas (2005, 121) määrittelee teoksessaan vammaisuuden sosiaalista mallia, jossa vammaisuus nähdään yhtenä syrjinnän ja sorron ilmentymänä, joka on seurausta yhteiskunnan vammauttavista esteistä ja joka todellistuu niissä.

5 VAMMAISTEN OSALLISUUS

5.1 Osallisuus sosiaalipedagogisena käsitteenä

Opinnäytetyön tarkoituksena oli tukea vammaisten henkilöiden osallisuutta. Osallisuuden vahvistaminen kuuluu keskeisesti sosiaalipedagogiseen ajattelu- ja toimintatapaan. Sosiaalipedagogiikka on keskeinen sosiaalialan asiakastyön teoriasuuntaus (Mäkinen, Raatikainen, Rahikka & Saarnio 2009, 107), ja se on ollut myös opinnäytetyöntekijöiden opinnoissa merkittävässä osassa. Sen perusajatuksena on tarjota vaikeuksissa olevalle yksilölle mahdollisuus osallistua, toteuttaa ja kehittää itseään ja kohdata toisia. Se korostaa myös mahdollisuutta tehdä mielekkäitä asioita ja kokea itsensä tarpeelliseksi. Työ kohdistuu niiden ihmisten pariin, joilla yhteiskunnallinen subjektius, osallistuminen ja osallisuus, elämänhallinta ja sosiaalinen identiteetti ovat uhatta tai puutteellisesti kehittyneitä. Heille tarjotaan mahdollisuuksia omaehtoiseen elämään, siedettävään arkeen ja aktiiviseen itsensä toteuttamiseen, osallistumiseen ja osallisuuteen. (Hämäläinen 1999, 72–74.) Dalmaso ja Kuosmanen kiteyttävät, että sosiaalipedagogiikkaa tarvitaan, jotta ihminen voisi elää ihmisen arvoista elämää (DalMaso & Kuosmanen 2008, 37).

Keskeistä sosiaalipedagogiikassa on vahvistaa sellaista toimintaa, joka auttaa ihmisiä muun muassa kohtaamaan toisia ihmisiä, ylläpitämään sosiaalisia suhteita ja rakentamaan positiivista identiteettiä. Itsetuntemus ja vahva sosiaalinen identiteetti ovat yhteiskunnallisen osallistumisen ja osallisuuden perustekijöitä. (Hämäläinen 1999, 60–69.) Sosiaalipedagoginen toiminta tukee myös yksilön aktiivista osallistumista omiin kasvuprosesseihin, joiden kautta hän kiinnittyy lähiyhteisöönsä ja on aktiivinen toimija omassa ympäristössään (Nivala 2007, 80). Sosiaalipedagoginen näkökulma on relevantti silloin, kun henkilöillä on vaikeuksia kiinnittyä, löytää paikkansa ja saavuttaa elämänhallintaa, joka ylläpitää elämänlaatua. Kaikessa sosiaalipedagogisessa työssä on keskeistä vuorovaikutus sekä aito kohtaaminen. (Hämäläinen 1999, 62–68, 90.)

5.2 Vammaisten osallisuudesta

Osallisuus ja kuulluksi tuleminen ovat jokaisen lapsen ja nuoren perusoikeuksia (Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights 1989). Suo-

men perustuslaki luo pohjaa jokaisen ihmisen yhdenvertaisuudelle ja mahdollisuudelle osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan ja vaikuttaa itseään koskevaan päätöksen tekoon. Lain mukaan jokaisella yksilöllä on oikeus osallistua ja vaikuttaa yhteiskunnan ja elinympäristönsä kehittämiseen. Jokaisen perusoikeuksiin kuuluu yhdenvertaisuus sekä sananvapaus, johon sisältyy muun muassa oikeus ilmaista mielipiteitään. Ketään ei saa syrjiä ilman hyväksyttävää perustetta esimerkiksi iän, sukupuolen tai vammaisuuden perusteella. Lain mukaan myös lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä ja heidän tulee saada vaikuttaa omiin asioihinsa heidän kehitystään vastaavalla tavalla. (Suomen perustuslaki 1999/731, 2§-18§.)

Vammaisilla on kansalaisina samat oikeudet kuin muillakin, mukaan luettuna oikeus osallistua ja olla osallinen omasta lähiympäristöstään ja yhteiskunnasta. Suomen vammaispoliittisessa ohjelmassa todetaan kuitenkin, että usein heidän oman tahtonsa, tunteidensa ja mielipiteiden kuulluksi tulemisessa on ongelmia ja puutteita ja sitä on tuettava. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2010, 3-29). Myös Kehitysvammabarometri 2002:n mukaan kehitysvammaisten henkilöiden mahdollisuudet vaikuttaa tärkeisiin asioihin omassa elämässä koetaan vähäisiksi. He eivät juuri pysty vaikuttamaan asuinpaikkakunnan, asunnon, ammatin tai työpaikan valintaan. Arvioijina barometrissa ovat toimineet kehitysvammapalvelujen tuottajat ja palvelujen käyttäjien edustajat. Kehitysvammabarometrin mukaan se, millä tavalla yhteiskunta huolehtii vammaisista kansalaisistaan ja minkälaiset mahdollisuudet se takaa vammaisten täyteen osallisuuteen, kertoo hyvinvointiyhteiskunnan tasosta. Jotta kehitysvammaisten omien ratkaisujen tekeminen mahdollistuisi, he tarvitsisivat valintamahdollisuuksia sekä tietoa eri mahdollisuuksista. He tarvitsevat myös apua ja tukea mielipiteidensä ilmaisuun. (Matikka, Nummelin, Ainali, Koponen & Teittinen, 2002, 3-6, 23.)

Vammaisten oikeuksien puolesta on haluttu ottaa kantaa myös maailman laajuisesti, kun Yhdistyneiden kansakuntien (YK) yleissopimus vammaisten oikeuksista astui voimaan toukokuussa 2008, kun yli kaksikymmentä maata oli ratifioinut sopimuksen. Sopimus koskee yli 650 miljoonaa ihmistä ympäri maailmaa. Sopimuksen myötä ei luoda uusia oikeuksia, vaan tavoitteena on varmistaa, että jo olemassa olevat oikeudet toteutuisivat mahdollisimman laajasti. Sopimuksella vahvistetaan vammaisten oikeuksia koulutukseen ja työhön, laadukkaaseen elä-

mään ja liikkumavapauteen sekä tasa-arvoiseen kohteluun lain edessä. Sopimuksessa tuodaan esiin tarvetta esteettömälle ympäristölle sekä liikennevälineille ja tunnustetaan vammaisten oikeus itsenäiseen päätöksentekoon. (Office of the High Commissioner for Human Rights.) Suomen vammaispoliittinen ohjelma 2010–2015 tukee tämän YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen kansallista edistämistä ja toimeenpanoa (Sosiaali- ja terveysministeriö 2010, 141–142).

Suomalaisen vammaispolitiikan perusasioita ovat vammaisten henkilöiden oman tahdon ja mielipiteen kunnioittaminen, yksilöllisyys ja valinnanvapaus. Suomen vammaispoliittinen ohjelma 2010–2015 (VAMPO) nostaa vammaisten ihmisten osallisuuden tukemisen yhdeksi keskeisimmistä tavoitteista ja siihen pyritään ohjelman jokaisella toimenpiteellä. Tavoitteena on yhteiskunta, jossa toteutuvat niin vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuus, osallisuus kuin syrjimättömyyskin. VAMPO:n mukaan jokaisella ihmisellä, myös vammaisilla, on oikeus sananvapauteen ja tarvitsemaansa tietoon heille ymmärrettävässä muodossa. Julkisen vallan tehtävänä on edistää jokaisen yksilön mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan ja vaikuttaa häntä itseään koskevaan päätöksentekoon. Keskeisiä yhteiskunnallisen vaikuttamisen muotoja ovat esimerkiksi äänestäminen, päätöksenteko, oman tahdon sekä mielipiteen ilmaiseminen. Vammaiset ihmiset ovat olleet kuitenkin aliedustettuina yhteiskunnallisessa toiminnassa ja usein heidän oman tahtonsa ja mielipiteensä kuulluksi tulemisessa on ongelmia ja puutteita. Joskus vammaisten henkilöiden oman mielipiteen ja oman tahdon esille tulemistakin onkin tarpeen tukea. VAMPO nostaa myös vammaisten lasten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien toteutumisen tärkeäksi huomion kohteeksi ja toteaa, että vammaisen lapsen mielipidettä tulee kunnioittaa samoin kuin aikuisenkin (Sosiaali- ja terveysministeriö 2010, 3, 18–23, 55–57, 156–157.)

6 KORITEHTÄVÄT

Koritehtävillä tarkoitetaan alun perin autismin kirjon henkilöiden kuntoutukseen tarkoitettuja TEACCH-menetelmään pohjautuvia tehtäviä. TEACCH (Treatment and Education of Autistic and other Communication handicapped CHildren) on Yhdysvalloissa luotu kokonaiskuntoutusmenetelmä, jonka tavoitteena on opettaa lapsille omatoimisuutta ja itsenäisen työskentelyn taitoja. Tärkeää on, että myös opetustilanteet ja -materiaalit ovat strukturoituja ja muutenkin autismin kirjon kuntoutuksen piirteet on huomioitu. Tiloja voidaan jäsentää muun muassa rajamalla eri alueita ja kuvia ja esineitä käytetään ilmaisemaan, mitä tilassa tehdään. Kuvilla ja esineillä voidaan myös kuvata tapahtumien järjestystä, tapahtumia tai ajan kulkua. (Schopler, Reichler & Lansing 1980; Kujanpää & Väinölä 2005, 15; Korpela 2004, 208–210.)

TEACCH-ohjelmalla pyritään siihen, että jokaiselle asiakkaalle löydetään jokin keino tai tapa, jonka avulla hän pystyy elämään mahdollisimman laadukasta elämää ja ymmärtämään muita ihmisiä. Yksilöllisesti laadituilla ohjelmilla pyritään myös lisäämään henkilöiden motivaatiota ja kykyä oppia, kokea ja nauttia. TEACCH ei ole siis yksittäinen menetelmä, vaan toimintatapa. (Schopler, Reichler & Lansing 1980; Schopler, Lansing & Waters 1983.) Suomessa TEACCH-ohjelmaa nimitetään koriopiskeluksi tai strukturoiduksi pedagogiikaksi, mutta alkuperäinen idea käsittää kuitenkin kokonaisvaltaisen ja laajemman kuntoutuksen (Haverinen, Kujanpää & Norvapalo 2001, 7). Kujanpää ja Väinölä (2005, 15) toteavatkin koritehtävien olevan vain pieni osa TEACCH-ohjelmaa.

Itse koritehtävistä ei löydy juurikaan suomalaista kirjallisuutta tai tutkimuksia. Suomessa koritehtävistä on kirjoittanut lähinnä koritehtävien edelläkävijä erityisoppilaitos Haukkarannassa työskennelleet Sari Kujanpää, Varpu Väinölä, Helena Haverinen, Päivi Norvapalo ja Sari Honka, joiden määritelmä koritehtävistä on myös keskeisesti vaikuttanut tähän opinnäytetyöhön. He ovat laatineet Koritehtävät 1, 2 ja 3- teokset, jossa esitellään koritehtävien tekemisen lähtökohtia sekä lukuisia erilaisia koritehtäviä ja niiden käytössä huomioitavia seikkoja. Koritehtäviä kuitenkin käytetään laajalti ympäri Suomen eri-ikäisten lasten ja nuorten kanssa muun muassa asuntoloissa, päiväkodeissa, erityiskouluissa ja esimerkiksi lastensuojeluyksiköissäkin. Edelleen koritehtävät liitetään helposti erityistä tukea

tarvitseviin lapsiin, mutta tehtävät ovat levinneet osittain myös muihinkin ryhmiin. Yleisiä Suomessa käytettyjä koritehtäviä ovat asioiden ja esineiden pakkaamiseen ja lajitteluun liittyvät tehtävät kuten muoviatierimien lajitteleminen omiin astioihinsa.

Koritehtäviin liittyy usein samoja elementtejä kuin autismin kirjon henkilöiden kuntoutuksessa muutenkin, joten tehtävissä ja tiloissa on kiinnitettävä huomiota struktuuriin. Ideana on, että kaikki kyseisen tehtävän tekemiseen liittyvät tavarat ovat korin tai laatikon sisällä. Tehtäviä voi olla useampia, mutta ne tehdään aina yksi tehtävä kerrallaan selkeässä ympäristössä. Värit, kuvat ja numerot usein selkeyttävät tekijälle sitä, miten tehtävä tehdään ja mitä tapahtuu seuraavaksi. Kaikki tarpeeton on hyvä karsia tehtävistä pois, jotta huomio keskittyy oikeisiin asioihin. (Kujanpää & Väinölä 2005, 24–33.)

Korit voidaan jakaa eri toiminta-alueisiin riippuen siitä, mitä taitoja niillä harjoitetaan. Tehtävät voivat keskittyä esimerkiksi hienomotoristen taitojen, arjen tai vapaa-ajan taitojen, tai vaikkapa tiettyjen kouluaineiden harjoittamiseen. Koritehtäviä suunnitellessa tulee ottaa huomioon henkilön kiinnostuksen kohteet sekä autistisuuden aste ja kehitystaso (Kujanpää & Väinölä 2005, 29). Usein yksi koritehtävä voi harjoittaa samalla useaakin taitoa, kuten itsenäistymistaitoja ja hienomotoriikkaa. Tällainen tehtävä voisi olla esimerkiksi erilaisten kolikoiden lajittelua tai kengännauhojen solmimista. Kujanpään ym. uskovat, että harjoitettavan taidon/taitojen kehittymisen lisäksi korien avulla lapsi voi saada onnistumisen kokemuksi ja kokea oppimisen iloisena työnä. Koritehtävät ohjaavat itsenäisyyteen, parempaan selviytymiseen sekä valintojen tekemiseen ja vaikuttamiseen. (Kujanpää & Väinölä 2005, 28–29.)

Tarkoituksena tehtävissä on yleensä mahdollisimman hyvä itsenäinen selviytyminen. Tällöin henkilö voi työskennellä ilman paineita vuorovaikutustilanteesta. Osa tehtävistä voi kuitenkin olla myös sellaisia, joita tehdään ohjaajan kanssa niin sanotusti yksilöopetuksena. Kujanpää ja Väinölä kannustavat kuitenkin aluksi harjoittelemaan kaikkia tehtäviä yhdessä ohjaajan kanssa, kunnes tehtävien tekeminen sujuu. (Kujanpää & Väinölä 2005, 15–16.)

Kujanpää ja Väinölä (2005, 24) toteavat, että tehtäviä suunniteltaessa lapsen toimintataso tulisi arvioida esimerkiksi AAPEP- asteikoilla. AAPEP-toimintataitojen arviointimenetelmä on tarkoitettu nuorille ja aikuisille autismin kirjoon kuuluville henkilöille. Arvioinnin tarkoituksena on selvittää henkilön jo osaamat sekä orastavat taidot eri toiminnoissa. (Alho-Näveri ym. 2011, 22.) Tässä työssä koristehtävät suunnitellaan kuitenkin yleisesti koko ryhmän käyttöön, joten koristehtävien suunnittelun pohjalla on käytetty ohjaajien tuntemusta asiakkaista.

7 TUNTEET

Opinnäytetyön koristehtävien keskeisenä teemana ovat tunteet. Tunteet ovat niin monitasoisia, ettei niille ole yksiselitteistä, selkeää määritelmää. Eri tunteita on lajiteltu aikojen saatossa myös eri paikoissa eri tavoin. Tunteet ovat kuitenkin universaaleja ilmiöitä ja tunteiden kokemisessa ja ilmaisuissa on yhtäläisiä piirteitä ympäri maapallon. Perustunteiksi tai –emootioiksi on useimmiten jaoteltu ilo, suru, hämmästyminen, pelko, viha ja inho. (Kerola, Kujanpää & Kallio 2007.)

Tunteilla on paljon merkitystä ihmisen elämässä ja ne ovat mukana kaikessa, mitä ihminen tekee. Ne saavat kehossa aikaan fysiologisia muutoksia, kuten verenpaineen nousumista, punastumista ja hikoilua. Tunteet voivat näkyä ihmisestä myös ulospäin esimerkiksi käyttäytymisen, ilmeiden tai eleiden muutoksina. (Jalovaara 2005, 10.) Kokkosen mukaan tunteet laittavat myös asiat hyvinvoinnin kannalta tärkeysjärjestykseen. Ne varjelevat ihmistä, sillä ne saavat ihmisen välttelemään hänelle vahingollisia asioita. Tunteet edistävät myös muistamista, oppimista ja keskittymistä, sekä lisäävät päätöksenteon nopeutta ja joustavuutta. Tunteet ovat tärkeitä myös moraalisen päätöksenteon kannalta. (Kokkonen 2010, 11–13.) Kerolan ym. mukaan tunteet luovat myös taustan kaikelle vuorovaikutukselle. Hallitessaan tunteensa on helpompaa keskittyä tekemiseen ja olla muiden ihmisten kanssa vuorovaikutustilanteessa. (Kerola ym. 2007.) Tunteiden sanotaan olevan kaiken kaikkiaan järkevän toiminnan edellytys. Jos yhteyden tunteisiinsa kadottaa, ihminen on Isokorven ja Viitasen (2001, 35) mukaan täysin hukassa.

Psykologi Marja Kokkosen mukaan liian pitkään kestävinä tai liian voimakkaina tunteet voivat vaikeuttaa ruumiin ja mielen tasapainoa ja estää ihmistä kokemasta mielihyvää. Henkisen hyvinvoinnin kannalta tunteiden merkitys onkin erityisen suuri. On huomattu, että tehottomasti ja harvakseltaan tunteitaan säätelevät nuoret kärsivät masennuksesta ja ahdistuneisuudesta muita nuoria enemmän. (Kokkonen 2010, 20–21.) Kokkosen mukaan tunteiden säätelyllä on tärkeä rooli myös lähimmäisten ihmisten hyvinvoinnin kannalta. Hän uskoo vakaasti, että ongelmat tunteiden säätelyn kyvyissä ovat yhteydessä muun muassa väkivaltaan ja itsemurhiin. Pahoinvointi ja kipuilu vaativat monenlaisia tukitoimia ja yhteiskunnallisia rakennemuutoksia korjaantuakseen, mutta yksittäiset ihmiset voivat aloittaa tukemalla lasten ja miksei aikuistenkin tunteiden säätelyn kehittymistä. (Kokkonen

2010, 8.) Myös Kerola ym. tunnustavat huonon tunteiden säätelyn kyvyn olevan syynä itseä ja muita vakavasti vahingoittavaan käyttäytymiseen (Kerola ym. 2007).

7.1 Tunnetaidot ja niiden kehitys

Tässä opinnäytetyössä tunnetaidoilla tarkoitetaan Jalovaaran (2005) määritelmän mukaista käsitystä tunnetaidoista. Jalovaaran määritelmän mukaan tunnetaidot tarkoittavat kykyä tunnistaa tunteita itsessään ja muissa ja nimetä niitä. Ne tarkoittavat myös kykyä vaikuttaa tunteiden ilmenemiseen ja säätelyyn. Myös ongelmien ja aggressioiden käsittelykykyä ja mielialojen hallintaa voidaan sanoa tunnetaidoiksi. (Jalovaara 2005, 96.) Tunnetaidot vaikuttavat muun muassa ihmisen sosiaaliseen kyvykkyyteen, taitoon auttaa muita ja jakaa omastaan, tunteeseen omista kyvyistä ratkaista ongelmia, suhtautumiseen vanhempia ja yhteiskuntaa kohtaan, terveyteen aikuisena, väkivallattomuuteen ja päihteiden käytön määrään. (Kerola ym. 2007.)

Usean tutkijan mielestä lapsi tarvitsee aina aikuista avukseen tunnetaitojen kehittymiseksi. Mäntymaan ym. mukaan tunteiden säätelyn kyky on lähtökohtaisesti kytköksissä aivorakenteisiin, mutta tunteiden säätely kehittyy vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa heti syntymästä lähtien. Vauvan omat keinot ovat aina riittämättömiä ja hän tarvitsee hänestä huolehtivan aikuisen apua tunnetilojensa säätelyyn elämän ensi päivistä asti. Vähitellen lapsen kyky säädellä tunteitaan itsenäisemmin kasvaa, mutta toisten ihmisten tukea tarvitaan vielä aikuisenakin. (Mäntymaa ym. 2003.) Myös Wright ja Oliver käsittelevät teoksessaan erityisesti vanhempien merkitystä lasten tukijoina tunneasioissa. Juuri aikuisten tehtävänä on auttaa lasta ymmärtämään, mitä tunteet ovat ja mistä ne tulevat. Lapselta tulisi kysyä, miltä hänestä tuntuu. Kun lapsi tunnistaa itsessään tunteen, on vanhemman hyvä ilmaista lapselle olevansa asiasta iloinen. (Wright & Oliver 1998, 76.)

Tunnetaidot alkavat siis kehittyä heti lapsen syntymästä lähtien vuorovaikutuksessa hoitajiensa kanssa. Tunteiden hallintaan vaikuttaa lapsen temperamentti, minkä vuoksi se on toisille lapsille heti alusta lähtien vaikeampaa kuin toisille (Cacciato-re 2008, 11). Kokkosen mukaan tavalliseen tapaan kehittyvä 3-6 kuukauden ikäinen vauva tunnistaa jollakin tavoin perustunteita ja käyttää aikuisen kasvoniilmeitä

apunaan, kun hän tulkitsee hämmentäviä tai epäselviä tilanteita. 1-2-vuotias erottelee jo paremmin toisten ihmisten tunteita ja kaksivuotias voi jo osata nimetä joitakin omia tunteitaan, kuten iloa, surua, vihaa ja pelkoa. (Kokkonen 2010, 79–83.) Silverin (2001, 300) mukaan kolmeen ikävuoteen mennessä lapset käyttävät puheessaan monenlaisia tunteisiin liittyviä sanoja ja osaavat erottaa toisistaan iloiset, vihaiset ja pelokkaat kasvot toisistaan ja tehdä eroja näiden tunteiden syiden ja seurausten välille. Myös Cacciatore on sitä mieltä, että noin 3-4-vuotias lapsi osaa käyttää monimuotoisempia keinoja tunteidensa ilmaisuun ja lapsi osaa myös hiu-kan jo säädellä tunteitaan ja tässä vaiheessa tunteiden nimeäminen on tärkeää (Cacciatore 2008, 60). Tässä opinnäytetyössä kohderyhmä koostuu yli nelivuotiaista kehitysvammaisista ja autismin kirjon lapsista ja nuorista, joiden kyvyt ovat pääosin vammautonta ikätoveriaan heikommät. Koritehtävien suunnittelun lähtökohtana oli siis alle neljävuotiaan lapsen tunne-elämän kehitys.

7.2 Tunnekasvatus

Osa tunteiden ja tunneilmaisujen eroista määräytyy siis perimässä, mutta yksilöllisiä eroja voidaan tasoittaa kasvatuksella ja koulutuksella (Isokorpi & Viitanen 2001, 39). Tunnetyöskentelyä ja tunnekasvatusta järjestetäänkin esimerkiksi päiväkodeissa ja kouluissa, mutta tutkimukset osoittavat, että toiminnan tulisi olla suunnitelmallisempaa ja vahvempaa. Kaikkien lasten kanssa työskentelevien tulisi kantaa oma vastuunsa lasten tunnetaitokasvatuksesta. (Isokorpi 2004, 127.)

Raisa Cacciatore uskoo, että tunteista kannattaa puhua lapsen kanssa jo varhain, etteivät tunteet tunnu vierailta tai pelottavilta. Tunteiden hallinnan opettelussakin kannattaa aloittaa tunteista puhumisesta ja nimeämisestä, sillä oppiessa tunnistamaan ja nimeämään tunteita lapsi voi oppia myös vaikuttamaan niiden hallitsemiseen. (Cacciatore 2008, 8, 40.) Myös Kerola ym. kehottavat aloittamaan tunnetaitojen harjoittelun perustunteiksi nimettyjen tunteiden tunnistamisesta. Tunteesta tunteeseen- materiaalissa peräänkuulutetaan lisäksi itsehavainnoinnin ja reflektion merkitystä tunnetaitojen harjoittelun aloittamisessa. On tärkeää, että henkilö pyrkii mahdollisimman objektiivisesti ja rehellisesti tunnistamaan kokemuksiaan ja tunteitaan eri tilanteissa. Tunteet menevät ja tulevat. Harjoittelemista riittää koko elämän ajaksi, eikä ihminen tule valmiiksi koskaan. (Kerola ym. 2007.)

Tunnetaitojen ja sosiaalisuuden harjoittaminen voi auttaa esimerkiksi ujoja ja arkoja lapsia itseilmaisussa ja vuorovaikutussuhteissa toisten lasten kanssa (Jalovaara 2005, 27). Lapsen oppiessa kuvaamaan ja ilmaisemaan omaa tunnekokemustaan, ei ole tarvetta esimerkiksi huutamiseen ja toisen lyömiseen (Kerola ym. 2007). Tunteista puhuminen ja niiden tunnistaminen on merkityksellistä myös siksi, että sen avulla ihmiset voivat oppia ymmärtämään itseään ja toisia ihmisiä.

Tunnetaitoja ei voi parantaa kuitenkaan hetkessä, vaan uusia taitoja opitaan parhaiten tekemällä tunneharjoituksia toistuvasti mieluiten usean kuukauden ajan (Isokorpi & Viitanen 2001, 135). Jalovaara (2005, 96) korostaa teoksessaan lisäksi kannustavan ja myönteisen ilmapiirin merkitystä tunnekasvatuksessa. Kerolan ym. (2007) mukaan tunneharjoituksissa kuvat ovat merkityksellisiä, sillä ne konkretisoivat ja selkeyttävät tunteita. Erityisen merkityksellisiä kuvat ovat silloin, jos henkilöllä on kielellisen kommunikaation puutteita. Tällöin kuva auttaa kertomaan tunteista eli tekemään näkymättömän näkyväksi.

Tunnetaitojen kehittämistä varten on Suomessakin luotu useita ohjelmia. Askeleittain-ohjelman avulla päiväkotien sekä esi- ja alakouluikäiset lapset voivat opetella tunteiden säätelyä, sekä empatia-, itsehillintä-, ja ongelmanratkaisutaitoja (Askeleittain 2005). Tunnekuksu on alku- ja esiopetukseen tarkoitettu tunnetaito-ohjelma, jonka avulla lapset saavat tutustua tunteisiin ja oppivat ymmärtämään miltä itsestä ja toisista tuntuu milloinkin. Tunneasioita käsitellään leikkien, satujen, kuvien ja ilmaisutaidollisen toiminnan avulla kahdellatoista tunnetuokiolla. (Peltonen, Kullberg-Piilola & Kullberg-Turtiainen 2002, 6.) Tohtori Tony Attwood kumppaneineen taas on kehittänyt aiheeseen liittyen KAH-kassin (Kognitiiviset Affektiiviset Harjoitukset), joka on tarkoitettu erityisesti Asperger-lapsien tunnetaitojen opetukseen (Callesen, Möller-Nielsen & Attwood 2005). Internetistä löytyy myös Tunteesta tunteeseen- tunnetaitojen oppimateriaali, joka sisältää tietoa ja harjoituksia tunnetaitoihin liittyen (Kerola ym. 2007).

7.3 Aiempia tutkimuksia autismin kirjon henkilöiden tunnetaidoista

Aleksitymia tarkoittaa erityistä vaikeutta tunnistaa omia tunteita ja erottaa niitä kehon tuntemuksista. Aleksitymiaa liittyy joihinkin neurologisperäisiin oireyhtymiin, kuten aspergerin oireyhtymään, joka kuuluu autismin kirjoon. (Kerola ym.

2007.) Vaikkeudet ymmärtää tunteita onkin laajalti tunnistettu yhdeksi autismin ja aspergerin oireyhtymän merkittäväksi ominaispiirteeksi. Jotkut tutkijat jopa väittävät emotionaalisen ymmärtämättömyyden olevan merkittävin puute autismin kirjon henkilöillä. (Silver & Oakes 2001, 300.)

Myös Kerolan, Kujanpään ja Timosen teoksessa puhutaan autismin kirjon henkilöiden vaikeuksista tunnetaitoihin liittyen. Heidän mukaansa autismin kirjon henkilöillä voi olla ongelmia etenkin tunteiden ilmaisemisessa ja tunnistamisessa. Puutteet tunnetaidoissa voivat näkyä muun muassa riehumisena tai vetäytymisenä, mutta voivat vaikuttaa myös muille kehityksen osa-alueille. Heidän mielestään monet autismin kirjon lapsista voivat oppia tunnistamaan perustunteita, mutta tunteiden syyn kuvaaminen ja tiedostaminen on yleensä vaikeaa ja heidän käyttäytymistään saatetaan kuvata haastavaksi. Tämän lisäksi tunteiden ilmaiseminen koko keholla on tyypillistä juuri heille. Keskeinen osa tunnetaitojen harjoittelua heidän kanssaan on tunteiden ja tuntemusten yhteyden tunnistaminen. Kehon kautta tunteiden tunnistaminen konkretisoituu. (Kerola ym. 2009, 150–152.) Tunteesta tunteeseen -oppimateriaalissa mainitaan myös, että autistisella lapsella on usein vaikeutta käyttää puhuttua kieltä tunteidensa ilmaisuun (Kerola ym. 2007, 60).

Myös Baron-Cohen, Golan ja Ashwin (2009) kertovat tutkimuksessaan autismin kirjon henkilöillä olevan merkittäviä vaikeuksia tunnistaa ja vastata emotionaalisella ja mielen tasolla toisten henkilöiden kasvojen avulla tapahtuvaan ilmaisuun. Tällaiset vaikeudet empatiassa ovat perustana heidän kommunikointinsa vaikeuksiin. He toteavat myös, että vaikka jotkut autismin kirjon henkilöt kykenevätkin tunnistamaan joitakin perustunteita, monimutkaisempien tunteiden tunnistamisen vaikeus pysyy aikuisuuteen asti. Tutkijat pitävät mahdollisena, että autismin kirjon henkilöt eivät välttämättä opi tunneilmaisua oikean elämän sosiaalisissa tilanteissa, koska tunteet ovat ohikiitäviä eivätkä ilmaisut toistu säännöllisesti. Se voi vähentää autismin kirjon henkilöiden mahdollisuuksia oppia systemaattisesti keräämällä. Kun tunteita käsitellään erilaisessa ympäristössä, kuten tietokoneella, mahdollistuu tunteiden toistuminen ja niille säännöllinen altistuminen, jotta he pystyvät analysoimaan ja muistamaan kuhunkin tunteeseen liittyvän kuvan. Oikeassa elämässä tunteita voi olla myös hankala luokitella ja tunteiden ilmaisu voi olla hyvin erilaista riippuen henkilöstä, mikä tekee tunnetaitojen kehittymisen

autismin kirjon henkilölle entistä vaikeammaksi. (Baron-Cohen ym. 2009, 3567–3569.)

Hyviä tuloksia autismin kirjon henkilöiden tunnetaitojen parantumisesta oli saatu Mindreading- interaktiivisella tunneoppaalla. Oppaassa voidaan auttaa autismin kirjon henkilöitä tunnistamaan tunteita ja mielentiloja videoklipeiltä ja ääninäytteiltä. Koehenkilöiden, jotka olivat käyttäneet Mindreading-ohjelmaa yli kymmenen viikon ajan noin kaksi tuntia viikossa, kyky tunnistaa tunteita ja mielentiloja parani. Myös heidän kykynsä muodostaa muun muassa ystävyys-suhteita ja samoin tietoisuus tunneilmaisujen merkityksestä jokapäiväisessä elämässä kasvoivat. Tietoa ei kuitenkaan ole siitä, millaiset tulokset olisivat olleet, jos henkilöillä olisi ollut autismin lisäksi jotakin muuta vaikeutta, kuten tyypillistä alempi älykkyysosamäärä. Varmuutta ei myöskään ole siitä, kuinka tuloksia voi yleistää ja kuinka opit siirtyvät oikeaan elämään. Mindreadingin puolesta puhuu kuitenkin se, että ohjelmassa on käytetty oikeita kasvojen kuvia, eikä esimerkiksi piirrettyjä kuvia. Baron-Cohenin ym. omassa tutkimuksessa autismin kirjon henkilöiden kyky ymmärtää ja tunnistaa tunteita kehittyi merkittävästi, kun apuna käytettiin dvd:tä. (Baron-Cohen ym. 2009, 3569–3571.)

Myös Kuusikko-Gauffin tekemän tutkimuksen mukaan hyvätasoisten autismin kirjon henkilöiden taidot tunnistaa tunteita kehittyvät iän myötä, mutta he eivät kuitenkaan saavuta tavalliseen tapaan kehittyvien lasten taitotasoa nuoruusikään mennessä. Hän on samaa mieltä siitä, että tunnetaitojen harjaannuttaminen olisi tärkeää kokonaisvaltaisessa kuntoutuksessa. (Kuusikko-Gauffin 2011, 56.) Kuusikko-Gauffin (2011) tutkimuksen tavoitteena oli selvittää sosiaalista ahdistuneisuutta hyvätasoisilla autismin kirjon henkilöillä sekä sitä, miten hyvätasoiset autistit sekä aspergerlapset ja -nuoret pystyvät tunnistamaan tunteita kasvojen ilmeistä. Mikäli kyseessä oli sekoitettuja, monimerkityksisiä tunteita, autismin kirjon henkilöt tulkitsivat ne useimmiten negatiiviseksi. Kuusikko-Gauffin esittää tutkimuksessaan, että autismin kirjon henkilöiden vaikeudet hillitä vihaa ja aggressioitaan saattaa olla yhteydessä toisten antamiin negatiivisiin viesteihin esimerkiksi katsein ja kulmakarvojen asennoilla. (Kuusikko-Gauffin 2011, 53–54.)

Autismin kirjoon kuuluvien henkilöiden tunnetaidoista on tehty useita muitakin tutkimuksia, mutta osittain tulokset ovat olleet ristiriitaisia. Tutkimusten luotetta-

vuuteen voi vaikuttaa tutkittavien pieni määrä sekä muun muassa se, että ainakin osalla voi olla käytössään lääkkeitä. Autismin kirjoon kuuluvien henkilöiden taso voi vaihdella myös hyvin paljon, joten tutkimustuloksia ei välttämättä voi yleistää koko kirjon henkilöihin. Useassa tutkimuksessa on kuitenkin todettu, että autismin kirjon henkilöiden tunnetaidot ovat pääosin heikommalla kuin tavalliseen tapaan kehittyvillä. He tarvitsevatkin erityisesti tukea tunteiden tunnistamiseen ja ilmaisuun. (mm. Kuusikko-Gauffin 2011; Bal, Harden, Lamb, Vaughan Van Hecke, Denver & Porges 2009, 360–367.)

8 KORITEHTÄVIEN KEHITTELY

8.1 Idean synty

Opinnäytetyöprosessi käynnistyi alkuvuodesta 2011. Toinen opinnäytetyön tekijöistä kysyi tuolloin aiheita opinnäytetyöhön omalta työpaikaltaan Etevan lyhytaikashoidon yksiköstä. Keskusteluissa ryhmän ohjaajien kanssa kävi ilmi yksikön tarve uusille koritehtäville asiakkaiden arjen tukemisen välineeksi. Yksikössä oli ollut käytössä muutamia lajittelukoritehtäviä entuudestaan, mutta resursseja uusien tehtävien suunnitteluun ja toteutukseen ei ollut ollut. Tässä vaiheessa opinnäytetyön tekijät joutuivat pohtimaan, riittävätkö omat taidot laadukkaiden, lapsia ja nuoria kehittävien koritehtävien valmistamiseen, sillä opinnoissa erityiskasvatuksen osuus oli ollut pieni. Toisaalta koritehtävät olivat molemmille opinnäytetyön tekijöille jonkin verran tuttuja ja tekijät olivat hyvin innostuneita kuullessaan mahdollisuudesta tukea vammaisten henkilöiden osallisuutta opinnäytetyönsä avulla. Tekijät ymmärsivät joutuvansa perehtymään paljon entistä laajemmin muun muassa erityiskasvatuskirjallisuuteen ja tarvitsevana neuvoja aiheeseen enemmän perehtyneiltä henkilöiltä. Toisaalta toisella opinnäytetyön tekijällä oli jo muutaman vuoden kokemus työstä yksikön asiakkaiden kanssa, mikä helpotti päätöstä ottaa haaste vastaan.

Keskusteluissa yksikön työntekijöiden kanssa kävi myös ilmi, että yksikössä on ollut tarvetta harjoittaa asiakkaiden tunnetaitoja, mutta siihenkään ei ole ollut aikaa paneutua eikä tarkoitukseen sopivia välineitä. Asiakkaiden tunnetaitoja koettiin tärkeiksi kehittää, sillä yksikössä esiintyy haastavaa käytöstä ja tunteita ilmaistaan usein sosiaalisesti hyväksymättömillä tavoilla, kuten tavaroiden rikkomisella tai lyömällä. Yhteisessä suunnittelupalaverissa ryhmän työntekijöiden kanssa sovittiin, että koritehtävien aiheena ovat tunteet. Koritehtävät valmistettaisiin juuri yksikön tarpeita varten, ja valmiit koritehtävät jäisivät yksikön käyttöön niiden valmistuttua.

8.2 Esivalmistelut

Koritehtävien tunne-teeman varmistuttua tekijät alkoivat rakentaa vahvempaa ymmärrystä aiheesta perehtymällä aiheeseen liittyviin tutkimuksiin (mm. Kuusik-

ko-Gauffin 2011; Bal ym. 2009) ja jo kehitettyihin tunnetaitoja harjoittaviin materiaaleihin, kuten KAH-kassiin sekä Askeleittain-, Tunnemuksu ja Mututoukka- sekä Tunteesta tunteeseen-opetusohjelmiin. Osa materiaaleista sisälsi visuaalisesti monenlaisia ärsykeitä tai olivat muuten niin monimutkaisia ja menetelmiltään keskusteluun painottuneita, että niitä olisi hankala sellaisenaan hyödyntää kohde-ryhmässä, jossa vuorovaikutuksen ja kommunikaation pulmat ovat merkittäviä. Kasvatustieteiden tohtori Kerolan ym. (2009, 167) mukaan autismin kirjon henkilöt tarvitsevat selkeää rakennetta eli struktuuria, jotta keskittyminen olennaisiin seikkoihin olisi mahdollista. Esimerkiksi tilaa, aikaa ja oppimiseen käytettyjä välineitä voi strukturoida (Kerola ym. 2009, 171–173). Autistisen lapsen kielenkehitys on tavanomaisesta poikkeavaa ja se perustuu usein visuaalisuuteen (Kerola ym. 2009, 60). Ryhmän toiminta on autismin kirjon kuntoutuksen mukaista, mikä käytännössä tarkoittaa esimerkiksi strukturoitua, pelkistettyä ympäristöä ja kommunikoinnin tukemista. Ryhmän edun mukaista oli, että heidän käytössään oleva materiaali noudattaa samoja periaatteita ja koristehtävät koettiin soveltuvan tähän tarkoitukseen parhaiten. Askeleittain- ja Tunteesta tunteeseen -materiaalit ovat molemmat tarkoitettu ryhmien käyttöön eikä itsenäisesti tehtäviksi tehtäviksi, joita tässä opinnäytetyössä oli tarkoitus tehdä. Kuitenkin materiaaleissa oli paljon hyviä elementtejä, joista sai ideoita tunnekoristehtäviin.

Tekijät halusivat saada myös mahdollisimman paljon tietoa niin asiakkaiden kuin työntekijöidenkin toiveista ja tarpeista opinnäytetyöhön liittyen. Siispä työn suunnitteluvaiheen aikana tehtiinkin useita käyntejä toimeksiantajan yksikköön. Vierailuilla yksikössä tekijät pääsivät haastattelemaan työntekijöitä ja toinen opinnäytetyön tekijöistä pääsi tutustumaan yksikön toimintaan. Toinen opinnäytetyöntekijöistä työskenteli myös koko opinnäytetyöprosessin ajan yksikössä, joten tietoa saatiin siirrettyä kätevästi toimeksiantajan ja opinnäytetyöntekijöiden välillä. Yhteyttä otettiin myös Etevan erityispalvelujen klinikkaopetuksen erityisopettaja Pirjo Levoon, jolla on koulutuksen ja työkokemuksen kautta vankka ammattitaito autismikirjon henkilöiden kanssa toimimisesta. Klinikkaopetus tarjoaa apua ja tukea, kun vammaisen lapsen tai nuoren koulunkäyntiin liittyy haasteita tai riski kriisitilanteesta. Klinikkaopetuksen tarkoituksena on tukea ja vahvistaa oppilaan koulunkäyntiedellytyksiä yksilöllisen tuen avulla. (Eteva kuntayhtymä c.) Erityis-

opettaja Levolta saatiin vinkkejä koritehtävien sisältöön liittyen ideointivaiheessa sekä palautetta valmiista koritehtävistä.

Syksyllä 2011 tekijät saivat mahdollisuuden osallistua Autismi- ja Aspergerliiton Autismin kirjo tutuksi -luentosarjan luennoille. Luennot olivat suunnattuja kaikille asiasta kiinnostuneille ja käsittelivät autismiin liittyvää tietoa. Ymmärrystä autismissa laajennettiin yhteensä kolmella eri luentokerralla ja tekijät kokevatkin osallistumisen esiymmärryksen syventymisen kannalta merkitykselliseksi. Autismi- ja Aspergerliitosta saatiin luentojen lisäksi hyödyllisiä vinkkejä ajankohtaisista tutkimuksista ja kirjallisuudesta sekä konsultointiapua. Liiton edustajan kanssa käydyssä keskustelussa sovittiin, että vastapainoksi valmis opinnäytetyö lähetetään myös liittoon hyödynnettäväksi. Yhteyttä yritettiin ottaa sähköpostin välityksellä myös suomalaisen autismituntemuksen sekä koritehtävien edelläkävijään Haukkarannan kouluun, mutta vastausta ei saatu.

Tutkimuslupa anottiin Etevan tutkimustoimikunnalta suunnitelmaseminaarin jälkeen loppuvuodesta 2011. Tutkimustoimikunta sekä eettinen toimikunta kokoonoutuivat ja käsittelivät tutkimuslupa-anomusta 9.12.2012 ja puolsivat tutkimuslupan myöntämistä. Tutkimustoimikunnan puheenjohtaja Terhi Koskentausta myönsi tutkimusluvan 20.12.2011.

Tutkimuksessa ihmisten itsemääräämisoikeutta pyritään kunnioittamaan antamalla ihmisille mahdollisuus valita, haluavatko he osallistua tutkimukseen vai eivät (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 25). Koritehtävien toimivuutta testattiin yksikön alaikäisiltä asiakkailta, joten asiakkaiden vanhemmilta pyydettiin asiakaskohtainen lupa osallistua tutkimukseen (Liite 2). Tutkimuslupia pyydettiin yhteensä yhdentoista (11) eri asiakkaan vanhemmilta. Asiakkaat valikoituivat sen mukaan, ketä asiakkaita yksikössä oli koritehtävien testausjakson aikana. Lähetetyistä tutkimuslupapyynnöistä palautui kuusi (6) ja kaikki luvan palauttaneista saivat osallistua tutkimukseen. Lisäksi kahden (2) asiakkaan vanhemmilta pyydettiin suullinen lupa puhelimitse erityisesti havainnointia varten. Myös heille oli lähetetty tutkimuslupapyyntö kirjeitse ja heillä oli käsitys siitä, mistä tutkimuksessa oli kyse. Yksi kyselylomake palautui lupaa puoltavana vielä testausjakson päätyttyä. Asiakkailta kysyttiin ennen koritehtävän tekoa, haluavatko he tehdä tehtä-

vää ja sen mukaan toimittiin, mutta varsinaista halukutta osallistua opinnäytesyöhön ei asiakkailta tiedusteltu, koska se olisi koettu liian haastavaksi.

9 KORITEHTÄVIEN SUUNNITTELUUN VAIKUTTANEITA TEKIJÖITÄ

Prosessin aikana syventyneen teorian tiedon sekä ohjaajien kanssa käytyjen keskustelujen lisäksi myös seuraavat osatekijät vaikuttivat koritehtävien suunnitteluun merkittävästi.

9.1 Kohderyhmä

Toiminnallisessa opinnäytetyössä on tärkeää pohtia kohderyhmää, sillä se vaikuttaa koko opinnäytetyön sisältöön ja rajaa aihealuetta (Vilka & Airaksinen 2003, 40). Tässä opinnäytetyössä kohderyhmänä oli Etevan lyhytaikaishoidon yksikkö Tikkarellin kehitysvammaisista ja autismin kirjon lapsista ja nuorista koostuva, autismiin erikoistunut ryhmä. Monella autismin kirjioon kuuluvalla asiakkaalla on myös jonkin asteinen kehitysvamma. Monella asiakkaalla ilmenee myös haastavaa käyttäytymistä. Kerolan ja Sipilän mukaan haastavan käyttäytymisen taustalta voi löytyä useitakin eri syitä, mutta lähes aina kyseessä on tunteiden ilmaisemisen vaikeus (Kerola & Sipilä 2007, 28, 91). Asiakkaat ovat itsenäisesti liikkuvia ja he tarvitsevat jatkuvaa valvontaa. Tällä hetkellä ryhmässä on yhteensä 20 asiakasta, joista tyttöjä on neljä (4) ja poikia kuusitoista (16). Iältään asiakkaat ovat tällä hetkellä 4-16 -vuotiaita. Ohjaajia ryhmässä on tällä hetkellä viisi (5). Ryhmässä toteutetaan autismin kirjon kuntoutuksen periaatteita, kuten kommunikoinnin tukemista ja strukturointia.

Koritehtävien suunnitteluun vaikutti merkittävästi asiakasryhmän heterogeenisyys. Kohderyhmä koostuu eri-ikäisistä ja tasoista autismin kirjon sekä kehitysvammaisista lapsista ja nuorista ja tarkoituksena oli suunnitella koko ryhmälle soveltuvia koritehtäviä. Koritehtävien perusideaa lähdettiin suunnittelemaan lähtökohtana ryhmän nuorimmat asiakkaat, jotta kaikilla asiakkailla olisi mahdollisuus tehdä tehtäviä. Arvion (2011, 12) mukaan kehitysvammaisen henkilön sosiaaliset, kielelliset ja älylliset taidot sekä hahmottamiskyky on usein vammautonta ikätoveriaan heikommat ja nämä seikat pyrittiin myös huomioimaan suunnitteluvaiheessa.

9.2 Resurssit

Tämänkaltaisessa toiminnallisessa opinnäytetyössä on tärkeää miettiä resursseja, sillä ne antavat raamit, joiden sisälle työ muodostuu. Seuraavaksi on listattu tämän opinnäytetyön kannalta tärkeimpiä resursseja, joita ovat olleet budjetti sekä aineelliset resurssit, käytössä oleva aika sekä tiedot ja taidot.

Koritehtävien kokoaminen laadukkaista ja kestävästä materiaaleista mahdollistui, kun toimeksiantaja pystyi kustantamaan koritehtäviin tarvittavat materiaalit. Budjetiksi sovittiin 100 euroa, mutta koko summaa ei koritehtävien tarvikkeiden hankkimiseen käytetty. Koritehtävien valmistukseen tarvittavat tulosteet sekä niiden laminointi pystyttiin suorittamaan myös toimeksiantajan välineillä. Tekijät kustansivat matkat toimeksiantajan yksikköön itse.

Prosessiin varattu riittävä aika mahdollisti aikataulusta joustamisen tarvittaessa. Opinnäytetyö on laajuudeltaan 15 opintopistettä, joten aihetta tuli rajata siihen sopivaksi. Opinnäytetyö koostuu toiminnallisena osuutena toteutetuista koritehtävistä, kirjallisesta osuudesta sekä oppaasta koritehtävien valmistamiseen ja käyttöön. Toiminnallinen opinnäytetyö olisi voinut koostua vain toiminnallisesta osuudesta tai oppaasta, mutta tekijöiden mielestä opas täydentää opinnäytetyön kokonaisuutta ja sitä kautta koritehtävistä pääsee hyötymään myös muut asiasta kiinnostuneet.

Tekijät pystyivät hyödyntämään koko prosessin ajan yksikön työntekijöiden ammattitaitoa sekä heidän tuntemusta asiakkaistaan. Lisäksi apua ja neuvoja sai tarvittaessa Etevan klinikkaopetuksen erityisopettaja Pirjo Levolta sekä Autismi- ja Aspergerliiton Elina Vienoselta. Lisäksi Lahden ammattikorkeakoulu tarjosi opinnäytetyöprosessin aikana säännöllistä ohjausta. Myös koulun tiloja ja laitteita pystyttiin hyödyntämään prosessin aikana.

Prosessissa pyrittiin hyödyntämään molempien opinnäytetyöntekijöiden olemassa olevat tiedot ja taidot. Toisen opinnäytetyöntekijän työkokemus autismin kirjon sekä kehitysvammaisten henkilöiden kanssa työskentelystä sekä kohderyhmän tuntemus olivat tärkeitä lähtökohtia koritehtävien suunnittelulle. Toisella opinnäytetyön tekijällä oli vahvempi tutkimusosaaminen ja sillä tavoin tutkimuksellista otetta saatiin enemmän mukaan kehittämistyöhön.

10 LOPPUTULOKSENA SEITSEMÄN KORITEHTÄVÄÄ JA OPASVIHKO

Tunnetta koriin! -koritehtävien tavoitteena oli asiakkaiden tunnetaitojen tukeminen, johon sisällytettiin tunteiden tunnistaminen, nimeäminen ja tunteiden ilmaisu Jalovaaran (2005) määritelmän mukaan. Lisäksi tavoitteena oli tukea asiakkaiden mielipiteen ilmaisua. Jokaiselle tehtävälle on luotu omat tavoitteensa, jotka tukevat koritehtävien yleisen tavoitteen toteutumista. Koritehtävät valmistuivat vuoden 2012 tammikuussa. Tehtäviä tehtiin yhteensä seitsemän kappaletta ja ne nimettiin seuraavanlaisesti: Tunnepurkit, Onginta, Olen silloin, Tuntokori, Tunne-matto, Peili sekä Tunnenukat. Koritehtävät olivat testattavana yksikössä 16.1–19.2.-2012 välisen ajan, eli yhteensä viisi viikkoa.

Kerolan ym. mukaan helpoimmin tunnistettavissa ovat perustunteet ja monet autismin kirjon lapset oppivatkin tunnistamaan ilon, surun, pelon ja vihan tunteet kuvista ja kasvojen ilmeistä sekä kertomaan niistä (Kerola ym. 2009, 150). Tämän perusteella näihin koritehtäviin valittiin mukaan neljä perustunnetta: ilo, suru, viha, pelko. Lisäksi apuna mukaan otettavien tunteiden valinnassa olivat ryhmän ohjaajien kanssa käydyt keskustelut sekä toisen opinnäytetyön tekijän pitkäaikaiset havainnot asiakkaiden arjesta.

Koritehtävien tunteiden käsittelyyn otettiin mukaan eri aisteja. Pääosassa on näköaisti, ja jokaista koritehtävää yhdistävä tekijä onkin kuvat. Autististen henkilöiden on todettu olevan usein visuaalisesti vahvoja ja kuvitettu materiaali toimii heillä hyvin (Alho-Näveri ym. 2011, 13), joten kuvat olivat luonnollinen valinta koritehtävien keskeiseksi välineeksi. Kuvat toimivat myös kyseisen yksikön arjessa kommunikoinnin apuvälineenä ja ovat tuttuja asiakkaille. Myös Kerola ja Sipilä (2007, 91) ovat sitä mieltä, että kuvilla on tunneharjoituksissa merkittävä rooli, mikäli kommunikaatiossa on puutteita. Tunteiden, jotka ovat sisäisiä ja subjektiivisia kokemuksia, havainnollistamiseen kuva on oiva apuväline (Kerola & Sipilä 2007, 91). Tässä opinnäytetyössä käytettiin kuvien tekemiseen Boardmaker – kuvaohjelmaa, johon yhteistyökumppanilla on lisenssi. Myös Papunetin kuvamateriaalia hyödynnettiin koritehtävissä.

Lisäksi koritehtävissä on mukana tunto- ja kuuloaistiin liittyviä tehtäviä. Eri aistit ovat merkityksellisiä juuri näissä koritehtävissä, sillä aiheena ovat tunteet, jotka

esiintyvät ihmisessä kokonaisvaltaisesti eri aistien välityksellä (Kerola ym. 2009, 151). Asiakkaiden mahdolliset aistiyli- ja aliherkkyydet tulee kuitenkin tehtäviä tehdessä huomioida ja mukauttaa tehtäviä yksilöllisesti.

Korien suunnittelun lähtökohtana oli kestävyys ja se pyrittiin huomioimaan kaikissa materiaalivalinnoissa. Koritehtävistä haluttiin tehdä yksinkertaisia ja selkeitä noudattaen autismikuntoutuksen keskeistä periaatetta strukturoinnista (Kerola ym. 2009, 168–169; Alho-Näveri ym. 2011, 18–21). Itse koreiksi valittiin läpinäkyvät, kannelliset muovilaatikat käytännöllisyyden vuoksi. Ne on helppo kasata päällekkäin, eivätkä sisällöt sekoitu keskenään tai kaatuessa leviä. Läpinäkyvästä laatikosta itse tehtävän pystyy näkemään avaamatta laatikkoa. Jokainen tehtävä sisältää vain ja toisaalta kaiken sen mitä kyseisen koritehtävän tekemiseen tarvitsee. Poikkeuksena on Tunnenuurkat -tehtävä, johon tarvittavaa cd-soitinta ei laatikkoon laitettu, sillä soittimella on käyttöä muussakin yhteydessä.

Seuraavaksi esitellään lyhyesti valmistetut koritehtävät ja lähtökohdat tehtävän valmistukseen. Tarkemmat kuvaukset esimerkiksi koritehtävien materiaaleista löytyvät liitteenä olevasta opasvihkosta (Liite 1).

10.1 Tunnepurkit

Raisa Cacciatore toteaa teoksessaan, että ennen kuin voi oppia säätelemään tunteitaan, tulee ensin opetella tunnistamaan ja nimeämään niitä (Cacciatore 2008, 40). Myös Tunnepurkit-tehtävässä on lähtökohtana tämä ajatus. Tehtävässä tavoitteena oli auttaa tekijäänsä tunnistamaan ja nimeämään tunteita kasvojen ilmeistä. Tehtävästä tehtiin selkeä kuvien lajittelutehtävä, joka on Kujanpään ja Väinölän (2005, 24) mukaan hyvä koritehtävämuoto, jonka avulla voi oppia tunnistamaan mm. eroja ja yhtäläisyyksiä sekä ymmärtämään asioiden ominaisuuksia. Yksikön asiakkaat ovat tehneet tämän tyyppisiä koritehtäviä aiemminkin, joten yksi koritehtävä haluttiin suunnitella tutuksi ja turvalliseksi aloitustehtäväksi. Koritehtävän tarkoituksena on lajitella neljää eri tunnetta ilmentäviä kuvia omiin purkkeihinsa.

Kuvio1. Tunnepurkit -koritehtävä

10.2 Onginta

Leikki on parhaimpia tapoja harjoitella tunnetaitoja (Isokorpi 2004, 127). Erityisesti tässä tehtävässä onkin haluttu korostaa leikillisyyttä ja toiminnallisuutta pöytätehtävien vastapainoksi. Onginta-tehtävän tavoitteena on harjaantua tunnistamaan tunteita muiden ihmisten ilmeistä ja eleistä. Tehtävä sisältää kuvia, joissa eri tunnetiloja on ilmennetty ilmein ja elein. Osa kuvista on tilannekuvia ja osassa tunnetta ilmaistaan koko kehon avulla. Tehtävän tarkoituksena on onkia kuvia ja tunnistaa sekä nimetä kuvassa ilmenevä tunne.

Kuvio2. Onginta -koritehtävä

10.3 Olen silloin

Lapsen kehityksessä emotionaalinen ja sosiaalinen alue ovat lähellä toisiaan ja lapsen tunteet rakentuvat vuorovaikutuksessa toisten kanssa. Sosiaalinen kuvatarina on tapa opettaa sosiaalisia taitoja ja niiden tarkoituksena on kertoa, mitä toiset ihmiset ajattelevat, tekevät ja tuntevat. Sosiaaliset tarinat on todettu toimiviksi niiden henkilöiden kohdalla, joilla on vaikeuksia ymmärtää ilmeitä, eleitä ja toimia sosiaalisissa tilanteissa. (Heikura-Pulkkinen & Kujanpää 2006, 11–19.) Tässä tehtävässä on jäljitelty sosiaalisen kuvatarinan ideaa. Tavoitteena on auttaa yhdistämään eri tunteet erilaisiin tilanteisiin. Tehtävä sisältää tilannekuvia arjen tapahtumista, joihin on tarkoitus yhdistää tilanteesta syntyvä tunne. Tämä tehtävä haluttiin yhdistää selvästi asiakkaiden arkeen, jotta tunteet yhdistyisivät arjen todellisiin tilanteisiin eivätkä jäisi irrallisiksi. Tilannekuvia on siis pyritty valitsemaan tehtävään ajatellen asiakkaiden arkitodellisuutta

Kuvio3. Olen silloin -koritehtävä

10.4 Tuntokori

Tuntokori-tehtävässä tavoitteena on oppia tunnistamaan itsessään erilaisia tunteita sekä ilmaisemaan, miltä itsestä tuntuu. Tuntokori sisältää erilaisilta tunteita materiaaleja, joilla on tarkoitus koskettaa esimerkiksi asiakkaan kättä. Asiakkaan on tarkoitus ilmaista tuntuiko se hänestä hyvältä vai ei. Tehtävässä haluttiin

keskittyä oman kehon tuntemusten ja tunteiden yhdistämiseen, koska se on Keron ym. (2009, 152) mukaan merkittävä osa autismin kirjon henkilöiden tunnetaitojen tukemista ja heille keho konkretisoi tunteiden tunnistamista.

Kuvio4. Tuntokori -koritehtävä

10.5 Tunnematto

Kuulluksi tuleminen on Yhdistyneiden Kansakuntien lapsen oikeuksien julistuksessa mainittu jokaisen lapsen perusoikeus (Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights 1989) ja opinnäytetyön tarkoitus oli tukea asiakkaiden osallisuutta. Tunnematto-tehtävässä keskityttiinkin oman mielipiteen ilmaisun vahvistamiseen ja lapsen kuulluksi tulemiseen. Koritehtävän tarkoituksena on sijoittaa eri teemoihin liittyviä kuvia omaa mielipidettä (pidän - en pidä) kuvastavalle alustalle. Tästä tehtävästä haluttiin tehdä selkeästi mielipiteen ilmaisuun keskittyvä tehtävä ja tehtävän selkeyden ylläpitämisen vuoksi siihen ei yhdistetty suoranaisesti tunteita.

Kuvio5. Tunnematto -koritehtävä

10.6 Peili

Peili-tehtävässä perehdytään tunteiden ilmenemiseen ihmisessä ja harjoitellaan tunteiden ilmaisemista peilin avulla. Kerola ym. (2009, 151) toteavat, että tunteet tuntuvat koko kehossa ja ne heijastuvat asennoissa, eleissä ja kasvojen ilmeissä. Ilme on sanatonta viesti tunteesta ja ilmeestä voi nähdä miltä toisesta henkilöstä tuntuu, vaikka syytä ei tietäisikään (Kerola ym. 2009, 151). Koritehtävän tavoitteena on myös oppia tunnistamaan ja nimeämään tunteita. Tehtävän tarkoituksena on tunnistaa ja nimetä tunteita kuvista kasvojen ilmeiden ja kehonkielen perusteella sekä harjoitella itse tunteiden ilmaisua ilmein ja elein jäljittelemällä kuvassa esiintyviä ilmeitä ja eleitä. Kerolan ym. (2009, 155) mukaan jäljittelemällä voi oppia tunteita ja tunteiden ilmaisua spontaanisti. Tehtävässä haluttiin vahvistaa sosiaalisesti hyväksytyjä tapoja ilmaista tunteita ilmeiden ja eleiden avulla haastavan käyttäytymisen sijaan.

Kuvio6. Peili -koritehtävä

10.7 Tunnenurokot

Tunnenurokot-tehtävässä on yhdistetty musiikki ja liike. Tehtävän tavoitteena on tunnistaa itsessään äänien herättämä tunne ja ilmaista se sanoin, kuvin tai liikkeen avulla. Saarikallion tekemien tutkimusten mukaan (esim. Saarikallio & Erkkilä 2007) musiikilla ja tunteilla on merkittävä yhteys ja esimerkiksi nuorille musiikki on merkittävä tunteidensäätelyn väline. Tehtävän toisena tavoitteena on oppia ilmaisemaan tunteita liikkeen ja kehonkielen avulla. Tehtävässä on tarkoituksena kuunnella erilaisia ääniä opinnäytetyön tekijöiden koostamilta cd-levyiltä ja valita tunne, joka musiikin kuuntelemisesta heräsi.

Kuvio7. Tunnenurokot – koritehtävä

10.8 Opasvihko

Heikkilän ym. (2008, 109) mukaan kehittämishankkeissa on tärkeää hyödyntää jo olemassa olevaa tietoa, mutta yhtä tärkeää on se, että tuloksena syntyy uutta tietoa tai tuotos. Tuotoksen tulee olla käytännönläheinen, tarpeellinen ja sitä tulee voida arvioida ja hyödyntää. Sen tulee olla myös alan kehittämisen kannalta kiinnostava ja siihen liittyvän tiedon tulee olla sovellettavissa eri toimintayhteyksissä. (Heikkilä ym. 2008, 109.) Koritehtävien lisäksi opinnäytetyön tuotokseksi syntyi opasvihkonen suunniteltujen koritehtävien valmistamiseen ja käyttöön (Liite 1). Oppaan avulla opinnäytetyön tietoa ja tuotoksia voidaan hyödyntää muuallakin, kuin toimeksiantajan yksikössä.

11 PALAUTTEEN KERUU

Tavoitteiden saavuttamisesta ja opinnäytetyön onnistumisesta olisi hyvä saada palautetta esimerkiksi asiakkailta ja kenties asiantuntijoiltakin, jottei arviointi jäisi pelkästään subjektiiviseksi oman työn arvioinniksi (Vilkka & Airaksinen 2003, 97). Tässä opinnäytetyössä palautetta kerättiin asiakkailta, yksikön työntekijöiltä ja Etevan klinikkaopetuksen erityisopettajalta, jotta toiminnallista osuutta tulisi tarkasteltua mahdollisimman monipuolisesti ja hyvin.

Kun halutaan tietää, mitä ihminen ajattelee tai miksi hän toimii tietyllä tavalla, sitä kannattaa kysyä häneltä itseltään esimerkiksi kyselyn tai haastattelun avulla (Tuomi & Sarajärvi 2009, 72). Tässä opinnäytetyössä tietoa kerättiin havainnoinnin, palautelomakkeen, palautevihkojen että opinnäytetyöntekijöiden sekä yksikön ohjaajien kesken toteutetun loppukeskustelun avulla. Useiden aineistonkeruumenetelmien yhdistäminen voi Tuomen ja Sarajärven (2009, 81) mukaan olla hyvinkin hedelmällistä. Myös Saaranen-Kauppinen ja Puusniekka (2006) toteavat menetelmätriangulaation eli useamman tiedonhankintamenetelmän käytön lisäävän tutkimuksen luotettavuutta. Monipuolisten tiedonkeruumenetelmien avulla haluttiin taata myös se, että koritehtävät vastaavat mahdollisimman hyvin yksikön tarpeita ja sitä kautta tavoitteet saavutettaisiin mahdollisimman hyvin. Palautteiden perusteella opinnäytetyöntekijät tekivät koritehtäviin tärkeiksi koetut muutokset.

11.1 Havainnointi

Havainnoinnilla saadaan selville, mitä tilanteissa todella tapahtuu. Hirsjärven ym. mukaan havainnointi sopii tiedon keruun menetelmäksi silloin, kun tilanne muuttuu nopeasti tai on ennakoimaton. Se sopii myös vuorovaikutustilanteiden tutkimiseen ja tilanteisiin, joissa tutkittavilla on kielellisiä vaikeuksia. (Hirsjärvi ym. 2008, 207–208.) Havainnointia voidaan toteuttaa usealla eri tavalla kuten osallistuvalla havainnoinnilla tai tarkkailemalla ihmisten toimintaa jossakin tilanteessa (Vilkka 2007, 119).

Tässä opinnäytetyössä päädyttiin havainnointiin tiedonkeruumenetelmänä erityisesti siitä syystä, että tekijät itse näkevät, kuinka koritehtävät toimivat yksikön arjessa. Myös asiakkaiden kielelliset vaikeudet huomioon ottaen havainnointi ko-

ettiin hyväksi täydentäväksi menetelmäksi tiedon keruuseen asiakashaastattelujen sijasta. Jo opinnäytetyön suunnitteluvaiheessa oli selvää, että tekijät eivät tulisi tekemään koritehtäviä asiakkaiden kanssa. Koska korit tehtiin juuri tietyn yksikön tarpeita varten, oli tärkeää että työntekijät myös harjoittelevat koritehtävien tekemistä asiakkaiden kanssa. Asiakkaan kannalta ei olisi ollut myöskään mielekästä, että vieras ihminen tekisi koritehtäviä hänen kanssaan, koska aihealue on herkkä ja vaatii luottamusta sekä vuorovaikutusta. Myös opinnäytetyöntekijöiden objektiivisuuden pelättiin vaarantuvan, mikäli heille kertyisi kokemusta koritehtävien teosta. Havainnointi päädyttiin siis toteuttamaan tarkkaillen tilannetta olematta vuorovaikutuksessa asiakkaiden tai ohjaajien kanssa. Itse havainnointitilanteessa tekijät halusivat pysyä näkymättömissä häiritsemättä tehtävien tekoa, mutta kuitenkin niin, että asiakas näki tutkijat. Saaranen-Kauppinen ja Puusniekka (2006) nimeävät tällaisen havainnointitavan avoimeksi suoraksi havainnoinniksi.

Ensisijaisesti tekijät halusivat havainnoidessaan kiinnittää huomiota koritehtävien toimivuuteen eikä niinkään ohjaajien toimintaan asiakkaan kanssa. Havainnoinnista etsittiin tietoa siitä, mitä voisi vielä muuttaa, että tehtävät toimisivat entistä paremmin. Havainnointi toteutui kahtena eri kertana helmikuussa 2012 viikkoina 6 ja 7. Ensimmäisellä havainnointikerralla havainnoitiin yhtä asiakasta, joka teki yhteensä kolmea eri tehtävää. Käytössä olleet tehtävät olivat Peili, Tunnematto ja Olen silloin -tehtävä. Havainnointitilanne kesti kaiken kaikkiaan tunnin verran ensimmäisen koritehtävän alkamisesta viimeisen koritehtävän päättymiseen sisältäen myös keskeytykset tehtävien teossa.

Toisella havainnointikerralla havainnoitiin kahta eri asiakasta. Toinen asiakas teki yhteensä kahta eri koritehtävää (Tunnematto, Olen silloin) ja teki tehtäviä 12 minuutin ajan. Toinen asiakas teki yhteensä kolmea koritehtävää (Tunnepurkit, Olen silloin, Tunnenukat) ja teki niitä yhteensä 25 minuutin ajan. Samalla kerralla saimme myös nähdä edellisenä päivänä kuvattuja videoita, joissa toinen asiakas teki kahta eri koritehtävää (Tunnepurkit, Tunnematto).

Kaiken kaikkiaan opinnäytetyön tekijät havainnoivat kymmentä yksittäisen tehtävän tekotilannetta, joissa tehtiin viittä eri koritehtävää kolmen eri asiakkaan kanssa. Tekijät kirjoittivat havaintojaan ylös koko havainnointitilanteen ajan, jotta havainnot eivät unohtuisi. Yhteensä havaintoja kertyi 8 sivua. Opinnäytetyöntekijöi-

den keskeiseen reflektointiin oli molempien havainnointikertojen jälkeen varattu tunti aikaa.

Havainnoinnin antia

Tutkijoiden tulee ehdottomasti huolehtia, ettei tutkittavien henkilöllisyys paljastu prosessin aikana (Tuomi & Sarajärvi 2009, 140–141). Siksi tarkkoja kuvauksia havainnointitilanteesta ei raportissa tuoda julki, vaan havainnointitilanteita käsitellään yleisellä tasolla.

Havainnointitilanteissa tekijät näkivät viiden eri koritehtävän tekemistä. Kaikkia tehtäviä pystyttiin tekemään asiakkaiden kanssa heille sopivaksi sovellettuina, joten tunne koritehtävien onnistumisesta vahvistui. Havainnointitilanteista jäi tunne, että tehtäviä ei suoritettu vain mekaanisesti, vaan näytti siltä, että asiakkaat miettivät vastauksiaan. Tunnetta koriin! -koritehtävistä voisi todella olla hyötyä yksikön arjessa ja asiakkaan omien mielipiteiden ja tunteiden esille tuomisessa.

Havainnointien pohjalta opinnäytetyön tekijät huomasivat, että tehtävien sujumiseen vaikuttaa monta eri tekijää. Molemmat opinnäytetyön tekijät jäivät pohtimaan esimerkiksi ohjaajan roolin merkittävyyttä koritehtävien sujumiselle. Ohjaajissa oli eroja muun muassa siinä, kuinka tarkkaan he ohjeistivat, auttoivat ja innostivat asiakasta tehtävien tekemisessä. Ohjaajien valmistautuminen koritehtävien tekotilanteisiin esimerkiksi perehtymällä ohjeisiin etukäteen, vaikutti koritehtävien tekotilanteen sujuvuuteen. Mikäli ohjaaja oli epävarma tehtävän aloituksessa, heijastui se myös asiakkaaseen levottomuutena. Ohjaajan merkittävässä roolissa opinnäytetyöntekijät näkevät sekä hyviä että huonoja puolia. Toisaalta koritehtävät ovat alun perin itsenäisesti tehtäviä pöytätehtäviä ja olisi hyvä jos asiakas pystyisi myös mahdollisimman itsenäiseen työskentelyyn. Toisaalta Tunnetta koriin! -koritehtävät harjaannuttavat samalla vuorovaikutustaitoja. Myös aikuisen jakamaton huomio lapselle tai nuorelle on arvokasta. Ohjaajalla on samalla mahdollisuus tutustua asiakkaaseen entistä paremmin.

Molemmat kokivat myös ympäristön vaikuttavan tehtävien tekemisen onnistumiseen. Eri tiloissa oli erilaisia ärsykyitä ja häiriötekijöitä. Paras paikka koritehtävien tekemiseen havaintojen perusteella oli asiakkaiden omat huoneet, jotka ovat yksikössä hyvin pelkistettyjä eivätkä sisällä ylimääräisiä tavaroita tai muita ärsyk-

keitä. Toisilla koritehtävät onnistuivat parhaiten pöydän ääressä, toisilla sängyllä istuen ja toisilla lattialla työskennellen. Mahdollisuuksien mukaan pöytätyöskentelytaitojen harjoittaminen koritehtävien myötä on myös eduksi, mutta osaa suunnitelluista koritehtävistä ei ole tarkoitukseen tehdä pöydän ääressä.

Myös asiakkaiden vireystilan voitiin havaita vaikuttavan koritehtävien tekemiseen. Edellisenä yönä kertynyt unen määrä, koulu- tai työpäivä tai muuten vain huonompi päivä vaikuttavat kaikki koritehtävien tekemiseen ja onnistumiseen. Koritehtävät vaativat keskittymistä, eikä havaintojen perusteella liian montaa tehtävää kannata tehdä samalla kertaa. Hyväksi määräksi havaintojen perusteella arveltiin olevan 1-2 tehtävää. Mikäli asiakkaat tekivät kolmattakin koritehtävää, oli keskittyminen tehtävän tekemiseen selvästi aikaisempaa heikompaa.

Anttilan mukaan havainnoitava henkilö saattaa muuttaa käyttäytymistään ollessaan tietoisesti havainnoinnin kohteena (Vilka 2005, 122.) Myös Hirsjärvi ym. (2008, 208) toteavat, että havainnoijat saattavat häiritä tai jopa muuttaa havainnointitilanteen kulkua. Myös tässä tapauksessa havainnointi vaikutti asiakkaiden käyttäytymiseen havainnointitilanteessa. Asiakkaat kiinnittivät huomiota havainnoijiin tehtävien teon aikana ja muun muassa puhuivat havainnoijille muutaman kerran. Tekijät kokivatkin hyväksi, ettei koritehtävien arviointi perustu pelkästään havainnointiin. Myös Tuomi ja Sarajärvi (2009, 81) toteavat, että havainnointi ainoana tiedonkeruumenetelmänä voi olla aineiston analyysin kannalta haastavaa.

Havainnointi oli kuitenkin tärkeää siltä osin, että tekijöille hahmottui tarkemmin, mitkä asiat tehtävissä toimivat ja mitkä eivät. Havainnoinnin pohjalta löytyikin konkreettisia kehittämisen kohteita. Tähän mennessä koritehtävien tekemiselle ei ollut erillistä yleistä ohjetta koskien yleisesti kaikkia Tunnetta koriin! -koritehtäviä. Havainnoitaessa siihen huomattiin kuitenkin selkeä tarve. Yhdessä tehtävässä purkit olivat myös vaikeita aukaista ja purkit vaihdettiin havainnoinnin perusteella.

Havainnoimalla saattoi tulla ilmi sellaista tietoa, mitä ohjaajat itse eivät tehtävien tehdessään huomanneet. Havainnoinnin aikana pystyi esimerkiksi kiinnittämään huomiota myös asiakkaan ja ohjaajan väliseen vuorovaikutukseen ja sen merkitykseen tehtävien sujumisen kannalta, vaikka siihen ei ollutkaan alun perin tarkoi-

tus kiinnittää huomiota. Ilman havainnointia vuorovaikutukseen ei olisi välttämättä kiinnitetty ollenkaan huomiota, sillä palautekysymykset ja palautevihkot keskittyivät lähinnä tehtäviin keskeisesti liittyviin asioihin.

11.2 Palautevihkot

Jokainen koritehtävä sisälsi tehtävään tarvittavien materiaalien lisäksi asiakkailta kerättävää palautetta varten palautevihkon, kyniä sekä tarroja. Jokainen tehtävän-tekohetki pyydettiin dokumentoimaan vihkoihin tehtävän päätteeksi, mikäli asiakkaan vanhemmalta oli saatu lupa. Vihkon etukannessa pyydettiin asiakasta tai hänen seurassaan olevaa henkilöä kirjaamaan ylös tekijän nimi ja päivämäärä, mahdollisen seurannan vuoksi, mikäli sama asiakas tekee tehtävää useamman kerran. Asiakasta pyydettiin valitsemaan joko iloinen tai surullinen tarra kuvastamaan hänen mielipidettään tehtävästä. Näin haluttiin saada asiakkaan oma ääni kuuluviin. Samalle sivulle pyydettiin myös kirjaamaan ohjaajan tai asiakkaan mahdollisia huomioita ja kommentteja tehtävän sujuvuudesta. Vihkojen merkinnät luettiin helmikuussa 2012 ja merkintöjä käytettiin osana opinnäytetyön arviointia.

Kuvio8. Esimerkki palautevihkosta

Tunnepurkit -tehtävää oli merkintöjen mukaan tehty yhdeksän (9) kertaa. Iloisia naamoja oli valittu kahdeksan (8) kertaan ja surullisia kaksi (2). Yhteen tehtävän-tekokertaan oli valittu sekä surullinen että iloinen tarra. Peili-koritehtävää oli tehty vihkon merkintöjen mukaan kaksi (2) kertaa ja molemmilla kerroilla tekijä oli valinnut iloisen hymiön.

Tuntokori-tehtävää oli puolestaan tehty neljä (4) kertaa. Iloinen tarra oli valittu kolme (3) kertaa ja surullinen naama kerran (1). Perusteluna surullisen naaman valinnalle oli *“Kutitti”*. Tunnematto-koritehtävää oli merkintöjen mukaan tehty yhdeksän (9) kertaa. Kuudella (6) tehtäväntekokerralla asiakas oli valinnut iloisen tarran ja kolmella (3) surullisen.

Olen silloin -tehtävää oli puolestaan tehty viisi (5) kertaa ja kaikilla tehtävän teko kerroilla asiakkaan mielipidettä kuvastavaksi tarraksi oli valittu iloinen kasvo. Eräs asiakas oli kommentoinut: *“Oli kivaa!”*. Onginta-koritehtävää oli tehty kuusi (6) kertaa. Neljällä (4) tekokerralla asiakas oli valinnut iloisen kasvon kuvastamaan mielipidettään tehtävästä ja kahdella (2) kerralla surullisen kasvon. Asiakkaat itse olivat kommentoineet: *“Oli kiva onkia ja “Tykkään tehdä tällaisia”*. Tunnenuurkat -koritehtävää oli tehty yhden (1) kerran ja silloin asiakas oli valinnut iloisen naaman. Kommentteja tekokerrasta ei ollut.

Yhteensä koritehtäviä oli dokumentoidusti tehty kolmekymmentäkuusi (36) kertaa, joista kahdessakymmenessäyhdeksässä (29) oli palautteeksi annettu iloinen kasvo ja kahdeksan (8) kertaa surullinen kasvo. Yhden tehtävän teko kerran jälkeen palautteeksi oli annettu sekä iloinen että surullinen kasvo.

Taulukko 1. Valitut tarrat palautevihkoissa

Koritehtävä	Tehty kertaa	Iloinen -tarra	Surullinen -tarra	Huomioita
Tunnepurkit	9	8	2	Yhteen tekokertaan valittu molemmat tarrat
Peili	2	2	0	
Tuntokori	4	3	1	
Tunnematto	9	6	3	
Olen silloin	5	5	0	
Onginta	6	4	2	
Tunnenuurkat	1	1	0	
Yhteensä	36	29	8	

11.3 Palautelomake

Työntekijöiltä palautetta kysyttiin kyselyä muistuttavalla kirjallisella lomakkeella (Liite 3). Tekijät halusivat kuulla ohjaajien näkemyksiä koritehtävistä ja erityisen kiinnostuneita tekijät olivatkin siitä, miten tehtäviä voisi vielä kehittää. Palautetta kerättiin seitsemällä eri kysymyksellä, jotka käsittelivät koritehtävien ohjeita, hyötyä asiakkaille, koritehtävien soveltuvuutta, koritehtäväkohtaista palautetta sekä tyytyväisyyttä tehtäviin. Lomake jaettiin kahdeksalle henkilölle, joista neljä toimi yksikössä vakituksena ohjaajana, kaksi pitkäaikaisina sijaisina, yksi klinikkaopetuksen erityisopettajana sekä yksi klinikkaopetuksen ohjaajana. Kaikki lomakkeen saaneet olivat jollain tasolla perehtyneitä valmistettuihin koritehtäviin ja heillä on myös tuntemusta ryhmän asiakkaista, jolloin koritehtäviä osattiin arvioida suhteessa ryhmän asiakkaisiin. Aikaa palautelomakkeiden täyttämiseen annettiin 1,5 viikkoa. Palautelomakkeita palautettiin viisi (5) kappaletta.

Tuomi ja Sarajärvi esittävät teoksessaan Milesin ja Hubermanin (1994) kolmivaiheisen induktiivisen eli aineistolähtöisen aineiston analyysin prosessin, johon kuuluu aineiston redusointi, klusterointi ja abstrahointi. Aineiston redusoinnissa eli pelkistämisessä analysoitava tieto pelkistetään siten, että aineistosta karsitaan tutkimuksen kannalta epäoleellinen pois. Pelkistäminen voi tapahtua etsimällä tutkimustehtävän kannalta oleellisia ilmauksia, jotka voidaan esimerkiksi alleviivata erivärisillä kynillä. Aineiston klusteroinnissa eli ryhmittelyssä alkuperäisilmaukset käydään läpi ja aineistosta etsitään samankaltaisuuksia tai eroavaisuuksia. Samaa asiaa kuvaavat käsitteet ryhmitellään ja yhdistetään luokaksi. Klusteroinnin jälkeen aineisto abstrahoidaan eli tutkimuksen kannalta oleellisesta tiedosta muodostetaan teoreettisia käsitteitä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108-113.)

Palautelomakkeiden aineisto käsiteltiin Tuomen ja Sarajärven aineistolähtöistä päättelyä mukaillen, mutta koska toiminnallisessa opinnäytetyössä ei tarvitse analysoida aineistoa yhtä tarkasti kuin tutkimuksellisessa opinnäytetyössä (Vilka & Airaksinen 2003, 57–58), ei analyysia tehty yksityiskohtaisesti. Analysointi aloitettiin jaottelemalla palautelomakkeiden vastaukset kysymyksittäin omille värillisille papereilleen. Tämän jälkeen vastaukset redusointiin eli pelkistettiin yksinkertaisempaan muotoon ja vastauksista etsittiin yhteisiä teemoja kysymyskohtaisesti.

Eri teemat merkittiin vastauksista eri väreillä. Näistä erivärisistä ilmauksista syntyi kategorioita, jotka muodostivat vastauksia kysymyksiin.

11.3.1 Ohjeet

Ensimmäisessä avoimessa kysymyksessä selvitettiin millaiseksi vastaajat kokivat koritehtävissä mukana olevat ohjeet. Kaikkien vastaajien (n=5) mielestä ohjeet olivat toimivat. Ohjeet koettiin pääosin selkeiksi ja yksinkertaisiksi. Vastaajat olivat kommentoineet: *"Ohjeet ovat selkeät ja hyvät."* ja *"Yksinkertaiset ja selkeät"*.

Yhden vastaajan mielestä ohjeista olisi voitu kuitenkin tehdä vielä selkeämmät ja tiivistetyimmät. Hän kommentoi seuraavasti: *"Ohjeet ok, ehkä voisi selkeyttää ja lyhentää joitakin kohtia."*

11.3.2 Sovellettavuus

Toinen kysymys käsitteli koritehtävien sovellettavuutta eri asiakkaille. Vastaajat (n=5) kokivat pääsääntöisesti, että tehtävät olivat sopivia tai sovellettavissa useimmille asiakkaille. He kommentoivat näin: *"Ne asiakkaat, joiden kanssa koritehtäviä tein, osasivat hyvin tehdä. Tehtävistä sai juuri sellaisia mihin asiakkaan kyvyt riittivät"* ja *"Kyllä, suurin piirtein [sopivat] aika monelle."*

Vastaajista kaksi oli sitä mieltä, etteivät aivan kaikki tehtävät sovi kaikille: *"Eivät sovi kaikki kaikille, mutta jokaiselle jotakin..."*, *"Tehtävät vaikuttivat sovellettavilta useille asiakkaille vaikeimmin vammaisia lukuun ottamatta."*

11.3.3 Koritehtäväkohtaiset palautteet

Kolmannessa kysymyksessä tiedusteltiin koritehtäväkohtaisesti mitä hyvää ja mitä kehitettävää kussakin koritehtävässä vastaajien mielestä oli. Vastaajia pyydettiin antamaan palautetta sen kokemuksen perusteella, mitä heille oli kustakin koritehtävästä kertynyt. Palautetta saatiin viidestä eri koritehtävästä: Tunnepurkit, Tuntokori, Onginta, Tunnematto ja Olen silloin -tehtävä. Palautetta ei saatu Tunnenurok - eikä Peili-tehtävistä.

Tunnepurkit

Tunnepurkit -tehtävässä hyväksi koettuja asioita vastaajien (n=4) mielestä olivat käytännöllisyys, tuttu koritehtävämuoto, asiakastytytyväisyys sekä se, että ohjaajan tuntemus asiakkaasta lisääntyy. Vastaajat olivat kuvailleet hyviä puolia näin: *”Asiakkaat tykkäsivät tehdä näitä ja keskittyivät.”* sekä *”Selkeät neljä tunnekuva. Hyvät purkit. Toiminnallisuutta tukevat kannet. Riittävän paljon lajiteltavaa.”*

Kehittämisehdotus- kohtaan vastasi kaksi (n=2). Toisen vastaajan mielestä koritehtävä oli hyvä sellaisena kuin se nyt on. Toinen vastaajista oli sitä mieltä, että koritehtävän materiaalit olisivat voineet olla selkeämpiä: *”Kuvia on ehkä hieman vaikea erottaa toisistaan. Purkin aukkoa voi olla myös vaikea hahmottaa.”*

Tuntokori

Tuntokori -tehtävässä hyviksi seikoiksi vastaajat (n=2) kokivat materiaalien runsauden ja monipuolisuuden: *”Hyvä ja monipuolinen valikoima tuntojuttuja.”* Kehittämistä Tuntokori-tehtävään löysi vain yksi vastaaja (n=1). Hänen mielestään materiaaleja ja käytössä olevia tunnekortteja olisi voinut olla enemmän.

Onginta

Onginta tehtävässä vastaajia (n=3) miellytti tehtävän helppous. Vastaajat kokivat tehtävän olevan asiakkaille mielekäs. Yksi vastaaja kommentoi kysymykseen näin: *”Tuli sellainen olo, että tämä on hitti.”* Tehtävään ei annettu kehittämisehdotuksia.

Olen silloin

Olen silloin -tehtävästä positiivista palautetta antoi kaksi (n=2). Tehtävä koettiin helpoksi käyttää ja asiakkaan kannalta ymmärrettäväksi. Kehitettävää tehtävästä löysi yksi vastaaja (n=1). Hänen mielestään tehtävässä olisi voinut olla mukana enemmän eri tunteita.

Tunnematto

Kaikki palautteen antajat (n=5) vastasivat kysymykseen tunnematto-tehtävän hyvistä puolista. Vastauksien perusteella hyväksi koettiin kuvien määrä sekä mahdollisuus keskusteluun ja mielipiteen ilmaisuun. Kahden vastaajan mielestä tehtävä tarjoaa ohjaajalle mahdollisuuden tutustua asiakkaaseen paremmin. Kaksi vastaajaa kommentoi näin: *”Helppo käyttää, ohjaajat oppii samalla tuntemaan asiakasta paremmin.”* sekä *”Paljon kiinnostavia kuvia. Hyvä selkeä tehtävä ”pidän - en pidä”. Tarjoaa monipuolisia mahdollisuuksia keskusteluun ja mielipiteen ilmaisuun.”*

Kehittämisehdotuksia saatiin kolmelta vastaajalta (n=3). Tehtävässä käytettävät kuvat olisivat vastaajien mielestä voineet olla selkeämmät. Kuvien määrä koettiin myös suureksi. Yhden ehdotuksen mukaan kuvia olisi voitu valita tehtävään aihealueiden mukaan: *”Kuvia on aika paljon, jos ottaa kaikki kerrallaan. Voisi olla kuvia aihealueittain. Esim. ruoka-asiat, vapaa-aika.”*

11.3.4 Hyöty

Seuraavassa kysymyksessä haluttiin tietää millaista hyötyä vastaajat (n=5) kokevat koritehtävien tekemisestä olevan asiakkaille. Neljä vastaajista koki tehtävien kehittävän tunnetaitoja. Eräs vastaaja kommentoi: *”Asiakkaillemme on usein vaikeaa tunnistaa tunteita ja ilmeitä. Koritehtävistä voisi olla tähän asiaan hyötyä.”* Toinen vastaaja kommentoi näin: *”--auttaa tunteiden ja tunnetilojen nimeämisessä ja tunnistamisessa--[oppii] ilmaisemaan tuntojaan ja mielipiteitään.”* Muita useissa vastauksissa esiin nousseita teemoja olivat keskittymiskyvyn ja vuorovaikutustaitojen kehittyminen koritehtävien tekemisen myötä. Lisäksi hienomotoriikka, kognitiiviset ja pöytätyöskentelytaidot koettiin harjaantuvan tehtävien teon myötä.

11.3.5 Tyytyväisyys

Viimeisessä kysymyksessä vastaajia (n=5) pyydettiin arvioimaan heidän tyytyväisyyttään koritehtäviin yleisellä tasolla. Asteikkona käytettiin Likertin asteikkoa. Vastausvaihtoehtoja olivat hyvin tyytymätön, jokseenkin tyytymätön, en osaa

sanoa, jokseenkin tyytyväinen ja hyvin tyytyväinen. Vastauksia pyydettiin myös perustelemaan lyhyesti. Kaikki vastaajat olivat koritehtäviin tyytyväisiä. Yksi vastaajista ilmoitti olevansa jokseenkin tyytyväinen ja hän perusteli valintaansa seuraavasti: *”Aina on kehitettävää.”*

Kolme vastaajista ilmoitti olevansa hyvin tyytyväisiä ja yksi vastaaja perusteli mielipidettään seuraavanlaisesti: *”Koritehtävien toteutus huolellista työtä, selkeät ohjeet, laminoidut materiaalit, hyvin harkitut sisällöt!”*

Yhtä vastausta ei voitu huomioida, sillä vastaaja oli ympyröinyt kaksi eri vaihtoehtoa.

11.4 Loppukeskustelu

Kyselylomakkeissa on aina vaara, että vastaaja ymmärtää jotakin väärin. Haastattelussa taas haastattelija pystyy käymään keskustelua tiedonantajien kanssa ja pystyy esimerkiksi toistamaan kysymyksiä. Haastattelun etuna on myös se, että haastattelija pystyy havainnoimaan tiedonantajia. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 73.) Näiden seikkojen vuoksi päätettiin pitää vielä yhteinen loppukeskustelu molempien osapuolien välillä.

Loppukeskustelu pidettiin testausjakson ja kirjallisen palautteen keräämisen jälkeen 22.2.2012 perhepalvelukeskuksen lyhytaikaishoidon yksikön tiloissa. Keskustelun ajankohta ja aihe sovittiin jo palautelomakkeen jakamisen yhteydessä. Tuomen ja Sarajärven (2009, 73) mukaan tiedonantajien tietoisuus siitä, mistä haastattelussa puhutaan, on tärkeää haastattelun onnistumisen ja eettisyyden vuoksi. Keskustelussa oli mahdollisuus täydentää annettua palautetta ja käsitellä koko opinnäytetyöprosessia toimeksiantajan näkökulmasta. Hetki järjestettiin vuorojen vaihdon aikaan, jolloin mahdollisimman moni työntekijä pystyi osallistumaan keskusteluun. Yhteensä osallistujia oli opinnäytetyöntekijöiden lisäksi kuusi ohjaajaa. Osallistujista kolme toimii ryhmässä ohjaajina ja kolme sijaisina. Yhteensä keskustelu kesti 20 minuuttia.

Loppukeskustelu suunniteltiin avointa haastattelua mukaillen. Avoimessa haastattelussa haastattelun sisältö liittyy keskeisesti koko työn tarkoitukseen. Tutkijan tehtävänä on pitää haastattelu aiheessa ja syventää vastauksia rakentamalla haas-

tattelun eteneminen saatujen vastausten varaan. Haastateltavan annetaan puhua aiheesta vapaasti oman ymmärryksensä mukaisesti. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 75–77.) Opinnäytetyön tekijät olivat miettineet etukäteen teemoja, joita keskustelussa oli tarpeen käydä läpi, mutta mitään haastattelurunkoa ei ollut. Teemoiksi nostettiin yleiset tunnelmat prosessista ja koritehtävistä, työntekijöiden osallistaminen prosessiin sekä opinnäytetyön tavoitteiden toteutuminen heidän näkökulmastaan. Käytännössä keskustelu eteni niin, että osallistujien annettiin aluksi vapaasti kommentoida millaiseksi he olivat prosessin ja lopputuloksen kokeneet. Työntekijöiden vastauksien mukaan tekijät pyysivät tarkentamaan joitakin kohtia ja esitivät kysymyksiä edellisiin vastauksiin perustuen. Koska toiminnallisessa opinnäytetyössä ei ole välttämätöntä hankkia ja käsitellä aineistoa niin tarkasti kuin tutkimuksellisessa opinnäytetyössä (Tuomi & Sarajärvi 2003, 57–58) ja koska ajalliset resurssit eivät olisi riittäneet, ei loppukeskustelua nauhoitettu. Sen sijaan tekijät kirjoittivat ylös keskustelusta nousseita ajatuksia.

Loppukeskustelussa korostui työntekijöiden tyytyväisyys koritehtäviin ja se, että prosessi koettiin onnistuneeksi. Prosessi oli kuitenkin vaatinut työntekijöiden aikaa ja paneutumista, joten sen päättymisen voitiin havaita tervetulleeksi. Koritehtävissä käsiteltävä tunne-teema koettiin haastavaksi, mutta tärkeäksi. Tiedonantajat kuvailivat asiakkaiden haastavaa käyttäytymistä ja uskoivat koritehtävistä olevan hyötyä siihen, että asiakkaan osaisivat ilmaista tunteitaan ja mielipiteitään muulla tavoin. Tunteiden käsittelyn haastavuus ryhmän asiakkaille nousi keskustelussa myös esiin. Keskustelussa kävi ilmi, että erään asiakkaan sen hetkisen haastavan käyttäytymisen vyyhti alkoi purkautua koritehtävien tekemisen myötä. Ohjaajien mukaan asiakkaalle tunteiden käsittely ja ilmaiseminen on vaikeaa ja koritehtäviä tehdessään hän oli kertonut näyttävänsä nyt erään tunteen mukaiselta ja sitä kautta asiaa päästiin käsittelemään ja todellinen syy käyttäytymisen taustalta selvisi.

Loppukeskustelussa ilmeni myös, että työntekijät haluaisivat jatkossakin käyttää koritehtävän lopetuksessa hymy- ja surunaamatarroja, vaikka alun perin niiden tarkoitus oli toimia lähinnä osana opinnäytetyön arviointia. Tarrat koettiin asiakkaille mielekkääksi tavaksi päättää tehtävä ja toimi samalla palkintona tehtävän tekemisestä. Selkeä lopetus tukee myös strukturoinnin periaatteita, joiden mukaan tehtävän on hyvä koostua selkeästä järjestyksestä, jossa on alku, työvaihe ja loppu

(Alho-Näveri ym. 2011, 20). Samalla vahvistuu myös asiakkaan mielipiteen esille tuominen ja kuulluksi tuleminen. Tämän seurauksena tarrat jätettiin ryhmän käyttöön.

Loppukeskustelu toimi myös varsinaisen yhteistyöprosessin päättävänä tilaisuutena. Heikkilä ym. (2008, 121) puhuvat teoksessaan hankkeen päättämisen tärkeydestä. Se on yhtä tärkeä vaihe kuin kaikki muutkin vaiheet ja siihen tulee panostaa. Päätöstapahtuman tulee olla selkeä ja siinä kannattaa käydä yhdessä läpi hankkeen onnistumisia ja kehittämisen kohteita. On myös tärkeää juhlistaa onnistunutta prosessia esimerkiksi kahvihetkellä ja palkita näin osalliset tehdystä työstä. Myös tämä prosessi päätettiin yhteiseen kahvihetkeen keskusteluosuuden jälkeen. Lisäksi samana päivänä käytiin puolen tunnin pituinen, loppuarvioinnin omainen keskustelu myös klinikkaopetuksen erityisopettaja Pirjo Levon kanssa perhepalvelukeskuksen tiloissa. Hän koki koristehtävät onnistuneiksi ja tiedusteli mahdollisuutta käyttää materiaalia hyödyksi työssään.

12 EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS

Tutkimuksen tekoon liittyy useita eettisiä kysymyksiä, jotka tulee ottaa huomioon. Tutkimusetiikalla tarkoitetaan yleisesti sovittuja sääntöjä suhteessa kollegoihin, rahoittajiin, tutkimuskohteeseen sekä toimeksiantajiin. Eettisesti hyvä tutkimus noudattaa hyvää tieteellistä käytäntöä ja sen noudattaminen on jokaisen tutkijan vastuulla. Hyvällä tieteellisellä käytännöllä tarkoitetaan, että tutkijat noudattavat eettisesti kestäviä tutkimus- ja tiedonhankintamenetelmiä. Tiedonhankinnassa tämä tarkoittaa mm. oman alan tieteellisen kirjallisuuden sekä muun asian mukaisen kirjallisuuden tuntemusta, muihin tietolähteisiin perehtymistä, havainnointia sekä oman tutkimuksen analysointia. Lähtökohtana tutkimuksessa tulee olla ihmisarvon kunnioittaminen. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 23–27.)

Tässä opinnäytetyössä pyrittiin noudattamaan parhaalla mahdollisella tavalla hyvää tieteellistä käytäntöä. Ennen varsinaisen opinnäytetyöprosessin käynnistymistä opinnäytetyön tekijät perehtyivät alan kirjallisuuteen sekä tutkimuksiin ja laajensivat esiymmärrystä aiheesta muun muassa osallistumalla myös opinnäytetyön aihetta sivuaville luennoille. Raportissa käytetyt tietolähteet on pyritty merkitsemään tarkasti lähdeviittein sekä tietolähteissä esitetyt asiat on pyritty tuomaan esiin samansisältöisinä. Koska opinnäytetyö valmistuu sosiaali- ja terveysalan laitoksen sosionomiopiskelijoilta, joiden taustatieteenä on sosiaalipedagogiikka, opinnäytetyön yhtenä tärkeänä lähtökohtana oli ihmisarvon ja kohderyhmän kunnioittaminen. Koska kohderyhmä oli erityisen haavoittuva, kiinnitettiin kohderyhmän kunnioittavaan kohtaamiseen erityistä huomiota.

Tutkimuksesta kertynyt aineisto ja tutkimusluvut säilytetään koko opinnäytetyöprosessin ajan luottamuksellisesti ja hävitetään sitten asianmukaisesti. Sarajärvi ja Tuomi (2009, 140–141) muistuttavat, ettei tiedonantajien henkilöllisyys saa paljastua, joten työntekijöiden tai asiakkaiden tunnistetietoja ei ole tuotu julki kirjallisessa raportissa. Myöskään kuvauksia tilanteista, joista yksittäisen henkilön voisi tunnistaa, ei ole kuvattu tässä opinnäytetyössä asiakkaiden ja työntekijöiden anonymiteetin suojaamiseksi. Yksikön nimen julkistamisesta opinnäytetyön raportissa keskusteltiin yksikön esimiehen sekä varaesimiehen kanssa ja heidän mielestään nimen julki tuomiselle ei ollut mitään esteitä.

Triangulaatioiden avulla on mahdollista lisätä tutkimuksen luotettavuutta. Tässä opinnäytetyössä on näyttäytynyt useita eri triangulaatioita eli kyse on monitriangulaatiosta. Tutkijatriangulaatio tarkoittaa sitä, että useampi tutkija tutkii samaa ilmiötä tai on mukana tutkimusprosessissa. Mentelmätriangulaatio tarkoittaa puolestaan sitä, että tiedonhankinnassa käytetään useampia tiedonhankintamenetelmiä. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006; Tuomi & Sarajärvi 2009, 143–145.) Tässä opinnäytetyössä on ollut kaksi tekijää, mikä on edistänyt työn luotettavuutta. Myös käytettyjä tiedonhankintamenetelmiä oli useita: tietoa kerättiin palautelomakkeella, havainnoinnilla, palautevihkoilla sekä loppukeskustelun avulla. Myös tutkimusaineistoon liittyvä triangulaatio toteutui tässä opinnäytetyössä. Sillä tarkoitetaan tiedon keräämistä usealta eri tiedonantajaryhmältä (Tuomi & Sarajärvi 2009, 144) ja tässä opinnäytetyössä tiedonantajina toimivat asiakkaat, ohjaajat sekä erityisopettaja.

Opinnäytetyön luotettavuutta lisäävät myös palautelomakkeesta raporttiin tuodut suorat lainaukset. Opinnäytetyöprosessi on pyritty kuvaamaan vaihe vaiheelta mahdollisimman tarkasti ja myös palautteen käsittelyn vaiheet on kuvattu raportissa, kuten Hirsjärvi ym. (2008, 227–228) kannustavat tekemään.

Koritehtävät suunniteltiin ja valmistettiin toimeksiantajalle heidän tarpeidensa mukaisesti. Onkin huomioitava, että tulokset esimerkiksi koritehtävien toimivuudesta voivat olla toisessa ryhmässä erilaisia eikä tuloksia voi siis yleistää.

13 OPINNÄYTETYÖN TAVOITTEIDEN JA PROSESSIN ARVIOINTI

13.1 Tavoitteiden toteutuminen

Koko työn päätavoitteena oli suunnitella ja valmistaa koritehtäviä toimeksiantajalle. Tavoitetta voidaan pitää saavutettuna, sillä opinnäytetyön osana suunnitellut ja valmistetut seitsemän koritehtävää ovat nyt yksikön käytössä. Tekijät tosin pohtivat prosessin edetessä, ovatko suunnitellut koritehtävät Kujanpään ja Väinölän määritelmän (2005) mukaisia koritehtäviä ollenkaan. Tunnetta koriin! - tehtävien teossa merkityksellistä on ohjaajan läsnäolo, mikä taas ei kuulu yleisesti ottaen koritehtäviin, sillä tarkoituksena on mahdollisimman itsenäinen selviytyminen tehtävästä (Kujanpää & Väinölä 2005, 15–16). Toisaalta ohjaajan tehtävänä ei ole tehdä tehtävää, vaan olla asiakkaan tukena ja keskustelun herättäjänä aiheesta. Tekijät kokevatkin, että ilman ohjaajan läsnäoloa tehtävissä ei päästäisi niin syväälle tunteiden maailmaan kuin nyt. Myös Raisa Cacciatore (2008, 10) korostaa teoksessaan, että aikuisen rooli lapsen tunne-elämän kehityksessä on merkittävä ja että kaikkien lasten parissa työskentelevien tulee ottaa vastuuta lapsen tunnekasvatuksesta. Opinnäytetyön tekijät ovat siis tyytyväisiä tekemäänsä ratkaisuun.

Koritehtävistä oli tavoitteena tehdä 1) mielekkäitä 2) kaikille asiakkaille soveltuvia 3) tunnetaitoja ja mielipiteen ilmaisua kehittäviä. Seuraavaksi tarkastellaan koritehtävien tavoitteiden saavuttamista saadun palautteen ja havainnointien pohjalta.

Tavoite1: Koritehtävistä pyritään tekemään mielekkäitä

Kujanpään ja Väinölän (2005, 24) mukaan koritehtävistä tulisi suunnitella mielekkäitä ja niin haluttiin toimia myös näiden koritehtävien kohdalla. Palautevihkojen perusteella asiakkaat pitivät koritehtävistä, sillä asiakas oli valinnut hymynaaman 78 %:ssa tekokerroista. Ohjaajien kanssa käytyjen keskustelujen perusteella kaikilla kerroilla valinta ei kuitenkaan välttämättä kuvastanut pyydettyä mielipidettä tehtävästä, vaan asiakas on voinut valita joinakin kertoina tarran muista syistä. Kuitenkin positiivisesta suhtautumisesta valinnat kertonevat, sillä iloisia naamoja oli valittu selvästi surullisia enemmän. Palautteen perusteella on

siis aiheellista pohtia, oliko palautteenkeruutapa asiakkaille liian vaikea, vaikka siitä pyrittiin tekemään mahdollisimman yksinkertainen ja selkeä.

Sekä ohjaajilta kerätyssä palautelomakkeessa että loppukeskustelussa ohjaajat kokivat asiakkaiden pitäneen tehtävien tekemisestä. Tehtäviä oli myös tehty kaiken kaikkiaan 36 kertaa, joten voidaan päätellä asiakkaiden halunneen tehdä tehtäviä uudestaan ja pitäneen niitä jollakin tasolla mielekkäinä tehdä. Myös havainnoitaessa tekijät huomasivat, että asiakkaat halusivat tehdä tehtäviä. Esimerkiksi yksi asiakas huudahti innostuneena haluavansa tehdä kaikkia tehtäviä opinnäytetyön tekijöiden havainnoidessa häntä. Ohjaajan kysyessä toiselta asiakkaalta halusta tehdä koritehtäviä, hän huudahti iloisena ”Joo!”. Lasten innostus ja halu tehdä tehtäviä nousi esiin myös kokeilujakson jälkeen toisen tekijän ollessa ryhmässä töissä. Kun asiakas tiesi luvassa olevan koritehtäviä, hän ilmoitti haluavansa tehdä juuri siinä kaapissa olevia koritehtäviä, missä Tunnetta koriin! – koritehtäviä säilytetään.

Opinnäytetyöntekijät arvioivat saavuttaneensa tämän koritehtäville asetetun tavoitteen hyvin.

Tavoite2: Valmistaa kaikille asiakkaille soveltuvia koritehtäviä

Koritehtävien soveltuvuutta asiakkaille kysyttiin palautelomakkeessa ohjaajilta ja erityisopettajalta. Pääosin vastaajat kokivat tehtävien soveltuvan kaikille asiakkaille. Esimerkiksi yksi vastaaja kuvasi soveltuvuutta näin: ”*Ne asiakkaat, joiden kanssa koritehtäviä tein, osasivat hyvin tehdä. Tehtävistä sai juuri sellaisia mihin asiakkaan kyvyt riittivät*”. Toisaalta kaksi vastaajaa oli sitä mieltä, että aivan kaikki tehtävät eivät sovellu ihan kaikille, kuten kaikkein vaikeavammaisille. Kuitenkaan kohderyhmäämme ei kuulunut kaikista vaikeavammaisimpia asiakkaita, joten koritehtäviä ei ollut myöskään suunnattu heille. Kyselyyn vastanneet ovat voineet tulkita kysymyksiä eri tavoin, joten vastaukset voivat osin olla erilaisia kuin mitä haluttiin kysyä. Vastaajat ovat voineet käsittää kysymysten koskevan yksikön kaikkia kolmea ryhmää, sillä lomakkeessa ei kohdistettu kysymyksiä riittävän selkeästi koskemaan vain kohderyhmää. Kyselylomakkeen kysymyksiä olisi siis voinut tarkentaa siltä osin.

Myös havainnoinnissa keskityttiin tarkkailemaan sitä, ovatko koritehtävät liian helppoja tai liian vaikeita tekijälleen. Jokainen asiakas teki koritehtävät omalla tavallaan, ja jokainen koritehtävä tuli tehtyä. Tehtävät siis soveltuivat ainakin havainnoiduille asiakkaille hyvin. Tämä tavoite ei saadun palautteen perusteella toteutunut täysin, mutta suurimmalle osalle kohderyhmästä tehtävät koettiin kuitenkin sopiviksi.

Tavoite3: Valmistaa koritehtäviä, jotka tukevat tunnetaitoja ja mielipiteen ilmaisua

Kyselylomakkeessa ja loppukeskustelussa käsiteltiin koritehtävien antia asiakkaille ja yksikölle. Kyselylomakkeessa ei kysytty suoraan, kehittävätkö tehtävät vastaajien mielestä asiakkaiden tunnetaitoja tai mielipiteen ilmaisua. Sen sijaan työntekijöitä pyydettiin kertomaan, mitä heidän mielestään asiakkaat koritehtävien tekemisestä saavat. Oli ilo huomata, että kaikissa vastauksissa yhtä lukuun ottamatta nousi esiin juuri tunnetaitojen kehittymiseen liittyvät asiat, joten työntekijöiden palautteen perusteella tavoitteeseen päästiin. Yksi työntekijä kuvasi kokemustaan lähes suoraan Jalovaaran (2005) tunnetaito-määritelmän mukaisesti: ”--*auttaa tunteiden ja tunnetilojen nimeämisessä ja tunnistamisessa--[oppii] ilmaisemaan tuntojaan ja mielipiteitään.*” Myös mielipiteen ilmaisun kehittyminen nostettiin useissa vastauksissa esiin. Lisäksi vastaajat kokivat, että tehtävät kehittävät myös muun muassa vuorovaikutustaitoja, keskittymiskykyä sekä hienomotorisia taitoja.

Myös loppukeskustelussa kävi ilmi ohjaajien ajatukset siitä, että koritehtävien avulla pystyy tunnetaitoja sekä mielipiteen ilmaisua tukemaan. Parhaiten tavoitteen toteutumisen puolesta puhuu loppukeskustelussa ilmi käynyt tilanne, joka tapahtui koritehtävien ollessa yksikössä testattavana. Tunnetta koriin! –koritehtäviä tehdessään asiakas pystyi tehtävässä olevien kuvien avulla ilmaisemaan omaa tunnettaan ja sitä kautta pystyttiin selvittämään, mistä asiakkaan sen hetkinen paha olo ja sen myötä haastava käytös johtui.

Isokorpi ja Viitanen (2001) korostavat, että tunnetaitoja ei opita hetkessä vaan siihen vaaditaan pidempiaikaista työskentelyä. Yhteistyökumppanina toiminut yksikkö tarjoaa luonteeltaan lyhytaikaishoitoa, jolloin asiakkaat ovat erimittaisia

aikoja yksikössä. Hoidon luonne vaihtelee asiakaskohtaisesti ja toinen asiakas saattaa viettää yksikössä muutaman viikon kuussa ja taas toinen asiakas vuorokauden kuukaudessa. Tällöin säännölliseen ja jatkuvaan tunnetyöskentelyyn ei välttämättä pystytä. Toisille asiakkaille koritehtävien tekemisestä saattaa olla enemmänkin konkreettista hyötyä kuin toisille. Tekijät kuitenkin uskovat, että myös epäsäännöllisesti koritehtäviä tekevät lapset voivat kokea iloa tehtävän tekemisestä ja se voi olla heille ainutkertainen elämys, vaikka tunnetaidot eivät systemaattisesti kehittyisikään.

Täytyy korostaa, että tämän tavoitteen saavuttamisen arviointi perustuu työntekijöiden antamaan palautteeseen. Tieteellistä näyttöä koritehtävien vaikuttavuudesta ei siis ole.

13.2 Prosessin arviointi

Palautelomakkeessa ja loppukeskustelussa kaikki ryhmän työntekijät kokivat olevansa tyytyväisiä koritehtäviin. Myös erityisopettaja korosti koritehtävien onnistuneisuutta kasvotusten käydyssä keskustelussa ja kysyi mahdollisuutta saada käyttää tehtäviä työssään. Saadun palautteen perusteella onkin syytä olla tyytyväinen tehtävien monipuolisuuteen ja onnistumiseen. Tehtävistä onnistuttiin tekemään tunnetaitoja ja mielipiteen ilmaisua tukevia, mieleisiä ja useimmille asiakkaille sopivia koritehtäviä. Aineistoa analysoitaessa tekijät huomasivat, että tunnetaitojen ja mielipiteen ilmaisun tukemisen lisäksi opinnäytetyöprosessilla vaikutettiin myös yleisesti yksikön työntekijöiden suhtautumiseen tunnetyöskentelyä kohtaan. Tekijät toivovat, että jatkossa ajatus siirtyykin ohjaajien toiminnan kautta yksikön arkeen ja tunne-elämän myönteisen kehityksen tukeminen olisi luonnollinen osa yksikön toimintatapoja. Se, kuinka tehtävät juurtuvat lopullisesti osaksi arkea, ei valitettavasti tämän opinnäytetyön aikana selvinnyt, sillä tehtävät ovat olleet ryhmässä vasta muutaman kuukauden.

Tekijät eivät joutuneet kohtaamaan prosessin aikana suurempia hankaluuksia, vaan prosessi eteni pääosin suunnitelmien mukaan. Ehkä juuri vahvan esiymmärryksen rakentamisen myötä opinnäytetyön onnistumista hankaloittavia yllättäviä tekijöitä ei tullut ilmi, vaan prosessi oli hallittu kokonaisuus. Palautelomakkeissa ja keskusteluissa työntekijöiden kanssa ilmitulleet seikat olivat pieniä korjauseh-

dotuksia, joiden perusteella koritehtäviin tehtiinkin tarpeellisia muutoksia. Opinnäytetyönä syntyneitä koritehtäviä voisikin aina kehittää eteenpäin ja niistä olisi voinut tehdä täysin erilaisia.

Prosessin aikana tekijät kokivat hyväksi sen, että toimeksiantaja ja asiakkaat olivat toiselle tekijälle tuttuja. Mikäli kumpikaan opinnäytetyöntekijöistä ei olisi tuntenut kohderyhmää ennalta, olisi ollut todella haastavaa suunnitella kohderyhmälle sopivia koreja. Kaikki kohderyhmään liittyvä tieto ja tuntemus olisivat tällöin tulleet yksikön työntekijöiltä, mikä olisi vaatinut entistä tiiviimpää yhteistyötä yksikön kanssa. Liian tiivis yhteistyö olisi taas voinut muodostua työyhteisölle rasitteeksi.

Kuitenkin työyhteisön ääntä olisi voinut kuulla enemmän prosessin alkuvaiheessa. Esimerkiksi yhteinen koritehtävien suunnittelupäivä olisi voinut olla paikallaan, sillä asiasta kysyttäessä palautekeskustelussa ei juuri vastustelevia ollut. Toisaalta keskustelussa ilmeni, ettei suunnittelupäivää koettu välttämättömäksi, vaan lopputulokseen oltiin hyvin tyytyväisiä näinkin. Opinnäytetyöntekijät pohtivat myös sitä, miten tällaisessa tapauksessa heiltä saadut ideat olisi huomioitu suhteessa omiin ajatuksiin. Olisiko suunnittelupäivän toteuduttua toteutettu vain heidän näkemyksiään ja jätetty omat ajatukset huomiotta? Tällöin tekijät olisivat olleet lähinnä vain jonkin tuotteen valmistajan roolissa, eivätkä tekijät olisi saaneet prosessista läheskään yhtä paljon kuin nyt. Prosessin aikana yksikön työntekijöiden kanssa on kuitenkin keskusteltu eri vaihtoehtoista ja heidän mielipiteitään on kysytty ja huomioitu läpi prosessin.

Molemmat opinnäytetyöntekijät olivat ensimmäistä kertaa tekemässä näin laajaa ja tutkimuksellisella otteella tehtyä työtä. Tarkempi suunnittelu ja järjestelmällisempi eteneminen olisi voinut hyödyttää prosessia ja tavoitteiden saavuttamista. Vilkka ja Airaksinen (2003, 56) kehottavat teoksessaan opinnäytetyöntekijöitä kartoittamaan niin ajalliset, taloudelliset kuin henkisetkin resurssit ennen varsinaiseen työhön ryhtymistä. Jälkeenpäin ajateltuna aineistonkeruumenetelmiä oli resursseihin nähden liikaa tässä opinnäytetyössä. Jokaisesta aineistonkeruumenetelmästä saatiin kuitenkin tärkeää ja ainutlaatuista tietoa, joka auttoi tavoitteiden ja prosessin arvioinnissa. Aihe oli jo alusta alkaen selkeästi rajattu, mutta tekijöiden vahva halu tehdä työ perusteellisesti ajoi liian laajaan kokonaisuuteen. Tekijät

myös käsittelivät aineistoaan ehkä tarpeettoman tarkasti, sillä toiminnallisessa opinnäytetyössä kerätyn aineiston tarkka ja järjestelmällinen analyysi ei ole välttämätöntä toisin kuin tutkimuksellisessa työssä (Vilka & Airaksinen 2003, 57–58).

Vaikka opinnäytetyöprosessi oli kuormittava ja paikoitellen raskas, se oli opettavainen ja onnistunut kokonaisuus. Työstä tuli tekijöidensä näköinen ja kaiken kaikkiaan tekijät ovat siihen erittäin tyytyväisiä. Ja mikä tärkeintä, se kehitti toimeksiantajan työtä.

14.2 Koritehtävien yleinen hyöty ja jatkotutkimusehdotukset

Tämän opinnäytetyön tekeminen oli ainutlaatuinen prosessi, jossa kahden tulevan sosionomin välisestä dialogista on syntynyt ainutkertainen tuote toimeksiantajalle. Yleisenä hyötynä koko sosiaalialan toimijoille syntyi konkreettinen uusi työväline lasten ja nuorten tunnetaitojen ja mielipiteen ilmaisun tukemiseen. Tekijät kokevat, että tunnetaitoyöskentelyä on tarpeeseen nähden liian vähän kehitysvamma-alan lisäksi myös päiväkodeissa ja kouluissa. Tätä ajatusta tukee myös psykologi Marja Kokkonen. Hänen mukaansa lapsen heikot tunnetaidot ovat yhteydessä itsensä ja ympäristönsä vahingoittamiseen ja ne näkyvät suomalaisten hyvinvointia kuvaavissa tilastoissa esimerkiksi väkivaltaisuuksina ja itsemurhina (Kokkonen 2010, 8), mikä tekijöiden mielestä on selkeä peruste tunnetaitoyöskentelyn lisäämiseen kaikkialla ihmisten kanssa toimimisessa.

Materiaali on suoraan hyödynnettävissä eri toimintaympäristöissä, kuten varhaiskasvatuksessa tai koulumaailmassa. Tehtävistä olisi kuitenkin tullut hyvin erilaisia, jos ne olisi suunniteltu esimerkiksi päiväkotiin. Kerolan & Sipilän (2007, 91) mukaan tunnekasvatuksessa voi käyttää myös satuja, tarinoita ja kasvatuksellista keskustelua mikäli kielellinen kommunikointi sujuu. Päiväkotiympäristössä korit olisivatkin sisältäneet kenties enemmän draamaa ja leikillisyyttä. Autististen lasten leikistä puuttuu usein sen sosiaalinen ulottuvuus (Alho-Näveri ym. 2011, 11), joten esimerkiksi rooli- tai nukkeleikin avulla ei olisi tässä kohderyhmässä välttämättä pystytty tavoittamaan lasta.

Tehtäviä voi käyttää myös pienryhmissä, jolloin erilaiset mielipiteet ja kokemukset voivat rikastuttaa tehtävien tekoa entisestään. Tekijät eivät pidä myöskään mahdottomana koritehtävien soveltuvuutta esimerkiksi ikääntyvien tai mielenterveyskuntoutujien kanssa toimiessa. Nämä koritehtävät ovat suunniteltu juuri tälle kohderyhmälle, mutta perusideaa soveltamalla kullekin ryhmälle sopivaksi, voi tehtäviä tehdä missä vaan, milloin vaan ja keiden kanssa vaan. Myös Peltonen ja Kullberg-Piilola (2005, 201), ettei koskaan ole liian myöhäistä aloittaa tunnetaitojen harjoittamista.

Tässä opinnäytetyössä ei varsinaisesti ollut tarkoitus tutkia, millaisia vaikutuksia koritehtävillä on asiakkaiden tunnetaitoihin tai osallisuuteen. Koritehtävien vai-

kuttavuudesta ryhmän arkeen voisi tehdä jatkotutkimuksen, kun koritehtävät olisivat ehtineet olla yksikössä jo jonkin aikaa. Näin lyhyellä aikavälillä ei suoria vaikutuksia vielä voida havaita, koska koritehtäviin ollaan vasta perehtymässä. Myös koritehtävien vieminen eri ympäristöön ja niiden toimivuuden tutkiminen kyseisessä ympäristössä, olisi mielenkiintoinen jatkotutkimusaihe. Lisäksi olisi hienoa, jos joku motivoituisi näiden koritehtävien pohjalta muokkaamaan eri ympäristöihin sopivat valmiit paketit. Esimerkiksi suunniteltua Olen silloin -tehtävää voisi muokata koskemaan päihderiippuvaisen henkilön perheen arjen tilanteita ja sen kautta pohtia minkälaisia tunteita tilanteet herättävät eri perheenjäsenissä.

Baron-Cohen ym. puhuvat tutkimuksessaan autismin kirjon henkilöiden kiinnostuksesta kaikenlaisia koneita ja ajoneuvoja kohtaan. Hyviä tuloksia autismin kirjon henkilöiden tunnetaitojen parantumisesta olikin saatu esimerkiksi Mindreading- tietokoneella toimivalla tunneoppaalla, jossa tunteita käsiteltiin videoklippien ja ääninäytteiden avulla. (Baron-Cohen 2009, 3568–3569.) Tulevaisuudessa autismin kirjon henkilöiden tunnetaitojen tukemisen välineitä kehittäessä tulisikin kiinnostus koneita kohtaan ottaa paremmin huomioon ja yksi ehdotus on kehittää esimerkiksi suomalainen interaktiivinen tunneopas heidän oppimisensa avuksi.

14.3 Lopuksi

Tekijät ovat olleet huolissaan vammaisten henkilöiden asemasta ja osallisuuden toteutumisesta nyky-yhteiskunnassa jo useampia vuosia. Tekijät kokivat merkitykselliseksi saadessaan olla myötävaikuttamassa vammaisten henkilöiden osallisuuteen suunnittelemalla ja toteuttamalla konkreettisen työvälineen osallisuuden tukemiseksi toimeksiantajalle. Tällä tavoin tekijät saivat osaltaan olla tukemassa Suomen vammaispoliittisen ohjelman tavoitteiden toteutumista. Ohjelman toimenpiteillä on saatu jo paljon konkreettisia parannuksia aikaan ja oikeaan suuntaan ollaan menossa. Esimerkiksi parhaillaan meneillä olevan lakiuudistuksen myötä vammaisia henkilöitä ei enää eristetä muusta väestöstä vaan tuodaan heidät ihmisten keskelle (Häkkinen ym. 2010, 179–180). Tämä on kuitenkin herättänyt kiivasta keskustelua mediassa ja niin kutsutun NIMBY (Not in my back yard – ei minun takapihalleni) – ajattelun voimistumista. Yhteiskunnallisia rakenteita pyritään muuttamaan vammaispoliittisen ohjelman myötä vammaisten osallisuutta ja

yhdenvertaisuutta tukevampaan suuntaan. Suurempi ongelma vaikuttaisi kuitenkin olevan ihmisten ennakkoluulot ja asenteet. Tekijät jäivätkin pohtimaan, millaisilahan projekteilla tai tutkimuksilla niihin pystyttäisiin vaikuttamaan?

On kuitenkin huomioitava, että Tunnetta koriin! -koritehtävät, eikä mikään muukaan yksittäinen menetelmä yksin riitä lasten tunnetaitojen ja mielipiteiden ilmaisun tukemiseen. Aikuisten tulee tukea lasten kehitystä erilaisissa arjen tilanteissa jatkuvasti. Kuten Olavi Sydänmaanlakkakin (2012) on hienosti todennut: ”*Minäkäänlainen menetelmä ei koskaan korvaa toista ihmistä*”. Merkittävää on kaikkien asiakkaan elämässä vaikuttavien toimijoiden yhteistyö saman päämäärän eteen myös tunnekasvatuksen osalta. Tätä ajatusta tukee vielä kasvatustieteiden tohtori Tiia Isokorpi. Hän on vahvasti sitä mieltä, että vastuu lapsen tunnetaitojen tukemisesta on kaikilla lapsen kanssa toimivilla aikuisilla (Isokorpi 2004, 127).

Nämä koritehtävät voivat kuitenkin olla lapselle mukavaa yhdessä tekemistä aikuisen kanssa, ja samalla hän voi oppia tunnistamaan, nimeämään ja säätelemään tunteitaan tai ainakin sykehdyksen siihen. Koritehtävät ovat paikka miettiä kokemuksia ja tunteisiin liittyviä asioita aikuisen kanssa turvallisesti ja mielekkäällä tavalla. Punaisena lankana opinnäytetyöprosessissa onkin ollut ajatus siitä, että kaikki keskusteluhetket ja tunteisiin liittyvään materiaaliin perehtyminen ovat lapselle hyväksi ja auttaa häntä pärjäämään paremmin itsensä ja muiden kanssa. Näin on myös Cacciatore (2008, 40) teoksessaan todennut.

Baron-Cohen ym. esittävät tutkimuksessaan mahdolliseksi, että paras tapa tukea autismin kirjon henkilöiden tunnetaitoja ei välttämättä ole oikeat arjen tilanteet. Hyväksi koettuja tapoja ovat arkitilanteista poikkeavat, esimerkiksi tietokoneympäristö. (Baron-Cohen 2009, 3568–3569.) Myös koritehtävät strukturoituna oppimisympäristönä koettiin hyväksi tunteiden käsittelyn tavaksi, sillä siinä tehtäviä pystytään tekemään lukemattomia kertoja ja kuvien toistaminen mahdollistuu uudelleen ja uudelleen. Tällainen toistuminen onkin havaittu autismin kirjon henkilöiden tunnetaitojen oppimisessa merkitykselliseksi asiaksi, sillä he oppivat systemaattisesti kertaamalla (Baron-Cohen 2009, 3569).

Kerätyn aineiston perusteella opinnäytetyön tekijät päätyivätkin siihen, että Tunnetta koriin! - koritehtävien avulla pystytään tukemaan erilaisten asiakkaiden tun-

netaitoja asiakkaalle mielekkäällä tavalla. Tärkeää on, että tunnetaitojen tukemisessa käytetty menetelmä on kohderyhmälle sopiva. Kaikkein merkityksellisintä on kuitenkin se, että tunneasioita ylipäättään käsitellään lasten ja nuorten kanssa. Osallisuus ja tunne-elämän tasapainoinen kehitys on kaikkien ja kaikenlaisten lasten oikeus ja jokaisen lasten parissa toimivan tulisi kulkea lapsen rinnalla häntä tukien kohti tasapainoista ja turvallista tulevaisuutta.

LÄHTEET

Alho-Näveri, L., Ikonen, T., Karjala, M., Kortelainen, S., Ruotsalainen, T., Salmi, K. & Sauna-aho, O. 2011. Autismikäsikirja 1.0. Eteva kuntayhtymä. Julkaisuja 3/2011 [viitattu 28.2.2011]. Saatavissa:

http://www.eteva.fi/hakemisto/materiaalit/materiaalit/Autismikasikirja_1.pdf

Arvio, M. & Aaltonen, S. 2011. Kehitysvammainen potilaana. Helsinki: Duodecim.

Askeleittain. 2005 [viitattu 23.3.2012] Saatavissa:

<http://www.psykologienkustannus.fi/askeleittain/index.html>

Bal, E., Harden, E., Lamb, D., Vaughan Van Hecke, A., Denver, J. & Porges, S. 2009. Emotion recognition in children with autism spectrum disorders: Relations to eye gaze and autonomic state. *Journal of autism and developmental disorders* 40:358-370.

Baron-Cohen, S., Golan, O. & Ashwin, E. 2009. Can emotion recognition be taught to children with autism spectrum conditions? [viitattu 21.3.2012]. Saatavissa: <http://rstb.royalsocietypublishing.org/content/364/1535/3567.full>

Cacciatore, R. 2008. Kiukkukirja. Aggressiokasvattajan käsikirja-vauvasta kouluikään. Helsinki: VL-Markkinointi Oy.

Callesen, K., Möller-Nielsen, A. & Attwood, T. 2005. KAH-kassi. Kognitiivis-affektiivinen harjoittelu. Tanska: BookBartner A/S.

DalMaso, R. & Kuosmanen, V. 2008. Subjektuiden ja emansipaation on 2000-luvun sosionomin sosiaalipedagogisen ammatin ja työn ydintä. Teoksessa: 14 puheenvuoroa sosionomien (amk) asemasta Suomen hyvinvointiasiantuntijajärjestelmässä. Kemi-Tornion ammattikorkeakoulun julkaisuja, 35–48.

Eteva kuntayhtymä a. ETEVA – yksilöllistä ja kehittyvää vammaispalvelua. Eteva kuntayhtymän toiminnan linjaus 2010-2020 pähkinäkuoressa [viitattu 28.2.2011]. Saatavissa:

http://www.eteva.fi/hakemisto/materiaalit/materiaalit/Eteva_linjaus_2010-2020_web.pdf

Eteva kuntayhtymä b. Kuntayhtymän arvot [viitattu 13.2.2011]. Saatavissa: <http://www.eteva.fi/palvelut/arvot>

Eteva kuntayhtymä c. Opetuksen tukipalvelut [viitattu 2.3.2012]. Saatavissa: <http://www.eteva.fi/palvelut/Erityisopetus>

Haverinen, H., Kujanpää, S. & Norvapalo, P. 2001. Koritehtävät 2. Haukkarannan koulu.

Heikkilä, A., Jokinen, P. & Nurmela, T. 2008. Tutkiva kehittäminen. Avaimia tutkimus- ja kehittämishankkeisiin terveysalalla. Helsinki: WSOY.

Heikura-Pulkkinen, U. & Kujanpää, S. 2006. Sosiaaliset kuvatarinat. Jyväskylä: Haukkarannan koulu.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2008. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Häkkinen, T., Kapanen, H., Kolkka, M., Peltonen, M., Tamminen-Vesterbacka, T. & Tepora, S.-M. 2010. Vammaisen ihmisen syrjäytymisuhka on eettinen haaste yhteiskunnalle. Teoksessa Laine, T., Hyväri, S. & Vuokila-Oikkonen P. (toim.) 2010. Syrjäytymistä vastaan sosiaali- ja terveysalalla. Helsinki: Tammi. 169–194.

Hämäläinen, J. 1999. Johdatus sosiaalipedagogiikkaan. Kuopio: Kuopion yliopisto.

Isokorpi, T. & Viitanen, P. 2001. Tunnevoimaa! Tampere: Tammi

Isokorpi, T. 2004. Tunneoppia parempaan vuorovaikutukseen. Jyväskylä: PS-kustannus.

Jalovaara, E. 2005. Tunnetaidot tiedon rinnalle kasvatuksessa. Helsinki: Pilot-kustannus.

Kapanen, H. 2011. Eteva Järvenpään perhepalvelukeskuksen lyhytaikaishoidon suunnittelun kehittäminen. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto [viitattu 4.3.2012]. Saatavissa:

<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/26542/etevajar.pdf?sequence=1>

Kaski, M. (toim.), Manninen, A. & Pihko, H. 2009. Kehitysvammaisuus. Helsinki: WSOY.

Kaski, M. 2004. Älyllinen kehitysvammaisuus. Teoksessa Sillanpää, M., Herrgård, E., Iivanainen, M., Koivikko, M. & Rantala, H. (toim.) 2004. Lastenneurologia. Helsinki: Duodecim, 178–199.

Kaste 2012. Vammaispalveluhanke [viitattu 13.1.2012]. Saatavissa:

<http://vammaispalveluhanke.eteva.fi/>

Kerola, K., Kujanpää, S. & Kallio, A. 2007. Tunteesta tunteeseen- ihmismielen tarinat kuvin ja sanoin. Tunnetaitojen oppimateriaali kasvatukseen ja erityiskasvatukseen ohjaajan opas harjoituskirjaan [viitattu 1.10.2011] Saatavissa:

www.edu.fi/tunteesta_tunteeseen

Kerola K., Kujanpää, S. & Timonen, T. 2009. Autismin kirjo ja kuntoutus. Jyväskylä: PS-kustannus.

Kerola, K., & Sipilä, A-K. 2007. Haastava käyttäytyminen: syitä, muutoksen mahdollisuuksia. Oulu: Tervaväylän koulu.

Kokkonen, M. 2010. Ihastuttavat, vihasuttavat tunteet. Opi tunteiden säätelyn taito. Jyväskylä: PS-kustannus.

Korpela, R. 2004. Autismi. Teoksessa Sillanpää, M., Herrgård, E., Iivanainen, M., Koivikko, M. & Rantala, H. (toim.) Lastenneurologia. Helsinki: Duodecim, 200–212.

Kujanpää, S. & Väinölä, V. 2005. Koritehtävät 1. Jyväskylä: Haukkarannan koulu.

Kuusikko-Gauffin, S. 2011. Social anxiety and emotion recognition in autism spectrum disorders. Oulu: University of Oulu [viitattu 11.10.2011]. Saatavissa: <http://herkules.oulu.fi/isbn9789514293344/isbn9789514293344.pdf>

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 1977/519 [viitattu 17.10.2011]. Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1977/19770519?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=kehitysvamma%2A>

Matikka, L. M., Nummelin, T., Ainali, I., Koponen, A. & Teittinen, A. 2002. Kehitysvammabarometri 2002. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry.

Mäkinen, P., Raatikainen, E., Rahikka, A. & Saarnio, A. 2009. Ammattina sosionomi. Helsinki: WSOYpro Oy.

Mäntymaa M., Luoma, I., Puura, K. & Tamminen, T. 2003. Tunteet, varhainen vuorovaikutus ja aivojen toiminnallinen kehitys. Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecim 2003;119(6):459–465.

Nivala, E. 2007. Sosiaalipedagogiikka nuorten yhteiskunnallisen kasvun tukena. Teoksessa Sosiaalipedagoginen aikakauskirja 2007. Kuopio: Suomen sosiaalipedagoginen seura ry, 77- 107.

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights 1989. Convention on the Rights of the Child [viitattu 21.3.2012]. Saatavissa: <http://www2.ohchr.org/english/law/crc.htm>

Office of the High Commissioner for Human Rights. Convention on the Rights of Persons with Disabilities [viitattu 25.2.2012]. Saatavissa: <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRPD/Pages/ConventionRightsPersonsWithDisabilities.aspx#21>

Ozonoff, S., Young, G. S., Carter, A., Messinger, D., Yirmiya, N., Zwaigenbaum, L., Bryson, S., Carver, L. J., Constantino, J. N., Dobkins, K., Hutman, T., Iverson, J. M., Landa, R., Rogers, S. J., Sigman, M., Stone, W. L. 2011. Recurrence Risk for Autism Spectrum Disorders: A Baby Siblings Research Consortium Study.

Pediatrics [viitattu 17.10.2011]. Saatavissa:

<http://pediatrics.aappublications.org/content/early/2011/08/11/peds.2010-2825>

Peltonen, A. & Gullberg-Piilola, T. 2005. Tunnemuksu. Helsinki: Lastenkeskus.

Peltonen, A., Kullberg-Piilola, T. & Kullberg-Turtiainen, M. 2002. Tunnemuksu ja Mututoukka. Tunnetaito-ohjelma esikouluun ja alkuopetukseen. Helsinki: Lasten keskus Oy.

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkkojulkaisu]. Tampere : Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [viitattu 20.2.2012] Saatavissa:

http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_4_1.html

Saarikallio, S. & Erkkilä, J. 2007. The role of music in adolescents' mood regulation. Jyväskylä: University of Jyväskylä.

Schopler, E., Lansing, M. & Waters, L 1983. Yksilöllinen arviointi ja kuntoutusmenetelmä autistisia ja kehityshäiriöisiä lapsia varten. 3 osa: Harjoituksia käytettäväksi autististen lasten opettamisessa. Kehitysvammaliitto.

Schopler, E., Reichler, R. & Lansing, M. 1980. Yksilöllinen arviointi- ja kuntoutusmenetelmä autistisia ja kehityshäiriöisiä lapsia varten. 2 osa: Opetuksen suunnittelu ja toteutuskeinoja vanhempien ja asiantuntijoiden käyttöön. Kehitysvammaliitto.

Seppälä, H. & Rajaniemi M. 2011a. Mitä Kehitysvammaisuus on? Kehitysvamma-alan verkkopalvelu Vernerin [viitattu 2.2.2012]. Saatavissa

<http://verneri.net/yleis/kehitysvammaisuus/mita-kehitysvammaisuus-on.html>

Seppälä, H. & Rajaniemi M. 2011b. Lääketieteellinen näkökulma [viitattu 2.2.2012]. Saatavissa: <http://verneri.net/yleis/kehitysvammaisuus/mita-kehitysvammaisuus-on/laaketieteellinen-nakokulma.html>

Seppälä, H. & Rajaniemi, M. 2011c. Toimintakyvyn näkökulma [viitattu 2.2.2012] Saatavissa: <http://verneri.net/yleis/kehitysvammaisuus/mita-kehitysvammaisuus-on/toimintakyvyn-nakokulma.html>

Seppälä, H. & Rajaniemi, M. 2011d. Sosiaalinen näkökulma [viitattu 2.2.2012]
 Saatavissa: <http://verneri.net/yleis/kehitysvammaisuus/mita-kehitysvammaisuus-on/sosiaalinen-nakokulma.html>

Silver, M. & Oakes, P. 2001. Evaluation of a new computer intervention to teach people with autism or Asperger syndrome to recognize and predict emotions in others. *The National Autistic Society* 3/2001, 299-316.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2010. Vahva pohja osallisuudelle ja yhdenvertaisuudelle. Suomen vammaispoliittinen ohjelma VAMPO 2010–2015. Helsinki 2010. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2010:4 [viitattu 13.1.2012]. Saatavissa:

http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=1087414&name=DLFE-12157.pdf

Suomen perustuslaki 1999/731 [viitattu 28.2.2012]. Saatavissa:

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=perustuslaki>

Sydänmaanlakka, O. 2012. Kakola osa 8/8, 1.3.2012. YLE TV2.

The American Association on Intellectual and Developmental Disabilities 2012.

The Definition of Intellectual Disability [viitattu 7.3.2012]. Saatavissa:

http://www.aamr.org/content_100.cfm?navID=21

Toikko, T. & Rantanen, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Tampere: Tampere University press.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Vehmas, S. 2005. Vammaisuus – Johdatus historiaan, teoriaan ja etiikkaan. Helsinki: Gaudeamus.

Vilkka, H. 2005. Tutki ja kehitä. Helsinki: Tammi.

Vilkka, H. 2007. Tutki ja kehitä. Helsinki: Tammi.

Vilkka, H. & Airaksinen, T. 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Jyväskylä: Tammi.

World Health Organization 2010a. ICD-10. Disorders of psychological development [viitattu 12.9.2011]. Saatavissa:

<http://apps.who.int/classifications/icd10/browse/2010/en#/F80-F89>

World Health Organization 2010b. ICD-10. Mental retardation [viitattu 17.2.2012]. Saatavissa:

<http://apps.who.int/classifications/icd10/browse/2010/en#/F70-F79>

Wright, N. & Oliver, G. 1998. Lapsen tunteet. Tampere: Kirjatoimi.

LIITTEET

Liite 1. Tunnetta koriin! – opasvihko

Liite 2. Lupalomake vanhemmille

Liite 3. Palautelomake

Liite 1. Tunnetta koriin! – opasvihko

Tunnetta koriin!

*-ohjevihko tunnetaitoja ja mielipiteen ilmaisua tuke-
vien koritehtävien valmistamiseen ja käyttöön*

Anni Kortelainen & Maiju Monto

2012

Sisällysluettelo

JOHDANTO	1
MITKÄ IHMEEN KORITEHTÄVÄT?	2
TUNTEET	4
TUNNETTA KORIIN! –KORITEHTÄVÄT	5
Tunnepurkit	9
Onginta	11
Olen silloin-tehtävä	13
Tuntokori	15
Tunnematto	17
Peili	19
Tunnenurkat	25
LOPUKSI	27

Johdanto

Tämä ohjevihko on syntynyt osana opinnäytetyötämme, jossa suunnittelimme ja valmistimme tunnetaitoja sekä mielipiteen ilmaisua tukevia koritehtäviä erääseen kehitysvammayksikköön. Näiden suunnittelemiemme koritehtävien tavoitteena on tukea tekijää tunteiden tunnistamisessa, nimeämisessä sekä niiden käsittelyssä ja kannustaa omien tunteiden ja mielipiteiden ilmaisuun. Ohjevihkonen sisältää yleistä tietoa koritehtävistä ja tunteista sekä ohjeet suunnittelemiemme koritehtävien valmistamiseen ja käyttöön.

Koritehtävät ovat yleensä itsenäisesti tehtäviä pöytätehtäviä, joissa tärkeää on rauhallinen työskentely-ympäristö ja tehtävien selkeys, jotta tekijän huomio kiinnittyisi tehtävän kannalta olennaisiin asioihin. Koritehtävä nimitys tulee siitä, että tehtävä säilytetään korissa. Koritehtävien avulla tekijä voi saada onnistumisen kokemuksi ja kokea oppimisen iloisena työnä. Koritehtävät ohjaavat muun muassa itsenäisyyteen sekä valintojen tekemiseen ja vaikuttamiseen. Usein koritehtävät ovat esimerkiksi lajittelu- tai pakkaustehtäviä.

Tunnetta koriin! -koritehtävät on suunniteltu autismin kirjoon kuuluville sekä kehitysvammaisille lapsille ja nuorille. Näissä tehtävissä aiheena ovat tunteet, minkä vuoksi koritehtävissä kannustetaan tekijän ja ohjaajan tai muun aikuisen väliseen vuorovaikutukseen. Koritehtävät on pyritty suunnittelemaan niin, että niissä riittää haasteita taitavammille tekijöille, mutta toisaalta myös vasta aloitteleva tekijä pystyy tekemään koritehtäviä mielekkäästi. Näin tehtävistä saa sopivia eri-ikäisille ja eri kehitysvaiheessa oleville vauvasta vaariin. Tunnetta koriin! -koritehtäviä voi käyttää niin päiväkodeissa, kouluissa, vanhainkodeissa, erityisryhmien parissa työskenneltäessä, kotona tai melkein missä vain. Älkää pelästykö- suunnittelemamme koritehtävät pitävät sisällään ehkä yllättäviäkin asioita ja rikkovat perinteistä käsitystä koritehtävistä.

Toivomme, että koritehtävistämme on iloa ja apua tekijälleen ikään, kokoon tai näköön katsomatta.

Mukavia hetkiä korien parissa!

Anní Kortelainen, Maiju Monto

Lahdessa 4.4.2012

Mitkä ihmeen koritehtävät?

Koritehtävillä tarkoitetaan alun perin autismin kirjon henkilöiden kuntoutukseen tarkoitettuja, TEACCH-menetelmään, pohjautuvia tehtäviä. Koritehtävien ideana on, että yksi tehtävä on yhdessä korissa ja tehtävien tekeminen etenee vasemmalta oikealle yksi kori kerrallaan. Tärkeää on selkeä struktuuri, eli jäsentäminen: tehtävät tehdään rauhallisessa, pelkistetyssä ympäristössä ja mielellään aina samassa paikassa ja tehtävistä karsitaan kaikki ylimääräinen pois, jotta huomio kiinnittyy oikeisiin asioihin. Värit, kuvat ja numerot selkeyttävät sitä, miten tehtävä tehdään ja mitä tapahtuu seuraavaksi.

Käytännössä tehtävät voivat olla esimerkiksi esineiden tai asioiden yhdistämistä, lajittelua, ryhmittelyä tai pakkaamista. Yleisesti käytettyjä koritehtäviä ovat esimerkiksi muoviaterimien lajittelu, paidan napittaminen sekä ruuvien ja mutterien ruuvaaminen. Tehtäviä voidaan tehdä iästä riippumatta melkein missä vain: kouluissa, päiväkodeissa, asuntoloissa tai kotona.

Tehtävät voivat olla täysin itsenäisiä, jolloin henkilö voi työskennellä ilman paineita vuorovaikutustilanteesta. Osa tehtävistä voi kuitenkin olla myös sellaisia, joita teh-

dään ohjaajan tai muun aikuisen kanssa. Aluksi kaikkia tehtäviä kannattaa kuitenkin harjoitella yhdessä aikuisen kanssa, kunnes tehtävien tekeminen sujuu.

Koritehtävien avulla lapsi voi saada onnistumisen kokemuksia ja kokea oppimisen iloisena työnä. Koritehtävät ohjaavat itsenäisyyteen, parempaan selviytymiseen sekä valintojen tekemiseen ja vaikuttamiseen. Onnistumisen edellytyksenä on kuitenkin lapsen taitotasoa vastaavat tehtävät. Lapsen taitotaso olisikin ennen tehtävien tekemistä hyvä arvioida, mikäli se on mahdollista. Arvioinnin pohjalta on hyvä lähteä suunnittelemaan jokaiselle sopivia tehtäviä. Mikäli arviointia ei ole tehty eikä sitä ole mahdollista tehdä, on tehtävien lähtökohtana tuntemus lapsen taidoista.

Tunteet

Tunteille ei ole yksiselitteistä määritelmää. Tunteet ovat universaaleja ilmiöitä ja tunteiden kokemisessa ja ilmaisuissa on yhtäläisiä piirteitä ympäri maailman. Yleisesti ottaen perustunteiksi onkin useimmiten jaoteltu ilo, suru, hämmästyks, pelko, viha ja inho. Tunnetaidot tarkoittavat kykyä tunnistaa tunteita itsessään ja muissa ja nimetä niitä. Ne tarkoittavat myös kykyä vaikuttaa tunteiden ilmenemiseen. Myös ongelmien ja aggressioiden käsittelykykyä ja mielihoitojen hallintaa voidaan sanoa tunnetaidoiksi.

Tunteilla on suuri merkitys ihmisen elämässä ja ne ovat mukana kaikessa, mitä ihminen tekee. Ne esimerkiksi laittavat asiat hyvinvoinnin kannalta tärkeysjärjestykseen. Ne varjelevat ihmistä, sillä ne saavat ihmisen välttelemään hänelle vahingollisia asioita. Huono tunteiden säätely onkin syynä itseä ja muita vahingoittavaan käyttäytymiseen. Tunteet edistävät myös muistamista, oppimista ja keskittymistä, sekä lisäävät päätöksenteon nopeutta ja joustavuutta. Ne ovat tärkeitä myös moraalisen päätöksenteon kannalta. Hallitessaan tunteensa on helpompaa keskittyä työhön ja

olla muiden ihmisten kanssa vuorovaikutuksessa. Tunteiden sanotaan olevan kaiken kaikkiaan järkevän toiminnan edellytys.

Tunteista puhuminen ja niiden tunnistaminen on merkityksellistä, sillä sen avulla ihmiset voivat oppia ymmärtämään itseään ja toisia ihmisiä. Kun tunteitaan oppii tunnistamaan ja säätelemään, ei ole tarvetta itsensä tai toisen henkilön satuttamiseen.

Tunnetyöskentelyssä yleisesti hyvinä pidettyjä periaatteita ovat toiminnan mielekkyys, kuvien käyttö sekä aikuisen läsnäolo ja tuki.

Tunnetta koriin! -koritehtävät

Tunnetta koriin! -koritehtävien tavoitteena on tunnetaitojen tukeminen, johon sisällytämme tunteiden tunnistamisen, nimeämisen ja tunteiden ilmaisun. Koritehtävien avulla pyritään kannustamaan myös oman mielipiteen ilmaisuun ja sitä kautta lisätä koritehtävän tekijän kuulluksi tulemisen ja osallisuuden tunnetta. Jokaisella tehtävällä on omat tavoitteensa, jotka tukevat koritehtävien yleisen tavoitteen toteuttamista. Lisäksi koritehtävien on tarkoitus olla mielekäs, toiminnallinen tapa tunnetaitojen harjoitteluun.

Näihin koritehtäviin on valittu mukaan neljä perustunnetta: ilo, suru, viha, pelko. Valitsimme tunteet kohderyhmämme arjen ja kokemusmaailman perusteella, jotta tehtävät olisivat heille hyödyksi heille todellisten tunteiden harjaannuttamisessa. Koritehtävät on hyvä aloittaa vain kahdella tunteella (ilo ja suru) ja tehtävän tullessa tutuksi voi ottaa mukaan loputkin tunteet. Nämä koritehtävät ovat mahdollista valmistaa kuitenkin ottamalla mukaan ne tunteet, jotka ovat silloiselle kohderyhmälle eniten hyödyksi. Kaikissa muissakin tehtäviin liittyvissä seikoissa on hyvä ottaa huomioon kohderyhmän arki, tarpeet ja taidot, jotta tehtävät hyödyttäisivät käyttäjänsä parhaalla mahdollisella tavalla.

Koritehtävissä tunteiden käsittelyyn on otettu mukaan eri aisteja: näkö, tunto ja kuulo. Pääosassa on näköaisti, ja jokaista koritehtävää yhdistävä tekijä onkin kuvat. Kuvia on haluttu käyttää jokaisessa tehtävässä konkretisoimaan abstrakteja tunne-käsitteitä ja myöskin siksi, että ne ovat kohderyhmällemme arjessa käytettävä

kommunikoinnin tukena käytetty menetelmä. Lisäksi koritehtävissä on mukana tunto- ja kuuloaistiin liittyvät tehtävät. Näillä eri aistien mukaan ottamisella olemme halunneet panostaa kokonaisvaltaiseen oppimiseen eri aisteja ja oppimistapoja hyväksikäyttäen; eiväthän tunteetkaan ole vain yhden aistin varassa. Koritehtävän tekijän mahdolliset aistiyli- tai aliherkkyydet tulee kuitenkin huomioida koritehtäviä tehdessä!

Tehtäviä tehdessä tulee kiinnittää huomiota ympäristöön, tiloihin, sekä koritehtävän tekijän tietoihin ja taitoihin. Ympäristön tulisi tehtäviä tehdessä olla rauhallinen ja ylimääräiset virikkeet tulisi karsia pois. Osa tehtävistä tehdään pöydän ääressä ja osa lattialla työskennellen. Koritehtävän tekijää ei pidä jättää tehtävien kanssa yksin, vaan ainakin aluksi aikuisen on hyvä olla mukana tekemässä tehtäviä. Aikuisen tehtävänä on auttaa ja tarvittaessa mallintaa tehtävän kulkua ja lisäksi olla esimerkkinä tunteiden ilmaisussa sanoittamalla tunteita sekä ilmeiden ja eleiden ilmentämisessä. Lisäksi aikuisen on hyvä olla läsnä lapsen turvana ja apuna mikäli tehtävät herättävät yllättäviä tunteita. Mahdollisuuksien mukaan tehtävissä kannattaa ottaa huomioon myös lapsen tai nuoren mielenkiinnon kohteet. Jokainen lapsi olkoon omien tunteidensa paras asiantuntija. Tehtäviä tehdessä tulee myös muistaa, ettei ole olemassa vääriä tunteita.

Tunnetta koriin! -koritehtäviä ei välttämättä tarvitse tehdä missään tietyssä järjestyksessä, mutta aloitustehtäväksi suosittelemme Tunnepurkit -koritehtävää. Tunnepurkit on lajittelutehtävä, eli perinteinen koritehtävä eikä aikuisen ja tekijän välinen vuorovaikutus ole ehtona tehtävän tekemiseen. Esittelemme tehtävät kuitenkin tietyssä järjestyksessä ajatellen, että tehtävien tekeminen etenisi tunnetaitojen harjaannuttamisen kannalta loogisesti: ensimmäiset tehtävät keskittyvät tunteen tunnistamiseen ja nimeämiseen ja loppupään tehtävissä keskitytään myös tunteiden ilmaisemiseen. Osa Tunnetta koriin! -koritehtävistä rikkoo perinteistä koritehtävä käsitystä sisältäen muun muassa musiikkia, liikettä ja lattialla tapahtuvaa työskentelyä. Koritehtäviä kannattaa tehdä kerrallaan vain yhtä tai kahta tehtävää, jotta tekeminen pysyy mielekkäänä ja keskittyminen säilyy koko tehtävien tekoajan.

Materiaalit

Tunnetta koriin! -koritehtävien suunnittelun lähtökohtana on ollut kestävyys, jotta korit kestäisivät välillä kovaakin käyttöä ja olisivat mahdollisimman pitkä ikäisiä, ja se on pyritty huomioimaan kaikissa materiaalivalinnoissa. Koreiksi valittiin läpinäkyvät, kannelliset muovilaatikat käytännöllisyyden ja kestävyysvuoksi. Ne on helppo kasata päällekkäin, eivätkä sisällöt sekoitu keskenään tai kaatuessa leviä. Läpinäkyvyyden vuoksi itse tehtävän pystyy näkemään avaamatta laatikkoon. Selkeyden vuoksi laatikoiden ulkopinnoilla ei ole muuta kuin kyseisen koritehtävän nimi. Korit voivat kuitenkin olla minkälaisia vain, esimerkiksi kenkälaatikoita tai pinottavia koreja.

Tunnetta koriin! -koritehtävien kuvat on tehty Boardmaker -kuvaohjelmalla, johon yhteistyökumppanillamme on lisenssi. Ohjelman maksuttoman demoversion voi hankkia ohjelman kehittäneen Mayer-Johnssonin kotisivujen kautta. Demoversio on varsinaista ohjelmaa suppeampi, tutustumiskäyttöön tarkoitettu ja laajemmat oikeudet ohjelmaan saa ostamalla lisenssin. Papunet -internetsivustolla on käytettävissä paljon valmista kuvamateriaalia, jota on hyödynnetty myös näissä koritehtävissä. Papunetin kuvapankista löytyy runsaasti valmiita kuvia ja kuvatyökalulla voi tehdä tulostettavia kuvallisia materiaaleja. Papunetistä löytyy myös paljon muuta valmista kuvitettua materiaalia kuten ohjeita arjen tilanteisiin sekä kuvitettuja lauluja. Kuvia koritehtäviä varten voi myös etsiä lehdistä ja internetistä tai ottaa itse. Näitä koritehtäviä varten tehdyt kuvat on laminoitu kestävyysvuoksi. Kuvat voi myös esimerkiksi päällystää kontaktimuovilla, jos haluaa kuvien kestävästi käyttöä paremmin. Käytetyt tunnekuvat löydät tämän oppaan lopusta samoin kuin koritehtävissä käytetyt tunteet viitottuina.

Jokainen kori sisältää vain ja toisaalta kaiken sen mitä kyseisen koritehtävän tekemiseen tarvitsee. Koritehtävien tekotilanne on usein intensiivistä työskentelyä ja keskittymistä haittaa, mikäli välineitä joudutaan hakemaan eri paikoista. Poikkeuksena on "Tunnenurkat"- tehtävä, johon tarvittavaa cd-soitinta ei ole laatikkoon laitettu, sillä soittimen varaaminen vain tämän koritehtävän käyttötarkoituksiin ei mielestämme ollut järkevää. Tarkemmat kuvaukset jokaiseen koritehtävään tarvittavista materiaaleista löytyy seuraavista koritehtäväkohtaisista esittelyistä. Kuva-

ukset on tehty sen mukaan, minkälaisia koritehtäviä opinnäytetyönämme syntyi. Kuvausten tarkoituksena on antaa lukijalle käsitys ja ideoita siihen minkälaisen koritehtävän hän mahdollisesti voisi toteuttaa.

Tunnepurkit

Näitä tarvitset tämän koritehtävän valmistukseen

- kori tai laatikko välineiden säilytykseen
- runsaasti kuvia tehtävään valituista tunteista
- rasioita kuvien lajittelua varten yhtä monta kuin on eri tunteita

Tavoitteet

Tämän koritehtävän tavoitteena on auttaa tekijää tunnistamaan ja nimeämään tunteita kuvia apuna käyttäen. Tällä korilla olisi hyvä aloittaa tunnekorien tekeminen.

Sisältö

Koritehtävään kuuluu neljä lajitteluastiaa ja kuvia neljästä tunnetilasta: iloinen, surullinen, vihainen ja pelästynyt. Jokaisesta tunnetilasta on 15 kuvaa. Kaikki yhden tunnetilan kuvat ovat samanlaisia.

Miten koritehtävä tehdään

Koritehtävä tehdään rauhallisessa ympäristössä pöydän ääressä työskennellen. Koriin tekeminen kannattaa aloittaa kahdella tunteella, esim. iloinen ja surullinen. Ennen tehtävän varsinaista aloitusta ohjaaja nimeää asiakkaan kanssa tehtävässä esiintyvät tunteet käyttäen asiakkaan tapaa kommunikoida. Kuvat levitetään pöydälle sattumanvaraiseen järjestykseen ja asiakkaan tehtävänä on lajitella tunteet omiin merkittyihin purkkeihin. Lajittelun jälkeen tunteet nimetään vielä uudelleen.

Sovellusehdotukset

Kun asiakas on harjaantunut tehtävän tekemisessä, voi tehtävää vaikeuttaa seuraavanlaisesti:

- Otetaan mukaan kaikki purkeissa esiintyvät tunteet.
- Koriin voi tehdä lisäpurkkeja eri tunteista, kuten hämmentynyt ja onnellinen
- Kuvilla voi pelata muistipeliä tai matkia kuvien ilmeitä

Onginta

Näitä tarvitset tämän koritehtävän valmistukseen

- kori tai laatikko välineiden säilytykseen
- pieni onki, jossa koukun tilalla magneetti (voi tehdä itse kepistä, narusta ja magneetista)
- kuvia
- klemmareita
- halutessa kangasta onginta-alustaksi
- halutessa säilytyskorit ongituille kuville

Tavoitteet

Harjaantua nimeämään ja tunnistamaan eri tunteita eri ihmisten ilmeistä ja eleistä.

Sisältö

Koritehtävään kuuluu onki, jossa magneetti, kangas, jolle kuvat levitetään sekä kuvia, joissa jokaisessa klemmari. Kuvissa esiintyvät tunteet ovat ilo, suru, pelko ja viha. Jokaista tunnetta kohden on kahdeksan (8) kuvaa. Korissa on myös varaonki sekä ylimääräisiä klemmareita varalle.

Miten koritehtävä tehdään

Koritehtävä tehdään rauhallisessa ympäristössä lattialla työskennellen. Lattialle levitetään kangas ja sen päälle satunnaiseen järjestykseen korissa olevat kuvat. Tehtävän voi aloittaa asiakkaan taitojen mukaisesti valitsemalla 2-4 tunnetta mukaan harjoitukseen. Asiakkaan tehtävänä on onkia kuvat yksitellen ja tunnistaa kuvassa oleva tunne sekä sijoittaa kuva tunteelle varattuun koriin.

Sovellusehdotukset

Kun asiakas on harjaantunut tehtävän tekemisessä, voi tehtävää vaikeuttaa seuraavanlaisesti:

- kuvat ongitaan ohjaajan antamien ohjeiden mukaisesti, esim. nyt ongi iloinen kuva, sitten ongi vihainen
- keskustella ja matkia sitä, miten tunteet näkyvät kehossa (kuvien pohjalta)

Olen silloin-tehtävä

Näitä tarvitset tämän koritehtävän valmistukseen

- kori tai laatikko välineiden säilytykseen
- valmiita kuvia eri tilanteista tai kuvat voi myös piirtää itse
- kuvia mukaan otetuista tunnetiloista tai tunnetilan voi vaikka piirtää tai kirjoittaa

Tässä koritehtävässä käytettiin mm. seuraavia tilanteita

-Kun joulupukki tulee	-Kun olen kipeä
-Kun ilmapallo karkaa	-Kun päähäni koskee
-Kun äiti on vihainen	-Kun syön jäätelöä
-Kun on joulu	-Kun minä olen ilkeä
-Kun olen hautajaisissa	-Kun näen painajaisia
-Kun saan lahjan	-Kun joku huutaa minulle
-Kun minulla on syntymäpäivät	-Kun minua halataan

Tavoitteet

Tämän koritehtävän tavoitteena on auttaa tekijää yhdistämään eri tunteet erilaisiin tilanteisiin.

Sisältö

Koritehtävään kuuluu 18 eri tilannekuvaa sekä kuvia eri tunteista.

Miten koritehtävä tehdään

Koritehtävä tehdään rauhallisessa ympäristössä pöydän ääressä työskennellen. Asiakkaan taidot huomioon ottaen tehtävän voi aloittaa kahta tai useampaa tunnetta käyttäen. Tilannekuvia voi valita käytössä olevien tunteiden mukaisesti. Ennen tehtävän aloitusta nimetään tehtävään mukaan otetut tunteet. Korista otetaan yksi tilannekuva kerrallaan ja asiakas kertoo, mitä kuvassa tapahtuu. Sen jälkeen asiakas saa valita tunnekuvista hänen mielestään tilanteeseen sopivan kuvan ja kiinnittää sen siihen varattuun paikkaan tilannekuvakortissa. Tilannekuva käydään vielä läpi, esim. "Kun sataa vettä, niin Kalle (tekijä) on surullinen". Jos tehtävä tuntuu aluksi hankalalta, voi ohjaaja mallintaa tehtävää tarvittaessa.

Sovellusehdotukset

Kun asiakas on harjaantunut tehtävän tekemisessä, voi tehtävää vaikeuttaa seuraavalla tavalla:

- keskustellaan valinnoista, esim. miksi on surullinen kun syö jäätelöä
- keskustellaan tilanteista, onko niin tapahtunut oikeasti
- mitä tapahtui ennen tai jälkeen tilannekuvausten, esim. kun päästä särki ja olit vihainen, mitä sitten tapahtui
- keksitään lisää tilanteita ja miltä silloin tuntui
- tilanteet voi tehdä myös sarjakuvamaisiksi useamman kuvan sisältäviksi sarjoiksi
- käsitellään tekijälle vaikeita tilanteita esimerkiksi ryhmätilanteet, matematiikan tehtävät, kaupassa asiointi

Tuntokori

Näitä tarvitset tämän koritehtävän valmistukseen

- kori tai laatikko välineiden säilytykseen
- erilaiselta tuntuvia materiaaleja
- halutessa kuvat "Tästä minä pidän" ja "Tästä minä en pidä"

Tavoitteet

Tämän koritehtävän tavoitteena on auttaa tekijää tuntemaan oma keho ja sen rajat sekä tunnistaa itsestä hyvältä ja pahalta tuntuvia asioita.

Sisältö

Koritehtävään kuuluu erilaisia tunteharjoituksiin tarkoitettuja välineitä sekä kortit "Pidän tästä" ja "En pidä tästä".

Miten koritehtävä tehdään

Koritehtävä tehdään rauhallisessa ympäristössä pöydän ääressä tai lattialla esimerkiksi jumppamaton päällä työskennellen. Tähän koritehtävään ohjaaja osallistuu aktiivisesti. Kori sisältää eri materiaaleja, joilla on tarkoitus koskettaa eri tavoin asiakkaan kättä. Materiaalit ovat erilaisia ja tehtävän tarkoituksena on, että asiakas kertoo joko omalla kommunikointitavallaan tai tehtävän kuvia apuna käyttäen mikä tuntuu hänen mielestään hyvältä ja mikä pahalta. Ohjaaja voi tarvittaessa mallintaa tehtävän kulkua asiakkaalle. Lopuksi asiakas saa valita yhden materiaalin, joka hänestä tuntui hyvältä. Asiakas käy mahalleen makaamaan tai muuten rentoutuneeseen asentoon ja ohjaaja voi hieroa esim. asiakkaan selkää ja lopuksi piirtää materiaalilla asiakkaan kehon rajat.

Sovellusehdotukset

Kun asiakas on harjaantunut tehtävän tekemisessä, voi tehtävää vaikeuttaa seuraavanlaisesti:

- kokeilla materiaaleja eri paikkoihin, kuten käsi, jalka, selkä, poski, pää
- koriin voi lisätä erilaisia materiaaleja, myös lämmin, viileä, kostea
- mukaan voi ottaa eri aisteja, kuten hajuaisti ja makuaisti

Tunnematto

Näitä tarvitset tämän koritehtävän valmistukseen

- kori tai laatikko välineiden säilytykseen
- alustat, jolle kuvia laitetaan (kangasta, paperia, mattoa tms.)
- kuvia eri asioista ja esineistä tai tavaroita tai sanoja
- otsikko kortit "Näistä asioista minä pidän" ja "Näistä asioista minä en pidä"

Tavoitteet

Tämän koritehtävän tavoitteena on auttaa tekijää ilmaisemaan omia mielipiteitä.

Sisältö

Koritehtävään kuuluu 2 tunnemattoa, kaksi otsikkokorttia sekä erilaisia kuvia.

Miten koritehtävä tehdään

Koritehtävä tehdään rauhallisessa ympäristössä ison pöydän ääressä tai lattialla työskennellen. Matot asetetaan asiakkaan eteen vierekkäin ja mattojen ylälaitaan asetetaan otsikkokortit "Näistä asioista minä pidän" ja "Näistä asioista minä en pi-

dä". Pidän - matto sijoitetaan vasemmalle ja en pidä-matto oikealle. Kuvat voidaan levittää lattialle tai ottaa yksitellen korista. Asiakas ottaa yhden kuvan kerrallaan ja kertoo mitä kuvassa on sekä asettaa kuvan haluamalleen matolle. Taitojen mukaan keskustellaan tehdyistä valinnoista.

Sovellusehdotukset

Kun asiakas on harjaantunut tehtävän tekemisessä, voi tehtävää vaikeuttaa seuraavanlaisesti:

- mattoja ja kuvia voi lisätä harjoiteltujen tunteiden mukaisesti: esimerkiksi näitä asioita minä pelkään, näistä asioista minä tulen vihaiseksi
- matolle sijoitettavia kuvia voi valmistaa kategorioittain ja siten selvittää tarkempia mielipiteitä, esim. ruoat, eläimet, harrastukset, värit

Peili

Näitä tarvitset tämän koritehtävän valmistukseen

- kori tai laatikko välineiden säilytykseen
- peili
- kuvia eri ilmeistä, jotka kuvastavat tehtävään valittuja tunteita
- halutessa rasiat kuvien säilytykseen

Tavoitteet

Tämän koritehtävän tavoitteena on auttaa tekijää tunnistamaan ja nimeämään tunteita kuvista sekä toisten ihmisten ilmeistä ja eleistä. Tehtävän tavoitteena on myös harjaantua ilmaisemaan harjoiteltuja tunteita omilla ilmeillä ja eleillä.

Sisältö

Koritehtävään kuuluu peili sekä kuvia eri kasvojen ilmeistä.

Miten koritehtävä tehdään

Koritehtävä tehdään rauhallisessa ympäristössä pöydän ääressä työskennellen. Tässä koritehtävässä ohjaaja osallistuu aktiivisesti. Kuvat laitetaan pöydälle esim. piinon ja niistä otetaan yksi kuva kerrallaan. Kuvassa esiintyvä tunne nimetään asiakkaan kanssa. Kun tunne on tunnistettu, asiakas koettaa matkia kuvassa esiintyvää ilmettä. Ilmeitä voi katsoa peilistä ja ohjaaja voi mallintaa ilmeitä tarvittaessa.

Sovellusehdotukset

Kun asiakas on harjaantunut tehtävän tekemisessä, voi tehtävää vaikeuttaa seuraavanlaisesti:

- ohjaaja näyttää kasvoillaan erilaisia tunteita kuvastavia ilmeitä ja asiakas matkii ohjaajaa, nimetään tunteet
- asiakas näyttää kasvoillaan erilaisia tunteita kuvastavia ilmeitä ja ohjaaja matkii asiakasta, nimetään tunteet
- näytetään vuorotellen eri ilmeitä korteista tai itse keksien ja toinen koettaa arvata, mistä tunteesta on kyse

Tunnenurkat

Näitä tarvitset tämän koritehtävän valmistukseen

- kori tai laatikko välineiden säilytykseen
- kuvat jokaisesta mukana olevasta tunteesta
- musiikkia ja ääniä, joissa erilaisia äänen sävyjä, vaihtoehtoisesti tehtävään voi käyttää sanoja, lauseita, soittimia, ääniä, satuja, kuvia...
- tarvittessa cd-soitin

Tavoitteet

Tämän koritehtävän tavoitteena on auttaa asiakasta tunnistamaan itsessään äänien ja musiikin herättämiä tunteita. Toisena tavoitteena on oppia ilmaisemaan tunteita liikkeen ja kehon kielen avulla.

Sisältö

Koritehtävään kuuluu kaksi cd-levyä, joista toisessa on iloista ja surullista musiikkia ja toisessa iloista, surullista, vihaista sekä pelottavaa musiikkia. Lisäksi kori sisältää isot kuvat edellä mainituista tunteista.

Huom! Koritehtävän tekemistä varten tarvitsee myös cd-soittimen, joka ei sisälly koriin.

Miten koritehtävä tehdään

Koritehtävä tehdään rauhallisessa ympäristössä asiakkaan huoneessa joko pöydän ääressä tai lattialla työskennellen. Tehtävän tarkoituksena on, että asiakas tunnistaa musiikin herättämiä tunteita itsessään. Tehtävän voi tehdä aluksi vain iloista ja surullista musiikkia sekä kuvaa käyttäen. Käytettävät tunnekuvat asetetaan asiakkaan eteen ja levy soittimeen. Kappaleet soitetaan yksitellen ja musiikin päätyttyä asiakas kertoo omalla kommunikointitavallaan mitä tunteita musiikista heräsi ja taitojen mukaan valintaa tulisi myös perustella. Kun tehtävä alkaa sujua, kuvat siirretään huoneen seinille jokainen yhteen nurkkaan ja tarkoituksena on liikkua huoneessa herännyttä tunnetta ilmaisevan kuvan luo. Koritehtävää varten koostimme kaksi cd-levyä, jotka sisälsivät erilaisia ääniä ja pätkiä eri kappaleista, pituudeltaan noin 20-30 sekuntia.

Sovellusehdotukset:

Kun asiakas on harjaantunut tehtävän tekemisessä, voi tehtävää vaikeuttaa seuraavanlaisesti:

- toimitaan kuten edellä, mutta ilmaistaan herännyttä tunnetta myös liikkeen ja kehonkielen avulla, esim. hypellen, pää kumarassa, raskaasti laahustaen, varpaillaan hiipien jne.
- musiikin sijasta tehtävässä voi käyttää sanoja, lauseita, kuvia, tarinoita jne.

Lopuksi

Muistakaamme, että kaikki tunnetyökentely, myös pelkkä tunteista puhuminen, kehittää lapsen tunnetaitoja. Aikuisten antama esimerkki ja vallitseva tunneilmasto ovat suoraan lapsen tunne-elämään vaikuttava tekijä; ilmaistaanko tunteita avoimesti vai piilotellaanko niitä?

Tunnekasvatuksessa tärkeää olisi, että kaikki aikuiset toimisivat yhtenä rintamana ja jokainen ottaisi vastuuta lapsen tunnetaitojen kehityksestä. Ainoastaan Tunnetta koriin!-koritehtäviä tekemällä ei pystytä tukemaan tunnekehitystä riittävästi, mutta parhaimmillaan ne voivat olla osaltaan hyvä tuki tunnetaitojen kehitykselle.

Erään koritehtäväntekijän tunnematto

Toivomme, että tästä oppaasta oli teille iloa ja hyötyä.

Hyödyllistä kirjallisuutta:

Kerola, K., Kujanpää, S. & Kallio, A. 2007. Tunteesta tunteeseen- ihmismielen tarinat kuvin ja sanoin. Tunnetaitojen oppimateriaali kasvatukseen ja erityiskasvatukseen ohjaajan opas harjoituskirjaan [viitattu 1.10.2011] Saatavissa: www.edu.fi/tunteesta_tunteeseen

Kujanpää, S. & Väinölä, V. Koritehtävät 1. Haukkarannan koulu.

Haverinen, H., Kujanpää, S. & Norvapalo, P. 2001. Koritehtävät 2. Haukkarannan koulu.

Norvapalo, P., Väinölä, V. & Honka, S. 2004. Koritehtävät 3 Haukkarannan koulu.

Heikura-Pulkkinen, U. & Kujanpää, S. 2006. Sosiaaliset kuvatarinat. Jyväskylä: Haukkarannan koulu.

Kerola K., Kujanpää, S. & Timonen, T. 2009. Autismin kirjo ja kuntoutus. Jyväskylä: PS-kustannus.

Pesonen, M-L. 2006. Koreja kommunikaatioon - Harjoituksia pienten puhe- ja kielihäiriöisten lasten kuntoutukseen. Helsinki:Puheterapeuttien Kustannus.

Hyödyllisiä internetsivustoja

<http://www.papunet.net/>

<http://www.mayer-johnson.com/>

<http://www.haukkaranta.fi/>

Lähteet:

Cacciatore, R. 2008. Kiukkukirja. Aggressiokasvattajan käsikirja-vauvasta kouluikään. Helsinki: VL-Markkinointi Oy.

Haverinen, H., Kujanpää, S. & Norvapalo, P. 2001. Koritehtävät 2. Jyväskylä: Haukkarannan koulu.

Isokorpi, T. 2004. Tunneoppia parempaan vuorovaikutukseen. Jyväskylä: PS-kustannus.

Jalovaara, E. 2005. Tunnetaidot tiedon rinnalle kasvatuksessa. Pilot-kustannus.

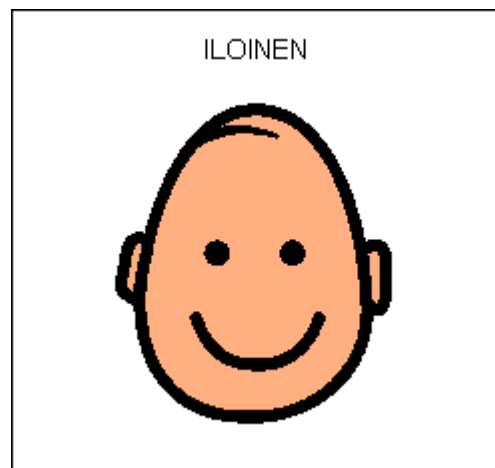
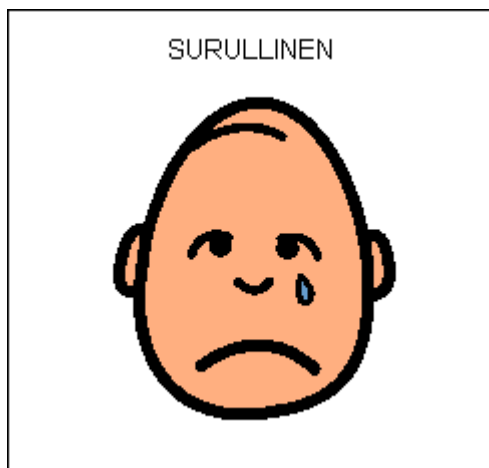
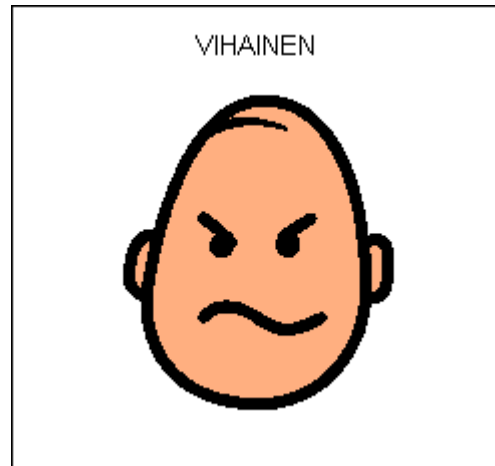
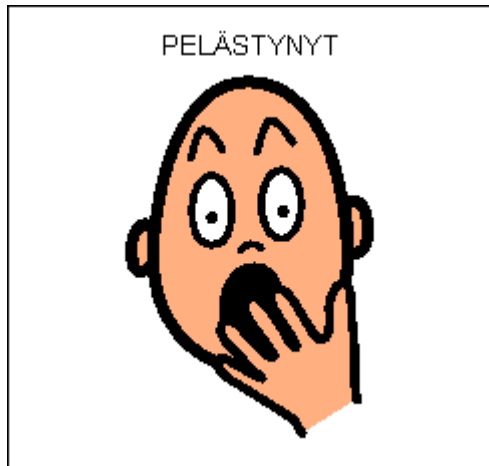
Kerola, K., Kujanpää, S. & Kallio, A. 2007. Tunteesta tunteeseen- ihmismielen tarinat kuvin ja sanoin. Tunnetaitojen oppimateriaali kasvatukseen ja erityiskasvatukseen ohjaajan opas harjoituskirjaan [viitattu 1.10.2011] Saatavissa: www.edu.fi/tunteesta_tunteeseen

Kerola K., Kujanpää, S. & Timonen, T. 2009. Autismin kirjo ja kuntoutus. Jyväskylä: PS-kustannus.

Kujanpää, S. & Väinölä, V. Koritehtävät 1. Jyväskylä:Haukkarannan koulu.

Papunet 2011. Kuvapankki [viitattu 12.2.2011]. Saatavissa: <http://papunet.net/tietoa/materiaalit/kuvapankki.html>

Koristehtävissä käytetyt tunnekuvat:

Kuvat: Boardmaker

Koritehtävissä mukana olevat tunteet viitottuina:

ILOINEN

SURULLINEN

VIHAINEN

PELKO, PELOTTAA

Liite 2. Lupalomake vanhemmille.

Hyvät xxx vanhemmat.

Olemme kaksi sosionomiopiskelijaa Lahden ammattikorkeakoulusta ja teemme opinnäytetyömme yhteistyössä Tikkarellin xxx-ryhmän kanssa. Opinnäytetyöhömmme liittyen olemme suunnitelleet ja toteuttaneet ryhmälle koritehtäviä, joiden teemana ovat tunteet. Koritehtävät ovat yleensä itsenäisesti tehtäviä pöytätehtäviä, joissa tärkeää on rauhallinen työskentely-ympäristö ja tehtävien selkeys, jotta huomio kiinnittyy oikeisiin asioihin. Korien avulla tekijä voi saada onnistumisen kokemuksia ja kokea oppimisen iloisena työnä. Koritehtävät ohjaavat muun muassa itsenäisyyteen sekä valintojen tekemiseen ja vaikuttamiseen. Näiden suunnittelemiemme koritehtävien tarkoituksena on auttaa tekijäänsä harjaantumaan tunteiden tunnistamisessa, nimeämisessä sekä niiden käsittelyssä. Tehtävät kannustavat myös oman mielipiteen ilmaisuun.

Nyt koritehtävät ovat valmiit ja haluaisimme saada tietoa siitä, soveltuvatko suunnittelemamme koritehtävät tunnetaitojen harjoittamiseen ja olemmeko osanneet suunnitella tälle kohderyhmälle sopivia tehtäviä. Koritehtävät annetaan nyt ryhmän työntekijöille käyttöön ja he tekevät tehtäviä ryhmän lasten ja nuorten kanssa. Koritehtävät ovat yksikössä testattavana tammi-helmikuun ajan, jonka jälkeen pyydämme palautetta koritehtävistä ryhmän työntekijöiltä. Koritehtävät jäävät lopuksi ryhmän käyttöön. Me opinnäytetyöntekijät emme siis ole mukana tekemässä koritehtäviä, vaan tarkoituksenamme on havainnoida koritehtävien tekotilannetta 2-3 kertaa.

Ryhmän asiakkaiden henkilökohtaisia tietoja ei lueta eikä tunnistetietoja tuoda esiin opinnäytetyön missään vaiheessa. Luonnehdimme opinnäytetyössämme koritehtävien toimivuutta yleisesti eikä sellaisia yksittäisiä tilanteita tuoda esiin, joista yksittäisiä henkilöitä voisi tunnistaa.

Pyytäisimme nyt lupaa teidän lapsenne/nuorene osallistumisesta tutkimukseen. Palauttaisitteko lomakkeen lapsenne/nuorene tullessa jaksolle. Annamme mielellämme lisätietoja opinnäytetyöstämme ja vastaamme mieltänne askarruttaviin kysymyksiin.

Kiitos!

Yhteistyöterveisin

Anni Kortelainen

Maiju Monto

Lapseni/nuoreni _____
_____ saa osallistua

_____ ei saa osallistua

koritehtävien tekemiseen ja samalla opinnäytetyötutkimukseen.

Opinnäytetyöntekijät saavat havainnoida koritehtävien tekotilannetta

_____ kyllä

_____ ei

Päiväys, huoltajan allekirjoitus ja nimenselvennys

Liite 3. Palautelomake.

9.2.2012

Hei ohjaajat!

Koritehtävät ovat olleet yksikössänne muutaman viikon ajan ja haluaisimme niistä nyt palautetta teiltä. Palautteen avulla teemme mahdolliset muutokset tehtäviin ja arvioimme koritehtävien onnistumista opinnäytetyön raportissa.

Palautelomake on viiden sivun pituinen ja se sisältää yhteensä seitsemän kysymystä. Kahdessa kysymyksessä pyydämme palautetta tehtäväkohtaisesti. Jos et ole jotakin tehtävää asiakkaan kanssa tehnyt, voit jättää kyseisen kohdan tyhjäksi. Vastaamisessa voit käyttää mitä tahansa kynää ja halutessasi voit vastata nimettömänä. Palautteen tueksi olemme monistaneet vielä ohjeet jokaisesta koritehtävästä ja ne löytyvät toimiston ilmoitustaululta. Vastattuasi laita palautelomake kirjekuoreen ja sulje se. Voit palauttaa kuoren henkilökohtaisesti tai Annin lokeroon toimistoon.

Pidämme ohjaajien ja opinnäytetyön tekijöiden kesken vielä lyhyen, yhteisen palautekeskustelun 22.2.2012 klo 13. Keskustelun tarkoituksena on luoda lyhyt yhteenveto prosessista ja käydä vielä keskustelua koritehtäviin liittyen.

Kiitos palautteestasi!

Anni Kortelainen

Maiju Monto

PALAUTELOMAKE

1. Millaiseksi koet koritehtävien ohjeet? Mitä voisi tehdä ohjeiden parantamiseksi?

2. Millaiseksi koet koritehtävien sovellettavuuden (saiko tehtävistä sopivia kaikille asiakkaille)?

3. Mitä hyvää koritehtävissä oli?

-Tunnepurkit:

-Peili:

-Tunnematto:

-Olen silloin-tehtävä:

-Onginta:

-Tunnenurkat:

-Tuntokori:

4. Mitä kehitettävää koritehtävissä mielestäsi olisi, jotta ne hyödyttäisivät asiakasryhmäännne paremmin?

-Tunnepurkit:

-Peili:

-Tunnematto:

-Olen silloin-tehtävä:

-Onginta:

-Tunnenurkat:

-Tuntokori:

5. Minkälaista hyötyä arvelet koritehtävien tekemisestä olevan asiakkaille?

6. Kuinka tyytyväinen olet yleisesti ottaen koritehtäviin? Ympyröi.

1	2	3	4	5
hyvin	jokseenkin	en osaa sanoa	jokseenkin	hyvin
tyytymätön	tyytymätön		tyytyväinen	tyytyväinen

Lyhyt perustelu:

7. Muita kommentteja
